

VABADUSSÕJA TÄHISTEL

11

AXEL
ROSMAN.

NOVEMBER 1937

4. polk Narva jõel 1919. a.

Metsaäri

Ernst Bergmann

ostab propse

Loksal,
Pärnus,
Saaremaal ja
mujal mererandades

Tallinn, Vabadusväljak 7
EKA maja • Tel. 467-31

Reumahaiguse puhul

tarvitage

„UROLITH'i“

*„UROLITH“ on saadav
kõigist apteekidest.*

Valmistaja:

G.Gnadebergi ja E.Leydeni apteek
Tallinn, S. Karja 4

A/S „EESTISIID“

KETRAMISE- JA KUDUMISEVABRIK

SEADISTUD 1932 AASTAL

Valmistab kõiksuguseid

rüüdeid ja lõnga

VABRIKU LAOD:

Tallinn, Viru t. 5, tel. 447-87

Tallinn, Viru t. 14, tel. 443-97

Tallinn, Laadaplats 70

Tartu, Poe tän. 2, tel. 10-17

Narva, Peetri plats 1

Viljandi, Tartu tän. 1, tel. 30

Petseri, Turupl. 17, tel. 1-19

Tõrva, Tartu tän. 2

Rakvere, Tallinna tän. 25

Nõmme, Pärnu mnt. 90/92

TELLIMISTE VASTUVÕTMINE • RESTIDE MÜÜK

VABADUSSÕJA TÄHISTEL

NOVEMBER 1937

NR. 11 (14)

Vastutav- ja tegevtoimetaja — kolonelleitnant O. Kurvits VR I/3.

Väljaandja — Vabadussõja Mälestamise Komitee.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Viru 13—4. Tel. 477-20/195 ja 477-20/158. Postkast 286.
Posti jooksev arve 625.

Ilmub kord kuus. Tellimishind 1937. a.: aasta peale — Kr. 3.50; ½ aastaks — Kr. 2.—; ¼ aastaks
Kr. 1.—; üksiknumber 35 senti. 1936. a. ilmunud 3 numbrit Kr. 1.—.
Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

4. Eesti Polk Rakveres.

(6./19. dets.-ist 1917. a. — 5. apr.-ni 1918. a.)

Res.-kolonel H. Vahtramäe VR I/2, 4. Eesti Polgu ülem 1917/1918. a.

Tormikeerises 1917. aastal sündis Eesti rahvusväeosade loomine. Aeg oli niisugune, et kõigil oli tunne, et meie saatus on kaalul. Kuhu sündmused arenevad, oli ehk küll selgusetu, aga et eesti rahval on tarvis jõudusid ja oma kaitset, selle üle ei tulnud siis kahelda, see tunne lõi läbi kõikjal ja kutsus kokku eesti sõjamehed kõigi vastuseisimiste peale vaatamata.

Kõigi Vene võimude kõrval kõige vihasem ja kangem vastane meie rahvanäeosade loomisel oli enamline võim. Just pärast seda, kui Vene Ajutine Valitsus (Kerenski Valitsus) Peterburis 25. okt. (7. nov.) 1917. a. oli kukutatud ja enamlased seal võimu haaranud, tuli asuda 4. Eesti polgu formeermisele.

1. Eesti diviisi ülema esimene käskkiri ilmus 6/19. dets. 1917. a.; selles käskkirjas nimetati ka 4. polgu ülem ja temale kirjutati ette asuda Rakveres polgu formeermisele.

See 6. detsember vana kalendri järele on saanud ka uue kalendri järele 4. polgu järeletulija — 4. Üksikpataljoni — aastapäevaks ja seepärast 6. detsembril s. a. on 4. Üksikpataljoni 20. aastapäev.

Kui enamlased Peterburis olid Kerenski valitsuse kukutanud ja võimu oma kätte haaranud, siis algas selle järele laostunud

Venemaal üle riigi kohtadel enamlaste poolt võimu ja asutuste ülevõtmine. Sel päeval, kui polgu ülem jõudis Rakverre, polgu formeermiskohta, enamlased Rakveres katkestasid Maakonnavalitsuse tegevuse, sundisid lahkuma Maakonnavalitsuse esimehe ja sekretäri.

Seega ühes polgu formeermisega algas ka võitlus enamlastega, kes küll olid võimul, aga eneses veel polnud kindlad, ja Viru maakonda paigutatud vene sõjaväelastega, kes riisusid ja rüüstasid. Oli selge, et polgu esimene ja peaaesanne on võimule pääsenud enamlaste mitte alla anda ja kaitsta Virumaal vene väeosade riisumiste ja rüüstamiste vastu. Oktoobrikuust saadik 1917. a. asus Virumaal Vene lõunarindelt sinna ümberpaigutatud 49. korpus, kes oli õige demoraliseerunud ja korralage. Viru Maakonnavalitsuse nõudmisel varem kaitseks vene väeosade rüüstamiste vastu saadeti 3. Tallinna Eraldipolgu ja Tartu Tagavara-pataljoni roodud määrati diviisi ülema poolt 4. polgu aluskaadriks ja nendest moodustati I ja II pataljon, kummagis 4 roodu.

3. jaanuaril 1918. a. määrati 4. polgu koosseisu veel Paides asuv 2. Eesti polgu IV pataljon, kes jäi 4. polgu III pataljoniks.

Kolmele pataljonile veel juurdearvatud komandod ja teised polgule vajalikud osad,

4. Jal.-polgu staap Narvas 1919. a. suvel.

oli 4. polk komplekteeritud 1918. a. jaanuarikuu alguks. Ohvitseride kaader polgus oli küllaldaselt suur.

Kaitseks venelaste rüüstamise vastu olid mõned roodud terves koosseisus paigutatud maale ja teistest roodudest saadeti mehi vähemate salkadena samaks otstarbeks. Kaitset venelaste vastu käisid polgu staabis Rakveres palumas ühte viisi mõisa- ja taluomanikud ja kaitset sai antud ka 5—10-meheliste salkadena.

Venelased mitte üksi ei riisunud ja rüüstanud, vaid ka põletasid maha Pada mõisa ja selle ümbruskonna mõned talud. Ka hakkasid siis lagunenud vene väeosadest mehed Narva sihis koju valguma, püüdes teel mõisaid ja talusid riisuda vara Venemaale kaasaviimiseks.

Niisuguste riisumiste ja rüüstamiste vastu maale paigutatud 4. polgu sõdurid — ka väiksemate salkadena — astusid julgelt välja ja nad teostasid mõne ootamata pealetungi venelastele, kus ühes ja teises kohas mõned venelased ka surma said; venelased löid kartma ja nad hoidusid eestlastega kokkupuutumast, pannes valveposte välja eestlaste pealetungi kartusel.

Et venelased kartsid eestlasi, oli teada ka 49. korpuse ülemal kindral Saveljevil, kes sellepärast arvamisel oli, et 4. polk koosneb suurelt osalt ohvitseridest, millise küsimusega ta ka salga ülema poole pöördus. Poleks mitte tol ajal 4. Eesti polku olnud Virumaad kaitsmas ja 49. korpus nii Eesti polku kartnud, siis 49. korpus sakslaste eest Venemaale taganemisel oleks palju kahju ja kurja sünnitanud Virumaale. Rakvere

kaudu Venemaale taganematel teistel vene väeosadel 4. polk Rakveres, edaspidiste riisumiste takistamiseks, võttis ära relvad, sundis tagasiandma hobused ja sõjariistad, mis väljanägemise järele silmnähtavalt paistsid olevat riisunud. Nii viisi kogus polku juurde hulga sõjalist varustust, muu seas mitu patareid suurtükke, mis aga kõik jäid sakslastele.

Ka punakaartlastega, kes tahtsid üle võtta mõisaid, tuli 4-dal polgul lüüa lahinguid. Püüsi mõisas, kus asus 6. rood, sai surma 3 punakaartlast ja Palmse mõisas salga sõduritel kestis võitlus punakaartlastega

mitu päeva. Mõlemates kohtades lõppes sellega, et mõisaid üle võtta ei läinud korda. Oleks ülevõtmine ühes kohas korda läinud, siis oleks selle ülevõtmise tungile palju raskem olnud panna piiri. Nii üldjoontes kõige lühemalt kokkuvõetult oli 4. polgu võitlus venelastega ja punakaartlastega.

Enamlastele oli polk, kui nende vastane, teravaks pinnaks silmas. Ehkki kõik võim oli läinud nende kätte ja neil vabad käed olid igasuguseks kihutustööks polgu juhtkonna vastu ja kihutustööd selleks küllalt tehti, ei läinud see neil korda mitte üheski polgu osas ja polk jäi lõpuni kindlalt enamlaste vastaseks. Valiti küll polgu ja roodu komiteed ja polgu komissar, aga komiteed ja komissar olid just valvel enamlaste kihutustöö vastu, et seda paraliseerida.

Juhtkonna valimist polgule pealesuruda enamlastel ei läinud korda. Juba veebruarikuus enamlased, nähes, et kihutustööga pole võimalik lõhkuda polku või enamlastemeelseks teha, Põhjarinde juhatuse kaudu andsid käsu polk laiali saata kui ilmselt kontrevolutsiooniline, nagu oli öeldud käsus. Käsk anti küll edasi roodudele ja komandodele ühes salajase teatega, et seda ei tule mitte täita. Ka sel teel enamlastel ei läinud korda likvideerida polku, sest et sakslaste pealetungil nad olid sunnitud varem lahkuma ja polgu likvideeris maa okupeerinud Saksa sõjaväevõim.

Enamlased lahkusid Rakverest 25. veebruaril ja järgmisel päeval Eesti Maavalitsuse esindaja poolt sai Rakveres avalikult välja kuulutatud, et Maapäev on kuulutanud

Eesti iseseisvaks vabariigiks. Sakslased jõudsid Rakverre mõni päev hiljem ja 4. polku ei puutunud, määrasid vaid ära rajooni polgu asukohaks.

Sakslaste sissetulekuga jäi kõik vaikseks ja polgus algas võitluse asemele simine korraldustöö. Ehk küll polgus kõigiti kord valitses, hakkasid kohalikud sakslased ja mõisnikud, kes polgult varem kaitset palusid ja kaitset said, Saksa sõjaväevõimudele polgu peale kaebama, et polgus valitsevat enamline vaim, olevat karta rüüstamisi ja kokkupõrkeid saksa sõduritega, ette tuues kaht sakslaste sissetulekul asetleidnud juhusid, mil 4. polgu sõdurid olevat kiskunud Rakveres Hoffmann'i majalt Saksa lipu ja haavanud revolvrilt üht Saksa sõdurit. Kes lipu tõeliselt maha kiskus, kas 4. polgu sõdur või keegi teine, jäi selgitamata; Saksa sõdurit, kes oli olnud toores, haavas üks tiseriõpilane, kelle sakslased lasksid maha. Kaebuste peale polgu ülem esitas 1. Eesti diviisi ülema kaudu kindral Seckendorff'ile pikema kirjaliku seletuse kõige kohta, ära märkides, et kaebused on alusetud, et polgus valitseb kord ja et just 4. polk on kaitsnud maad rüüstamiste ja riisumiste vastu ja selle eest saanud kiita Saksa brigaadikindralilt. Polgu ülem töötas käsikäes sakslastega, maa kaitsmisel rüüstamiste ja riisumiste vastu, vastutuse enese peale võttes, et kokkupõrkeid Saksa sõduritega ei saa olema. Heade püüete eest

Joala lahing 21. novembril 1918. a.

kindral Seckendorff avaldas küll polgu ülemale tänu, andis aga käsu polgul relvad ära võtta ja 20. märtsil ilmus tema käsk Eesti väeosade likvideerimiseks, mis pidi teostuma 5. aprilliks.

Ehk küll Saksa okupatsiooniaegne sõjaväevõim Eesti rahvusväeosad likvideeris, on Eesti rahvusväeosade loomisel määramata tähtsus kodumaa kaitsmisel korralagedal Venemaal, ajajärgul enne Saksa okupatsiooni, Eesti iseseisvuse väljakuulutamisel ja Vabadussõja võitmisel. On korduvalt üles seatud küsimust, et kui oleks 1917. aastal rahvusväeosad jäänud loomata, kas oleks siis peale rasket Saksa okupatsiooniga korda läinud kohe välja nõiduda väeosi, kes vaenlase tule all korralduvad ja lühikese aja jooksul vaenlase paiskavad piiri taha. Sellele küsimusele on ikka tulnud eitavalt vastata.

Korra ja julgeoleku kaitsel Virumaal 1917. a.

Kapten B. Haltrik.

1917. a. lõpul teenisin Tallinnas Eesti Eraldi Jalaväepolgus, kelle formeerijaks ja ülemaks oli polk. E. Pödder. Novembri lõpul, vist 25. või 26. (v. k. järgi), andis polk. E. Pödder polgu juhtimise üle kapten P. Kann'ile. Tallinna Eesti Eraldi Jalaväepolk kuulus Tallinna merekindluse vägede koosseisu ja Eesti diviisi asutamisega (6. 12. 17. v. k. j.) nimetati polk ümber 3. Eesti polguks. 3. Eesti polk andis hiljem, 6. dets. 1917., kui asutati 4. Eesti polk, osa

aluskaadrit uue polgu formeerimiseks, kuhu ka mind üleviidi.

1917. a. viimasel poolel oli Vene sõjaväe distsipliin juba täielikult kadunud, mille tagajärjel Eestimaal viibivate vene väeosade riismed olid asunud külade, alevikkude ja mõisade rüüstamisele ja laastamisele. Algul ei leitud kodanikkudele mingit kaitset. Eesti rahvusväeosade loomisel kerkis üles ka korrakaitse küsimus. Nii otsustati sõdureid suuremates ja vähemates

salkades üle maa laiali saata elanikkude julgeolu ja varanduse kaitseks. Et eesti sõdureid algul igalepoole ei jatkunud, saadeti neid siis kõigepealt niisugustesse kohtadesse, kus abi vajati kõige rohkem. Maakondadest kannatas siis kõige rohkem vene väeosade rüüstamise all Virumaa, kus oli eriti rohkearvuliselt vene väeosi.

Tolleaegne Viru maavalitsus pöördus palvega Tallinna Eesti Eraldi Jalaväepolgu ülema poole saata kodanikkude ja nende vara kaitseks abi. Polgu ülem andis käsu selleks otstarbeks Viru maavalitsuse korraldusse saata 9. ja 10. roodu. Nimetatud roodud jõudsid Rakverre 1917. a. novembrikuul. Kohale jõudes olid seal juba kavad koostatud kuidas ja kuhu paigutada kaitsejõud. Sõdurid jagati väikestesse salkadesse ja salkade asukohaks määrati maakonnas asuvad mõisad. Mõisadele olid juba tehtud vastavad korraldused ja sõdurite kohaleviimiseks küüthobused kutsutud kohale.

75 meest 10. roodu koosseisust minu juhatusel (olin tol ajal lipnik) asus teele Muuga mõisa. Kavakohaselt pidin oma kaitsegrupi paigutama järgmiselt: Mina, kui grupi juht, asusin 30 mehega Muuga mõisa, Paasvere mõisa paigutasin 15 meest v. a. o. Orik'u juhtimisel, Rohu, Rahkla ja Venevere mõisadesse à 10 meest, kus salga juhiks oli kas mõni allohvitser või tragim reamees. Püssi mõisas asus 10. roodu ühe osa meestega st.-kapt. Nikolai. Roela mõisas asus 9. roodust lipn. Tamberg 30 mehega. Selles mõisas ja ümbruskonna külades asus vene suurtükivägi, samuti asusid Tu-du ümbruskonna külades vene väeosad. Et venelased ja kohalikud elanikud ära tunneks, et tegemist on eesti sõduritega, selleks kandisid need eesti värvi rinnal ja õlakutel eraldusmärgina (kandsid sel ajal ju eesti sõdurid samuti Vene sõjaväe mundrit). Oma asukohtades panime eesti lipud hoonete katustele ehk vardasse lehvima.

Määratud asukohtadesse jõudes võeti meid ümbruskonna elanikkude ja mõisa rahva poolt sõbralikult vastu, tundes meie kohalejõudmisest suurt rõõmu. Olime ju tulnud neid kaitsma, sest nad viibisid alaliselt hädaohus liikvel olevate vene sõduritest koosnevate bandede tõttu, kes röövisid ja rüüstasid, mis aga ette juhtus, oli see siis lehm või siga laudas või midagi muud. Esimene kohtamine vene rüüstajatega oli meil juba esimesel päeval, enne veel, kui jõudsimme määratud asukohtadesse. Muuga mõisast umbes 6 km Rakvere poole tulid meile vastu vene sõdurid 3 hobusekoormaga. Pidasin nad kinni, et jõuda selgusele, mida sisaldavad koormad. Koormates oli mitmesugust, nähtavasti röövitud, kraami, nagu meeste ja naiste riideid, jahipüsse, igasugust voodipesu,

kasukaid, mantleid, moosipurke, võipütte jne., peale selle üks tapetud loom ja tapetud siga. Andsin venelastele käsu hobused ümberkeerata ja meiega sõita kaasa. Otsustasin nad viia oma koormatega Muuga mõisa, et seal selgitada, kust ja kellelt on kraam röövitud. Venelased nähes, et meie ülevõimu tõttu vastuhakkamine on asjata, keerasid hobused ümber ja hakkasid meiega koos liikuma Muuga mõisa poole. Jõudes kohta, kus metsa tee oli kõige lähemal, põgenesid venelased metsa, jättes koormad meie kätte. See kohtumine toimus õhtuvidevikus, mis tõttu nende põgenemine ka õnnestus. Muuga mõisas selgus, et koormates leiduv kraam oligi sealt röövitud. Isikud kindlaks teinud, kellele kraam kuulub, tegin korralduse neile kuuluva vara tagasiandmiseks.

Mõisas asusime elama härrastemaija. Mõisaomaniku Neff'i perekond oli põgenenud sõja puhkedes Saksamaale. Von Neff ise teenis Vene sõjaväes ratsaväeohvitserina, kust ta revolutsiooni puhkedes ka põgenes Saksamaale ja sealt Saksa sõjaväega koos tuli tagasi. Asusin elama härrastemaija, samas magas ka käskjalg, kuna meeskonna paigutasin kõrvalolevatesse tubadesse. Mõisast saime ka sõdurite toitlustamiseks tarvisminevad toiduained, väljaarvatud suhkur, mida saime Rakverest. Toiduvalmistajaks anti mõisa poolt kokk. Üldse oli mõisavalitseja Mill meile väga vastutulelik ja püüdis meie vajadusi igatpidi rahuldada.

Et vältida venelaste ootamata sissetungi mõisa, sai mõisa ümbrusse väljapandud alaline valve. Selguski, et venelased tahtsid peaaegu iga öösi tungida mõisa. Selletõttu olid eesti sõdurid sunnitud nii päeval kui öösel olema valvel. Tuli elada nagu lahingolukorras — palit seljas, padrunitask vöö ja püss käes. Tihti tuli ette, suuremalt jaolt öösiti, et mõisat tulistati püssidest. Nähtavasti venelased, teada saades eesti sõdurite kohalviibimist, tegid retkeid mõisa peale, lasid mõned üksikud, vahel ka kogupaugud ja kadusid siis jälle kiiresti. Juba teisel või kolmandal päeval anti mõisa peale kogupauk. Asja selgitama minnes, leidsime küünivaremete tagant värsked jalajäljed. Laskjad olid aga kadunud.

Kuna vene väeosades distsipliini enam ei olnud ja teenistusraskuste üle nurisemine oli päris igapäevane nähe, täitsid meie sõdurid, kel meeste vähese arvu tõttu teenistus oli väga raske, oma kohuseid nurisemata. Meeskonna meeolu aitas tõsta ka asjaolu, et ümbruskonnas suhtuti neile soojalt ja igati püüti aidata. Üks agaramaid abistajaid oli Laekvere keskjaama telefonist (vanem härra, kelle nime ei mäleta). Ta pidas ühendust ümbruskonna keskjaamade ja sõlmpunktidega ja teatas igast väiksemastki vene sõdurite liikumisest vara-

kult. Sellest oli tingitud, et pea igal juhul röövretkele sõitnud vene sõdurid meie õigeaegse kohaleilmumise tõttu kas laiali jooksid või sattusid vooridega meie kätte. Ühel päeval teatas mulle Laekvere keskjaama telefonist, et venelased sõitnud Paasvere mõisa suunas. Lasin kiirelt rakendada hobused ja sõitsin 10 mehega sinna. Vahepeal olid venelased jõudnud Paasvere mõisa; seal eesti sõdureid ees leides pöördusid nad kohe ümber ja hakkasid tuldud teed tagasiminema. Eemaldudes lasid aga mõned paugud, mis peale v. a. o. Oriki oma

dis lipn. Tamberg oma meestega kohale. See mõjus venelastele nii, et nad otsekohe muutsid tooni ja läksid viisakamaks. Et meil vangiga ka midagi polnud peale hakata, andsin ta välja, mille järele venelased lahkusid mõisast.

Järgmine kokkupuutumine ei läinud enam nii libedasti, vaid nõudis juba inimohvreid. Ühel päeval teatati jälle Laekvere keskjaamast, et Rohu ja Rahkla mõisade poole on nähtud liikuma vene sõdureid 3 hobusekoormaga, millel arvatavasti on riisutud kraam. Sain samasuguse teate ka Rohu mõisast. Lasksin kiires

Virumaa „Ühistöö“ esindajad 4. Jal-polku külastamas Tõrvalas, Nelipühi ajal 1919. a.

meestega hakkas neid tagaajama. Sealjuures läks tal korda vangistada üht venelast. Tõin vangi Muuga mõisa, kus ta lasin kinni panna mõisa sahvrisse. Öhtul kella 9 paiku teatas jälle Laekvere keskjaama telefonist, et venelased, umbes 100 mehe ümber, kuulipildujatega varustatult sõidavad Muuga mõisa poole. Oli selge, et venelased tulevad vabastama päeval meie kätte langenud meest. Olukord näis kujunevat raskeks, kuna minul oli mõisas ainult 30 meest pussidega. Tegin telefoniteel v. a. o. Orikiule Paasvere mõisas korralduse, et ta viimata oma 15 mehega tuleks Muugasse. Samuti püüdsin ühendust saada Roela mõisas asuva 9. roodu lipn. Tambergiga. Ühenduse saamine temaga oli aga väga raske, kuid viimati läbi Rakvere keskjaama sain siiski soovitud ühenduse. Selgitades lühidalt oma olukorda, palusin lipn. Tambergi tulla mulle appi oma 30 mehega. Varsti jõudsidki venelased mõisa, saatsid oma delegatsiooni minu juure, käredalt nõudes oma mehe väljaandmist. See sündis mõisa köögis, kust ka üks viis sahvrisse kus istus vangistatu. Kuuldes meie juttu, hakkas vang söimama ja vanduma. Olukord oli kujunemas väga teravaks. Siis parajasti jõu-

korras rakendada hobused ja läksin 10 mehega venelastele vastu. Kohtusin nendega Rahkla mõisa põllul ja nõudsin seletust, kust on saadud koormates leiduvad rukikotid, tapetud sead ja muu kraam. Minu kõrval seisev rms. Kreitsberg pidas kinni ühe venelase hobusega, kes tahtis edasilikuda. Korraga kõlas pauk ja rms. Kreitsberg langes surnult maha. Silmapilkselt andsin oma meestele käsu pikali heita ja avada venelaste pihta tuli. Venelased vastasid ka laskmisega, taganedes nende taga asuva metsa poole. Tulevahetusel langes venelastest üks surnuna, 2 said raskesti haavata, kuna ülejäänud põgenesid metsa, jättes hobuseid koormatega teele. Minu meeskonnast ei saanud keegi haavata.

Pikapeale jäid kokkupõrked venelastega härvemaks, sest vene väeosad hakkasid kordkorralt lahkuma Eesti pinnalt Venemaa poole. Nüüd kerkis esile uus vaenlane — eesti enamlased. Nõukogude valitsus oli juba detsembrikuul hakanud likvideerima endiseid väeosi ja asutama punakaarti. Sellele teele taheti 1918. a. algul asuda ka Eestis. Nii kuulutati 27. jaan. 1918. a. välja n. n. „sotsialistliku sõjaväe“ asutamine. Kõige pealt asuti sotsialistliku polgu

formeerimisele Tallinnas, sest siin tundis eesti enamulus end peremehena, toetudes kohalviibivale rohkearvulisele vene sõjaväele. Kuna sel ajal vene väeosades olid kõik endised ülemad kõrvaldatud ja nende asemele valitud uued, ei leidnud minule alluvas meeskonnas ühtegi meest, kes oleks nõudnud minult isegi õlakute mahavõtmist, veel vähem minu asemele uue ülema valimist. Kõik said oma kohustest ja ülesannetest aru ja püüdsid neid oma parema arusaamise järgi täita, hoides korda ja distsipliini.

Vahepeal saatis J. Anvelt Tallinnaast volinikud välja, kes korraldasid mõisade ülevõtmist ja punakaardi formeerimist. Ühel päeval helistas mulle Paasvere mõisast v. a. o. Orik ja teatas, et mõisa on ilmunud Tallinnast J. Anvelt'i volinik ühes abilistega ja korraldab punakaardi formeerimist mõisatöölisest. Ta palus minult luba Tallinna meeste mõisast väljaajamiseks. Et minul Tallinnas valitseva olukorra kohta puudusid igasugused andmed, siis keelasin tal seda tegemast, lubades ise ilmuda kohale ja teha vastavad korraldused (vahe mõlema mõisa vahel oli 3 km). Kui oma meestega jõudsin Paasveresse, pidas Anvelt'i volinik parajasti mõisatöölisetele kõnet, milles nõudis, et kõik töölised võtaks relvad kätte ja astuks punakaarti. Ta oli väljajagamiseks toonud kaasa mitmesuguseid relvi, nagu jahi, sõja, väikekalibrilisi püsse jne., mis arvatavasti olid võetud elanikkudelt. Mõned mõisatöölised pöördusid minu poole küsimusega, mis teha, kas astuda punakaarti või mitte. Soovitasin neile seda mitte teha. Pärast koosolekut pöördus ka kõneleja minu poole ja küsis, miks ma mõisnikkude vara kaitsvat. Vastasin, et see vara, mida kaitsen, on eestlaste vara ja kaitsen seda kui eesti rahva omandust. Sel silmapilgul tuli

minu juure v. a. o. Orik ja lausus: „Kas laseme mättasse?“ Seda kuuldes „punaväe formeerija“ kahvatas ja kadus mõisa hoonete vahele. Öösel oli ta salaja lahkunud mõisa piirkonnast. Kohalikkudelt elanikkudelt järelekuulates selgus, et ta oli oma kaaslastega läinud Peipsi suunas, lubanud kohalikkudest elanikkudest organiseeritud relvastatud jõududega tulla tagasi ja Muuga ning Paasvere mõisadest kihutada „parunite kaitsesalgad“ välja. Andmeid kogudes kaugematelt elanikkudelt selgus, et tõesti mingisugune relvastatud jõuk liiguvat Avinurme poolt Muuga mõisa suunas. Andsin käsu Paasvere, Rohu, Rahkla ja Venevere mõisades asuvatele salgavanematele, et nad oma meeskonnad tooks Muuga mõisa. Asusin oma meeskonnaga Avinurme poole teele, et seda „kaardiväge“ laiali ajada enne Muuga mõisa jõudmist. Jõudes Avinurme vallamaja juurde, leidsin seal eest Tartu Eesti tagavarapataljoni mehed. Sest Moora mõisas, kus asus Tartu tagavarapataljoni kaitsesalk, olid nad saanud samad andmed „punase kaardiväe“ liikumisest ja olid punased enne laiali ajanud, kui meie jõudsimme Avinurme vallamaja juurde. Kuuldavasti oli kokkupõrkel saanud surma ka Paasvere mõisast ärapõgenenud punakaardi formeerija. Et hädaoht juba Tartu tagavarapataljoni meeste poolt oli likvideeritud, pöördusime oma meeskonnaga tagasi. Mõne päeva pärast sain teada, et Saksa sõjavägi on jõudnud Rakveresse. Ühes sakslastega on Saksamaalt ilmunud tagasi ka Muuga mõisa omanik von Neff ja asunud elama oma linnakorterisse. Mina jäin edasi oma endisesse asukohta, kuni mõne päeva möödudes minu juure ilmus mõisaavalitseja Mill ja teatas, et mõisaomanik soovib minuga Rakveres kokku saada. Sõitsin Rakveresse ja läksin v. Neffi korterisse. Helistamise peale avas ukse teenija, sisse mind

aga ei lasknud, vaid palus tulla hoovi kaudu. Niisugune, arvatavasti peremehe poolt tehtud, korralduse peale vihastasin, pöördusin ümber ja läksin 4. polgu staapi (kuulusin sel ajal oma meeskonnaga juba polgu koosseisu). Polgu staabis teatati mulle, et v. Neff on sinna helistanud ja palunud mind tagasi tulla. Tagasimindes lasti mind juba paraaduksest sisse ja juhutati kabinetti, kus mõisaomanik mind võttis vastu. Ta esitas mulle allakirjutamiseks paberi, milles nõudis 6000 rbl. eesti sõdurite elamiskulude katteks tema mõisas. Vastasin, et mul vastava volituse puu-

4. Jal-polgu ambulants Udrias 8. veebruaril 1919. a.

dumisel pole võimalik sarnast allkirja anda, mis peale lahkusin. Sõitsin tagasi oma asukohta. Kas see nõudmine üldse rahuldati või mitte, seda ma ei tea.

Elasin oma meeskonnaga eelpoolnimetatud mõisades märtsi keskpaigani, mil ühel päeval sain 4. Eesti polgu ülevalt käsu meeskond tuua Rakveresse, polgu asukohta. Teel sinna tuli meile vastu Saksa eskadron, kelle juht meie voo-

ri nähes, paiskus ahelikku ja nõudis meie seisma jäämist. Saksa ohvitser ühe saatjaga tuli minu juurde ja nõudis seletust meie liikumise põhjuse ja sihi kohta. Minult seletuse saamisel andis ta loa edasiliikumiseks. Rakveres paigutati meid seminari hoonesse, kus meilt mõne päeva pärast ära võeti relvad. Aprilli algupäevil 1918. a. saadeti meid Saksa okupatsioonivõimude korraldusel laiali.

Vabadussõja algpäevil 4. polgus.

Res.-kolonel V. Liivak VR I/2, II/3.

21. novembril 1918 jõudsid Narva polk. Seimann, mina, kapl. Hinno ja kapl. Bachmann. Polkovnik Seimanni ülesanne — formeerida 4. Rahvaväe polku.

Narva jõe piiri kaitsel olid Saksa väeosad, umbes 3500 meest. Mehed olid hästi varustatud, suurtükiväge — 1 rügement. Enamlasi nende vastas: madruste salk, 46. ja 47. kütipolgud, paar eskadroni ratsaväge, suurtükiväge 3—4 patareid. Meeleolu: sakslased tüdinenud, ei soovinud jääda rindele, igatsus pääseda koju. Valmistusid rindelt lahkumiseks. Enamlaste juhid olid sõjakad, kippusid kallale. Juba 21. nov. tegid nad esimese katse, tungisid Narva-Jaanilinna kindlustatud positsiooni peale, kuid löödi sakslaste poolt tagasi.

Narvas algas kapl. Laretei juba 13. nov. Virumaa Kaitse Liidu ülema polk. Reek'i käsul Kaitse Liidu formeerimist ja tal oli umbes 100 meest, suurem osa keskkooliõpilased. Saksa rügemendi ülema käest saadi 100 püssi. Kaitse Liidu formeerimistööd tehti ka valdades. Vaivara vallast kogus kapl. Steinmann umbes 60 meest, Peetri vallast lipn. Nurk — 20 meest, Narva-Jõesuust ltn. Rimmel — 18 meest.

22. novembril jõudis kpt. Steinmann'i salk Narva ja sellest sai 4. Rahvaväe polgu 1. rood. Polgu jaoks püsse ei olnud, nende järele saadeti Rakverre. Saksa rügemendiülema oli küll nõus andma, aga sõdurite nõukogul oli lõppsõna öelda ja see oli „ei saa“.

Et sakslastele näidata tahet osa võtta piirikaitsmisest, saadeti juba 26. novembril liinile väike salk —

4 ohvitseri ja 32 sõdurit Narva—Jamburgi maantee rajooni.

Päev-päevalt suurenes ka polgu koosseis. Tuli al.-polk. Kunno'se salk Tallinnast, nii et 27. novembril oli polgus umbes 400 meest, osa püssideta, sest sakslased ei olnud nõus isegi endises Vene sõjariistade laos olevaid püsse üleandma.

27. novembril läks sakslastel korda punaste telefonogrammi kinni püüda, millest selgus, et enamlased kavatsesid suuremat pealetungi 28. novembril.

Mina sain käsu 40 mehega kõvendada eesliinil olevat salka ja ülejäänud 80 mehega asuda Jaanlinna kindlusse.

Al.-polk. Kunno'se salk saadeti liinile Kulgu rajooni.

28. nov. kell 05.30 algasid punased Narva pommitamist, Jaanilinnas süttis paar maja. Kell 06.30 ründas enamlaste jalavägi Jaanlinna eelset kindlustatud positsiooni, kuid löödi meie ja Saksa sõdurite püssi- ja kuulipildujatulega tagasi. Saksa patareid tulis-

Narva jaamahoone pärast vaenlase suurtükitulega pommitamist 25. aprillil 1919. a.

tasid punaste patareide seisukohti. Saatsin kapt. Steinmann'ile veel 20 meest abiks. Samal ajal tungisid punased, kes öösel paatidega olid tulnud üle Narva jõe, Kulgu metsast peale, kuid suruti kuulipildujatulega metsa tagasi.

Umbes kell 09.00 avasid kohalikud punased Kreenholmi tööliste kasarmust tule Joala väljal seisvate suurtükkide peale ja Paemurru metsast ründas punaste salk. Sain käsu sinna saata 20 meest abiks. Saksa rügemendi ülem saatis Saksa kuulipilduja rühma ja al.-kapt. Vaga 32-mehelise salga, kellele alles püssid väljaanti ja kes olid teel minu juurde.

Meie ja sakslaste ühisel jõul löödi punased Joala väljal tagasi ja võeti neilt 5 kuulipildujat. Vahepeal löödi Jaanilinna ees veel paar rünnakut tagasi; sakslaste patarei sundis ka punaste soomusrongi taganema. Lõunaks lahing rauges.

Kella 13.00 paiku teatas Saksa rügemendi ülem, et sillad lastakse kell 16.000 õhku ja et rügement lahku rindelt.

Sain käsu tuua pataljon Narva jõe vasakule kaldale ja asuda kaitseliinile Pimeaia ja Hermann'i kindluse vahele. Sakslastel oli rutt sildadega. Kavatsesid neid juba kell 15.00 lasta õhku: juhtisin Saksa majori tähelepanu kokkuleppele ning pika kauplemise peale lubas ta 20 minutit oodata. Osa pataljoni oli veel jõe teisel kaldal.

Seisin koos Saksa majoriga puusilla juures, kus nägime, et kolm salka, kandes kuulipildujaid, tulid mäest alla silla poole. Korraga tõusid punased raketid ja sillad varisesid kokku. Jõe taha jäänud salkadel läks küll suure vaevaga korda paatide ja sillarusude abil üle, tulla, kuid kuulipildujad tulid visata jõkke.

Lõuna ajal jõudis Narva diviisiülem kindral Tõnisson, kes tekkinud olukorda ja Tallinnast saadud korraldusi arvesse võttes andis taganemiskäsu.

Hiljem selgus, et pealetungist Narva peale võtsid osa punaste 6. Diviisi osad, eesti kommunistlikud Viljandi ja Tartu polgud, 46. ja 47. kütipolgud, Otdelnõi flotskij otrjad, kaks eskadroni ratsaväge, 12 suurtükki ja soomusrong.

Samal päeval tulid enamlaste kolm sõja- ja transportlaeva Narva lahte ja saatsid Narva-Jõesuus dessandi maale.

Merel olid laevadel Inglise lipud, sadamasse jõudes tõmmati üles punased. Jõesuust taganesid sakslased vastupanuta Mereküla sihis.

Kell 18.00 algas polk taganemist. Minu pataljon pidi maanteed mööda Repniku mõi-

sa ja al.-polk. Kunnos'e salk raudteed mööda Auvere jaama minema.

Peeterristi kiriku juures võeti pataljoni tulega vastu; seal oli punaste dessandi eel-salk, see takistus kõrvaldati ja mindi edasi. Pataljoniga ühes tuli ka Narva Kaitse Liit ja põgenikud Narvast. Kuulipildujaid kanti kätel.

Repnikul selgus kurb tõsiasi, 400 mehest oli järele jäänud vaid 160 meest, nendest 40 püssideta. Teist pataljoni enam ei olnudki, väiksem osa ühines minuga, suurem, vististi mitte teades olukorda, oli ärasõitnud koos sakslastega. Oli ka kohalikke enamlasti, kes olid kärmed püsse saama ja punaste poole üleminema.

Ohvitserid ei tundnud sõdureid, sõdurid oma ohvitseri, ei olnud ju selleks aega. Paar päeva oli formeerimist ja siis — lahingud; sellega on seletatav ka seegi asjaolu, et peatuma suudeti jääda alles 30. novembril Künnaapea — Konju külade joonel.

Pataljonis oli 5. roodu. 1. roodu ülemaks oli kapten Steinmann, 2. — kapten Hinnov, 3. — kapten Leiburg, 4. — kapten Holmberg, 5. — kapten Laretei. 5-asse roodu koondati kõik suurtükiväelased. Varustus oli nõrk, pooled sõdurid olid täiesti kõlbmatutes jalatõudes, osa isegi peaaegu paljajalu, peaaegu kõikidel kerged riided; lusikaid ja kallakesi ei olnud.

2. detsembril saadeti luurele kapt. Steinmann'i salk. Lipnik Paurmann'i piilkonnal läks korda Päile külas vangi võtta punaste ratsasalka; saak — 6 vangi ja 7 ratsahobust. Teised piilkonnad löid teate, et Vaivaras on 400 punast.

Punaste laevade liikumine ja Vaivara ümbruse pommitamine laevadelt julgustas ka kohalikke enamlasti.

Minu väike pataljon vähenes veelgi. Tuli saata 50 sõdurit kapten Leiburg'i juhatusel Oru jaama. Vaatamata raskele olukorrale sai polk käsu 3. detsembril kell 08.00 pealetungida Türsamäe mõisa, Sillamäe ja Vaivara mõisa sihis. Esinesin küll ettekandega, et mehed on valveteenistusest väsinud, püssid puuduvad, padroneid vaid 20 tükki püssi peale, kuid käsku ei muudetud.

See väike salk (100 meest), nimetusega pataljon, algas polguülemaga eesotsas pealetungigi, kuid padrunid lõppesid ja polguülem ei jäänud muud üle, kui anda käsk taganeda lähtekohtadele ja asuda endisele kaitseliinile.

5. detsembril ilmusid Voka randa 2 punaste sõjalaeva ja pommitasid Voka vallamaja ning Voka mõisa ümbrust. Samal ajal ründas punaste jalavägi Künnaapea ja Konju

külade joont; külad käisid käest-kätte, kuid õhtuks olid nad jälle meie käes.

Järgmisel päeval jätkasid punased pealetungi; esimesed rünnakud löödi tagasi, kuid kui punaste patareid tuli Künnapa küla peale koondas, ei jõudnud mehed enam püsida kohal ja salk taganes. Konju küla kaitsev rood teadis taganemisest, kuid lootes, et vasturünnak õnnestub, jäi paigale. Lõpuks läks tal suure vaevaga korda pääseda ümberpiiramisest ja taganeda Konju mõisa ning seal kõrve kõrtsi juurde, kus pataljon eestiinilt tahapoole vahetati 5. polgu rooduga kapten Jürgenson'i juhatusel. Pataljon pidi minema Jõhvi alevisse puhkusele, mis oleks olnud hädavajalik. Lootsin, et seal saab paar päeva leha õppust; paljudel meestel oli püss alles esimest korda käes, ei osatud seda korralikult laadida. Kuid puhkuse lootus luhtus. Rindele jõudsid küll Rakveres formeeritava 5. polgu ja Balti pataljoni roodud ning komandod, kuid enamlased olid ülekaalus ning iga mees oli tähtis.

Meie väeosadest jätkus ainult valve väljapanemiseks tähtsamates kohtades. Osa pidi alati olema varus, sest harilik nähe oli, et punased ei tunginudki valveposti peale, vaid haarasid tiivadelt ja sellega sundisid taganema. Varuga pidurdati nende edasiminek. Olid varud tarvitatud, tuli pataljonil ja sagedasti ka grupil vahetada seisukohti. Nii taganes pataljon järk-järgult, kogu aeg andes vastulööke ja sellega takistades punaste edasilükkumist Järve mõisa ja Sompä küla joonele.

Järve mõisa lahingus sai haavata 4. roodu ülem kapten Holmberg ja ohvitser-kuulipildur ltn. Tammekand. Enamlased kasutasid ajulist segadust ja haarasid tiivalt. Varu puudus. Uued taganemised esiteks Purtselõe joonele ja sealt Rannakülla. Appi jõudis ratsapolgu 1. eskadron ltn. Tammekand'i juhatusel, kes asus Rannaküla idaosa, maantee kaitsele. Pataljoni roodud olid samal joonel teistes külades; varu Rannakülas. Kohale oli jõudnud ka 2 väljasuurtükki kapten Laretei juhatusel. Mitu rünnakut löödi tagasi, kuid lahingu otsustasid järgmised asjaolud: 1) Kestla küla kohalikkude elanikkude kaasabil punased löid tugeva salga melsa

4. Jal-polgu 10. rood positsioonil Feodorovka ja Korostelli vahel, detsembris 1919. a.

mööda Kestla küla kaitsele asuva 2. roodu seljataha ja sundisid sellega roodu taganema. Meie välivalvkond ühes lipnik Maade ja veltv. Treumann'iga langes vangi. Vangid lasti peale ülekuulamist Ritt'i käsul maha, 2) kapten Laretei patareid ei saanud juntida tuld; 3) padrunite tagavara lõppes. Sondast saadeti küll veduriga padruneid, kuid enamlaste patareid tulistas raudteed ja vedur ei saanud läbi. 4) Aseri vabrikusse tiiva kaitseks varem saadetud 1. roodu peale avasid kohalikud punased ootamata püssitule vabriku hooneist ja tööliste majadest. Rood taganes Kalvi mõisa, kus mõisa töölised seda roodu juba enamlaste eelsalgaks pidasid ja suure rõõmuga vastu võtsid, tõtt teada saades aga vaenulikuks muutusid.

Punaste surve all taganes pataljon (4 roodu, kokku 80 meest) Kohala mõisa ja Uhtna mõisa joonele, saates tiiva kaitseks 1. roodu (50 meest) Kunda külla. Naabriks paremal pool oli kapten Sauselg 5. polgu pataljoniga, kuid arvuliselt oli ka see osa nõrk.

Järgmine kaitsejoon oli Aresi küla, Soosaluse küla, Kohala. Ka siin ei saanud kaua peatuda. Taganemine sellelt joonelt polnud harilik. Peale nimetatud küladesse jõudmist pandi valve välja, vabad mehed puhkasid. Sidemehed saadeti parempoolset naabrit, Sauselg'i, otsima. Korraga löi valvepost pataljoni staapi 2 ratsanikku, kes polgu ülema kirjaliku käsu taganemiseks Haljala alevisse edasi andsid ja seletasid, et pataljon on rõngas ning on viimane aeg taanduda. Käsk näis kahtlane. Polk. Seimann'i allkiri oli küll, aga imelikult kritseldatud. Tegin siiski korralduse pataljoni koondamiseks. Leitnant Remmel'i saatsin Ubja mõisa, et asja telefoniteel selgitada. Tagasitulles seletas

ta, et löi kaasa telefoniaparaadi, rääkida saanud ka, kuid mitte oma diviisi ja polgu staabiga, vaid punaste diviisi staabiga. Sealt vastatud esiatgu, kuid pärast saadud vist aru, et asi pole korras. Saime Aresi külalt teejuhi, kes meid läbi metsa ja üle soo rõngast välja juhtis. Polgu staabis juba karreti, et kogu pataljoni on langenud lõksu.

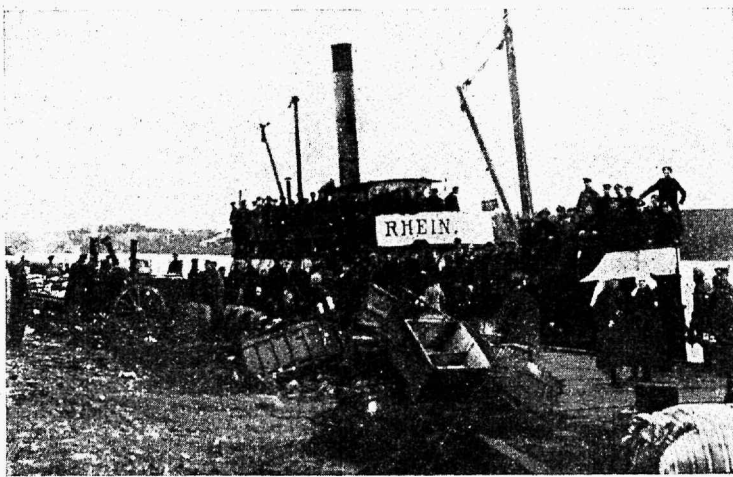
Haljala juures sain ka ühe kadunud salga tagasi. Jutt on kapten Leiburg'i salgast, kes Voka vallamajast oli saadetud appi Oru jaama, kes küll mitu katset tegi pataljoniga ühineda, aga punased olid vahel ja segasid neid katseid. Nii sõdis kapl. Leiburg oma-ette üle kahe nädala.

Narva rindel oli nüüd rohkem väeosi. Töötas 5. polk, soomusrongid, Balti pataljon, Rakvere Kaitse Liit oli ka minu pataljoni piirkonnas. Kuid pidamist veel ei ole, nimepoolet on polgud ja pataljonid, meeste arvu järele tuli neid arvestada pataljoni ja roodudena.

Kui minu pataljonil oli õnne ja läks korda punaste rünnakuid tagasi lüüa, ebaõnnestus naabritel, teinekord pugus vaenlane minu juurest läbi, naabritel oli õnne. Aga peaaegu alati varude puudusel lõppes läbimurre ehk tiiva haaramine taganemisega.

Pataljon löi lahingut Rõmeda küla all, kus mitu punaste rünnakut äpardusid. Lahingud Loobu mõisa juures, kus kapl. Larretei patareil lõppesid mürsud ja leitn. Ralliste patareil üks suurtükk sai viga, lõpuks jäi pataljoni juurde üks toru, kuid see üks tegi ka tublit tööd.

Pataljon on arvu poolest ikka veel nõrk, töötada sai vaid selletõttu, et oli rohkesti ohvitseri. Näiteks oli 22. detsembril pataljonis 59 ohvitseri ja 63 sõdurit. Valvepostidel pandi välja — üks ohvitser ja üks sõdur.

4. Jal.-polgu osade laevale laadimine, transporteerimiseks Krasnaja-Gorka alla.

Ka jõululaupäeval käis võitlus. Värus ühtegi meest ei olnud. Punaste salgal läks korda tungida seljataha; ei jäänud muud leha, kui vaiksema koha pealt ära võtta paarkümmend meest ja nendega tagasi kihutada kutsumata külalisi. Kuid ka see ei aidanud, nõrku kohti oli palju ja tuli taanduda Uri küla — Kahala postijaama joonele, kus jälle paar päeva korda läks pidurdada punaste liikumist.

Meie laevastiku dessantoperatsioonid punaste seljataga ei avaldanud mõju, enamlased koondasid 4. polgu vasakule tiivale tugevamad üksused (seltsimees Trofimovi madrus-tesalk, umbes 300 meest, kommunistliku Tallinna polgu kaks pataljoni, umbes 600 meest, üks eskadron ja 4 suurtükki).

29. dets. pidi Loksa lahes maale saadetud dessant 4. polgu pataljoni seisukorda kergendama ja osa punaste jõudusid oma peale tõmbama. Kuid kahjuks ei saanud dessant antud ülesannet viia lõpule, sest enamlased andsid kõva hoobi pataljoni vasakule tiivale ja sundisid selle taganema.

Samasuguse katse, aidata 4. polgu pealetungi 31. dets. maale saadetud dessantosadega, äpardus. Dessant ei läitnud antud ülesannet. Pataljoni mehed olid rohkem kui kuu aega peaaegu iga päev olnud lahingutes ja olid täitsa ärakurnatud. Pealetungi asemel tuli taganeda Valkla küla, Valkla mõisa ja Salmistu küla joonele, kus pataljon, vaatamata punaste pingutustele, jäi püsima. Selatan seda sellega, et seniajani oli pataljonile küll lubatud puhkust, kuid see jäi kõik ainult lubaduseks, mis kõik halvasti mõjus meeleolule. Valkla mõisas nägid sõdurid, et abi on tulnud: tuli Kalevlaste Maleva, soomlased, ning kui käsu saime 7. jaanuaril pealetungida Kahala küla, Loo mõisa joon val-
lutada, siis täideti see ka oma jõududega. Ei olnud ju enam karta, et jääb hädasse; abi tuli järele. Kõige suurem hirm oli meestel langeda vangis, sest punased piinasid vange ja lasid neid armutult maha.

8. jaanuaril tehti meie laevastiku dessant Loksa lahes: major Ekströmi 2 roodu soomlasi ja meie dessant-roodud. Dessandi tegevus oli edukas. Õhtuks valutatati Kolga küla, kus jääd peatuma. Mina sain käsu luua dessandiga side, mis ka läks korda. Nüüd oli seisukord täiesti kindel.

9. jaanuaril on Valgejõe joon käes; tuli sellejuures küll Joaveski juures välja lüüa kaks korda tugevam enamlaste salk.

Ilus pealetung oli ka 11. jaanuaril Kärmu apteegi juures ühes kahe soome rooduga. Üle täiesti lageda välja meie mehed ja soomlased ründasid punaste seisukohti ja löid nad põgenema.

Minu pataljon liikus Haljala peale ja sealt Võle küla, Kandle mõisa sihis. Tee peal sain teada, et punaste Tartu polgu osad, 2 vööri ja umbes 300 madrust, Sagadi poole Kandle mõisa liikusid. Tuli püssid pöörata Tallinna poole ja neid võtta vastu. 2 rood (26 meest) hävitas enamlaste 150-mehelise salga Võle küla juures ja sai 2 kuulipildujat. 1. ja 3. roodud (kokku 42 meest) ajasid Kandle mõisa silla juures salga laiali; kahjuks läks meie kuulipilduja rikki. Punaste madruste salgal oli 4 kuulipildujat ja suurem osa sellest salgast murdis läbi ja põgenes. Jällegi olid süüdi kohalikud enamlased, kes punastele teatasid, et tee on kinni, nii et ootamatus kadus ja ei olnud loodetatavat edu.

Osa punaseid tegi katset erariietuses pääseda Venemaale, võib-olla ehk mõnel see ka õnnestuski.

Sellel väiksel lahingul oli see mõju, et edasi võis minna, nii öelda kepp käes ja piip suus.

Punaste mereäärne salk osalt hävitati, osalt aeli laiati.

Käimisest olid jalad rakus; väliköögid ei jõudnud järele, kuid süüa sai igas külas, olid ju kõik rõõmsad, et hädapäevad möödas. Küüthobuseid ei saanud kasutada, hobused olid punaste poolt ära võetud. Polk jäi 14. jaanuarist alates diviisi reservi.

19. jaanuaril tungisid soomlaste rood ja Narva kooliõpilased Narva:

7. jaanuaril algas pealetung, 19. jaanuaril oli vaenlane surutud Narva jõe taha. Seekord oli rõõmu ja hõiskamist laialt, oli ju mul pataljonis palju Narva, Vaivara ja Virumaa mehi.

Oli raske aeg sõduritele, võib-olla veel raskem juhtidele, kuid lõpp oli hea.

4. Jalaväepolk Eesti Vabadussõjas.

Major E. Paurman VR II/3.

4. Jalaväepolgu sünniaeg ulatab tagasi ajajärku, mil meie kodumaal valitses väga segane poliitiline olukord. 25. oktoobril 1917. a. enamliste riigipöörde järele ka meie kodumaal võimule tulnud enamlaste juhid olid äärmiselt vaenulikud Eesti omariikluse ideele ja suhtusid eitavalt Eesti rahvusväeosade organiseerimisele.

6./19. detsembril 1917. a. algab Rakveres 4. Eesti polgu formeerimine kapten H. V a h t r a m ä e juhatusel. Polgu formeerimine edenes jõudsasti.

Virumaal asus tolajal Vene 49. Jalaväekorpus, kes mõjutatult revolutsioonist ja enamlistest riigipöordest, oli täiesti demoraliseeritud. Vene väeosad viitsid oma aega mittemidagi tegemisega ja kohalikkude elanikkude rüüstamisega.

4. Jalaväepolgu osad, paigutatult üksikute osadena mööda Virumaad, panid piiri rüüstamisele, lüües isegi lahinguid.

5. aprillil 1918. a. saadeti Eesti rahvusväeosad okupatsioonivõimude poolt laiali.

21. novembril 1918. a. algas 4. Polgu uuesti formeerimine Narvas, polkovnik S e i m a n n'i juhatusel. Ühtlasi tõusis üles otsekohe ka Narva linna ja meie idapiiri kaitse küsimus, sest samal päeval tungisid Jamburgi rajooni

koondatud enamlised väeosad esimest korda Narva peale. Kohalolev Saksa väeosad löi nad aga veriselt tagasi.

Polgu formeerimiseks oli võimalik saada nii vabatahtlikke kui ka sundkorras mobiliseeritud mehi, kuna relvi, laskemoona ja muud vajalikku varustust okupatsioonivõimud keeldusid meile üle andmast, meelsamini neid rikkudes või merre ning jõgedesse heites, nii kui see sündis Tallinnas ja Narvas, olgugi et nad siia tulles üle võtsid Eesti rahvusdiviisi rikkalikud sõjamoonaatagavarad.

Narva sadamaaitades paiknes Vene sõjaväe poolt mahajäetud laod, kus oli küllaldaselt relvi, laskemoona ja igasugust vajalikku varustust.

Narvas asuva Saksa Landwehri rügemendi ülem — oberst Holze nõustus isiklikult küll selle varanduse üleandmisega, sest oli ettenäha, et sakslased ei jõua enam seda evakueerida, kuid rügemendi soldatite nõukogu — „Soldatenrat“ — kelle käes Saksa riigipöörde tagajärjel oli võim, ei nõustunud sellega, tundes nähtavasti suuremat sümpaatiat kommunistidele kui Eesti rahvusväeosadele.

Ajavahemikul 21. kuni 27. novembrini tuli polku küllaldaselt ohvitseri, kuid sõdureid siis-

4. Jal-polgu 7. rood positsioonil Hovo mõisas 12. detsembril 1919. a.

läbi Narva rinde seljatagused teed. Lõpptulemusena saavutatakse sellega Narvas asuvate väeosade täielik ümberpiiramine.

Lahing algas varahommikul vaenlase suurtükitle ettevalmistusega. Jaani eeslinnas süttis põlema suurtükitlest mitu maja. Kaitseliini Jaanlinna ees kõvendati veel 90 mehega kapten Steinmanni juhatusel.

Kell 09.00 taganesid siin vaenlase ahelikud suurte kaotustega. Tund aega hiljem löödi puruks sakslaste kaasabil Joaväljal Viljandi Kommunistlik Polk. Lahing oli võidetud, kuid lõunapaigu

ki võrdlemisi vähe. Saabuvad komandoulemad tõid kaasa sageli küll pikad nimekirjad, kuid kohale jõudsid vaid pooled kirjas olijad, kuna ülejäänud olid kas lähtekohta maha jäänud või teel ära kadunud.

Selguseta olukorra tõttu, millele aitas kaasa ka Maailmasõja tülpimus, näis rahvamassile võitlus suure Vene kolossiga mõtetu.

27. novembriks on siiski jõutud formeerida I pataljon, milles oli juhte 100% ja sõdureid umbes 60—70% lahingukoosseisust. Alustati ka II pataljoni formeerimist. Polgus oli umbes 400 meest, kellest umbes 100 meest püssideta asusid Vestervalli kasarmus.

Varustuse ja relvade saamiseks käisid sakslastega igapäev läbirääkimised. Lõpuks läks korda 27. novembri õhtuks siiski saada paarsada püssi ja vähesel arvul laskemoona.

26. novembril teatas kohalik Saksa 405. polgu ülem oberst Holze, et rügemendi soldatidenõukogu on otsustanud lähemal päevil Narvast lahkuda ning sillad Narva jõel lasta õhku.

Sama päeva õhtul võttis I pataljoni ülem kapten Liivak 8 ohvitseri ja 40 sõduriga Jaanlinna ees oma alla kaitseliini Jamburgi-Narva kivitee piirkonnas.

27. novembril saadeti Jaanlinna postitsioonile veel 50 meest. Parema tiiva kaitseks ja valveks Kulgult kuni Piimanina metsavahi majani — 80 meest al.-polk. Kunnos'e juhatusel.

28. novembril algas meie Vabadussõda Narva lahinguga.

Vaenlase Narva vallutamise kava oli järgmine: pealetung rindelt Jamburg-Narva raudtee- ja kivitee suundades, peab siduma meie kaitsejõud rindelt, kuna samal ajal lõunapoolt üle Narva jõe saadetud Viljandi Kommunistlik Kütipolk ja Narva-Jõesuus maale saadetav dessant löikavad

saabus Narva-Jõesuust teade, et seal on maabunud umbes 1000-meheline vaenlase dessant, kes alustanud liikumist Peeterristi suunas. Narva-Jõesuus asuv sakslaste kompanii oli läinud ära, ilma et paukugi oleks vaenlase pihta lasknud.

Kell 15.00 lasid sakslased selle peale vaatamata, et mõned polgu osad asusid veel üle jõe, mõlemad sillad Narva jõel õhku ja ühtlasi teatasid nad, et nemad enam sõjategevusest osa ei võta.

Et Narva-Jõesuus maabunud vaenlase dessandi vastu mingisuguseid jõude ei olnud, andis Narva jõudnud Viru väerinde ülem kindralmajor A. Tõnisson käsu taanduda Auver-Repnika joonele. Ühtlasi andis ta polguülemale direktiivi tõkestada ja aeglustada vaenlase pealetungi igal võimalusel, tegutsedes oma äranägemise järele.

Algasid rasked taandumislahingud.

Narva rindel pealetungiva vaenlase jõududest registreeriti juba esimestel sõjapäevadel Narvast tulnud eraisikute ning vangilangenud punaväelaste kaudu 4 jalaväepolku ja mitmesugused väiksemad üksused ning tehnilised osad — umbes 4000 jalaväelast, pealeselle veel ratsaväeosad ja suurtükivägi. Vaenlase sõjalaevastik liikus Soome lahes. Viru rinde tähtsam löik — mereanna, maantee ja raudtee rajoon — seisis vaenlase laevastiku laskeulatuses. Varitses vaenlase alaline dessandi maalesaatmise hädaoht meie seljatagusesse. Vaenlase laevastik ja suurtükivägi olid jõud, mille vastu meil algul absoluutselt midagi panna ei olnud.

Kõigi nende raskuste peale vaatamata kattis 4. Polk kuni 14. detsembrini üksi ning hiljem koos 5. Jalaväepolguga enam kui kuu aega Viru rinnet, võideldes mehiselt igal enam-vähem soodsal positsioonil, taandudes samm-sammult ülekaalus oleva vaenlase eest.

Järgnesid lahingud Oru jaama — Konju küla — Kõrve-kõrtsi — Jõhvi — Purtse jõe — Sonda — Aseri — Padaoru — Uhtna — Kabala — Haljala — Rõmeda — Liiguste — Viitna — Valgejõe — Loobu — Kahala — Kuusalu — Loo mõisa ja Valkla joonel.

Üks vihasematest lahingutest oli polgul 11. detsembril Ranna küla juures, Sonda—Aseri joonel, kus vaenlane suunis meie kaitselõigu pihta Aseri — Ranna küla ees tugeva suurtüki- ja auto-maatrelvade tule, millele oli võimalik meie poolt vastata ainult hästisihitud püssitulega. Vaenlasel tuli päeva jooksul iga majadegrupp vallutada ägeda võitlusega, kandes suuri kaotusi.

Taandumise raskused, vaenlase kohutav ülekaal, vilets varustus rõhusid meeleolu.

Olukord, millises võideldi taandumisajajärgul, peegeldub alljärgnevas 4. Polgu ülema ettekandes pärast ühte järjekordset taandumist ja Viru väerinde staabiülemale vastusest polguülema ettekandele:

„Pärast lahingut oli sõdurite meeleolu sarnane, et ei võinud enam loota, et nad vaenlase pealetungil veel oleks lahingut vastu võtnud. Paremtalt tiivalt tungis vaenlane mööda metsi suure maantee peale välja. Oli karta, et kaotame selle tagajärjel oma suurtükid.

Kõike kokku võttes arvasin paremaks taanduda, et suurem osa meestest saaks ükski päev puhata.

Peaaegu lisama, et kohalikud enamlased teevad alatasa kihutustööd vaenlase kasuks. Minul isiklikult tuli läbi peksta üks kohalik elanik, kes minu juuresolekul hakkas sõdureid üles ässitama.

Sõdurite meeleolu rõhub maha ka asjaolu, et meid on vähe ja vahetust ei ole.“

Selle peale vastab rinde staabiülem:

„Mis teha! Saan asjast ja olust väga hästi aru. Peame hoidma seljatagust nii palju kui vähegi võimalik. Seljataguses praegu toimub suur vormeerimise- ja organiseerimisetöö ja ainult sealt on meil lootus abi saada.

Seepärast küünite ja hammastega praegusest seisukohast kinni hoida. Tallinn, vormeerimise tsenrumina, on meile praegu kõige kallim. Veel kord! Praegusest seisukohast hoidke küünite ja hammastega kinni!“

31. det. 1919. aastal asus 4. Polk positsioonile Valkla—Külmaallika joonel. Saabus vanaaasta õhtu; 1918. aasta veeres ajamerde. Vaenlane oli vallutanud $\frac{2}{3}$ meie kodumaast.

Viru rindel võitlesid vaenlase vastu 4. ja 5. polkude väiksed osad. Need mehed, kes tol õhtul olid valvamas jultunud vaenlast, olid kõigi puuduste peale vaatamata kangelasid. Nendele meestele võlgneb meie rahvas suurimat tänu, sest siis oli olukord Viru rindel traagilisem kui kunagi muidu.

3. jaanuaril püüdis vaenlane vallutada Valkla mõisa, seda põhja poolt haarates. 3. rood andis vaenlasele hoogsalt vastulöögi ja asus pealetungile, jälitades taanduvat vaenlast ja vallutades Salmistu küla.

7. jaanuaril algas meie üldine pealetung, mis tuli vaenlasele täiesti ootamatult. Pealetung viidi läbi energiliselt.

9. jaanuaril oli polgul suurem lahing punastega Joaveski juures, kus vaenlane asus kindlustatud seisukohtadel.

11. jaanuaril hävitati meie polgu osade poolt 150-meheline Kroonlinna madruste salk, Tartu Kommunistliku Polgu 4. rood ning osa vaenlase voori jäid meie kätte.

19. jaanuariks oli vaenlane Viru rindel löödud tagasi üle Narva jõe. 4. Polk jäi diviisi varru ja asus puhkusele Laagna-Udria rajooni, et jätkata Narva lahinguga katkestatud formeerimistööd.

Vastane toibus saadud löögist õige pea ja hakkas kohe aktiivselt tegutsema. Ebaedu pandi sealpool mingisuguse ootamatuse arvele. Meie kodumaa pidi uuestivallutatama!

Väerindel Soome lahest kuni Peipsini asusid kaitsel 1. ja 5. jalaväepolgud, Ratsapolk ja Balti pataljon, kogusummas umbes 3000 tääki. Seega 65 km pikune rinne oli kaitstud hõredalt. Vaenlase suurte jõudude kallaletungide tagasilöömine oli raske ülesanne.

4. Jal-polgu pommipilduja Feodorovkas 18. detsembril 1919. a.

22. jaanuari õhtul surusid punased Narva jõe keskjooksul meie ratsapolgu vaivetõkked üle jõe. Oli saadud teateid vaenlase jõudude koondumisest Polja rajoonis.

I pataljon saadeti ööl vastu 21. jaanuari kiire korras Mustajõe, ülesandega vallutada ja oma käes hoida Narva jõe paremal kaldal asuvad külad — Kriüša, Dolgaja-Niva, Ustje- ja Suur-Zerdjanka.

Pataljoni jõud olid väikesed: 1. rood — 65 tääki, 2. rood — 30 tääki, 3. rood — 35 tääki, 4. rood — 24 tääki; kokku oli pataljonis 154 tääki ja 4 raskekuulipildujat ning 3 automaatpüssi, kuid vaenlase väljalöömine kodumaa piiridest oli sisendanud kindla usu oma võimetesse. Vaenlane oli arvuliselt küll suures ülekaalus, kuid tema võitlustahe polnud kuigi suur. Maailma- ja kodusõjast tülpinud vene sõdureile (väljaarvatud kommunistlised väeosad), jäi arusaamatuks Eestimaa vallutamise vajadus.

Kuni 30. jaanuarini käisid võitlused Narva jõe paremal kaldal asuvate külade pärast. Oma suure arvuga surusid punased meie osad pahatihti külast välja, kuid meie kallaletungile ei suutnud nad vastu pidada.

Nendes lahingutes sai pataljon sõjasaagiks palju vintpüsse, kuulipildujaid ja laskemoona. Lõpuks jäi Kriüša platsdarm ikkagi meie kätte.

8.—28. veebruarini kaitsesid Kriüša rajooni II pataljoni osad. Punaste katsed üle jõe tungida ebaõnnestusid lõplikult.

28. veebruaril vahetas 4. Jalaväepolk 5. Jalaväepolgu Narva eelsetelt positsioonidelt.

Algasid Narva kaitselahingud.

Eriti aktiivselt tegutses vaenlane Narva eelse positsiooni — Lilienbachi mõisa ja Plüssa silla rajoonis.

Punaste korduvad kallaletungid löödi tagasi.

4. märtsil saatis vaenlane tugeva suurtükiväe toetusel suured jõud Narva peale, kuid nende kallaletung varises kokku meie seisukohtade ees.

25. aprillil suunis vastane patareid tule Narva jaama pihta. Pommitamine kestis kella 09.00 kuni kella 14.00-ni. Süütepommidest tekkisid kahjutuled. Õhtuks seisis terve linnaosa — Joaorg — ning Narva jaam varemetes. Pommitamisele järgnevat jalaväe kallaletung löödi tagasi.

18. mail algas Loodearmee esimest pealetungi Petrogradi vallutamiseks. Pealetungil oli algul suur edu. Vaenlase taganemisega Luuga jõe taha vabanes meie väerinne lahingtegevusest. Polk asus kontrolli-liinile Narva jõel, Narva linnast kuni Peipsini — ülesandega ära hoida spekulatsioonide toiduainetega. Vastasel korral oleks Loodearmee vallutatud maa-alad idapool Narva jõge neelanud Eesti maa-alalt toidu- ning tarbeained, milliseid siingi ei olnud külluses.

Juuniku lõpul formeeriti III pataljon. Loodearmee pealetung, mis väga edukalt arenes Petrogradi suunas, hakkas juulis raugema. Punased panid selle pealetungi ida-pool Gatšinat seisma ja asusid ise vastupealetungile. Vaenlase vastupealetungil ilmnes, et Loodearmee lahingmoraal ei seisnud kuigi kõrgel. Taandumine muutus varsti paaniliseks põgenemiseks; osa Loodearmee väeosi läks üle vaenlase poole.

4. augustil punased vallutasid Jamburgi. Loodearmee kiskus enese vaenlasest lahti, ning liikus mööda Luuga jõe läänekallast lõuna poole, kus asus kaitsele. Seega oli ta vaenlase pealöögi suunast kõrvale libisenud.

4. Polgul tuli Loodearmee kannul Jamburgi-Narva suunas veerenud punaste laviin oma õlgadel vastu võtta ning kaitsta rinnet Krikovo, Koškino, Kalmotka, Padooga, Novo-Pjatnitskaja, Krufiki jõgi. Rinde pikkus — 30 km. Kui siit passiivne osa Krikovo — Koškino maha arvata, jääb ikkagi 20 km aktiivset rinnet. Juba esimestes kokkupõrgetes ilmnes, et siin on tegemist vaenlase eliit-väeosadega.

4. kuni 10. augustini käisid siin lahingud vahelduva eduga. Maastik on siin suurelt osalt kinnine, kaetud metsaga. Pikk rinne, mida tuli kaitsta väikeste jõududega. See asjaolu raskendas meie-poolset kaitsetegevust ning vastupidi — soodustas vaenlasele pealetungi läbiviimist.

Vaenlane oli omale seadnud ülesandeks iga hinna eest Narva vallutamise. Sellest olid tingitud ka ta ägedad kallaletungid.

10. augustil vaenlane tugeva rusikaga murdis läbi meie kaitselõigu vasakul tiival Rajevska talu juures olevas metsas 10. ja 12. roodu liitekohalt ning hakkas kohe neid mõlemaid roode kokkurullima. Roodud kannatasid suuresti. 12. roodus langes 8 sõdurit, 4 ohvitseri ja 36 sõdurit said haavata, 25 sõdurit langes vangi; 10. rood kaotas 2 ohvitseri ja 42 sõdurit; need kaotused olid meie oludes väga suured. Vaenlane vallutas Aleksandrovska ja Gorka ja Veerino mõisa rajooni. Polgu vasaku tiiva osad taandusid tagavarapositionile Dubrovka — Sala joonel.

Polgu parempoolne võitlusgrupp jäi püsima oma seisukohtadele. Vaenlase läbimurde likvideerimiseks võeti ette hoogne vastulööki, mis täiel määral õnnestus. Lahingust osavõtnud vaenlase pataljonid löödi puruks ja põgenemisel üle Luuga jõe uppus palju vaenlase sõdureid. Elavjõu kaotus oli vaenlasel niivõrd suur, et ta loobus pärast seda kallaletungidest.

Lahingud Luuga jõel olid polgul kõige ohvriterikkamad kogu Vabadussõja kestel. Kaotused langenutena ja haavatutena — 9 ohvitseri ja 129 sõdurit.

9. septembril vahetas 9. Jalaväepolk 4. Jalaväepolgu Jamburgi alt. Polk asus puhkusele Narva linna, kus teostati õppusi.

5. oktoobril algas Loodearmee teistkordselt pealetungi Petrogradi vallutamiseks. Nagu eelmine kordki, oli pealetung algul edukas, ning punased taandusid kiiresti Gatšina sihis. Sellest operatsioonist võtsid eriülesandega osa ka Eesti väeosad: Kuperjanovi partisaanid, Ingeri polk, skaudid ja Soomusrong nr. 2 dessantrood ning meie sõjalaevad admiral Pitka

4. Jal-polgu 5. rood positsioonil Orlõ küla all, detsembris 1919.

juhatusel. Meie väed piirasid Krasnaja-Gorka kindlust läänest ja lõunast. Meie paremal tiival võitlev Ingeri polk leidis enese korraga kolmest küljest sissepiiratuna ning oli sunnitud raskete kaotustega taanduma. Hiljem selgus, et Loodearmee vasak tiib oli kellelegi teatamata oma seisukohad jätnud maha, avades seega vaenlasele tee Ingeri polgu seljataha. Meie vägede ja Loodearmee vahel tekkis umbes 12 km laiune tühik.

22. oktoobril sai 4. Polk käsu kiires korras üle minna järvede joonelt Krasnaja-Gorka alla, tagasi võtta vaenlaselt endised Ingeri polgu seisukohad ja pealetungida Oranienbaumi suunas, ülesandega läbi löigata Krasnaja-Gorka kindluse ja Petrogradi vahelised ühenduste.

Küirmarsil, pärast kolmepäevast rännakut, hilissügisese ilmastiku tõttu põhjatuks muutunud Ingerimaa teedel jõudis polk 24. oktoobril Lopuhinka rajooni.

25. oktoobril, pärast päev läbi kestnud võitlust, vallutas polk Gostiilitsa — Djätlitsa rajooni.

Gostiilitsa teedesõlme pärast käisid siin punastega 2 päeva jooksul vihased lahingud.

Polk tungis edasi Oranienbaumi sihis.

1. novembril oli välja jõutud joonele — Petrovskoje, Poroški (15 km Oranienbaumist), Ropša loss (12 km Krasnoje-Selost).

Loodearmee juhtide omavaheliste intriigide tulemusena luhtus ka seekord Petrogradi vallutamine ning algas taganemine Jamburgi suunas.

4. Polk kattis Loodearmee vasaku tiiva ja ühtlasi ka meie väeosade taandumist Krasnaja-Gorka alt, pidades pealetungiva vaenlasega taandumislahinguid.

9. novembril asus polk oma endistele positsioonidele järvede joonel, kus algas võitlus pealetungiva vaenlasega.

12. novembril langes vaenlase kätte kindlustatud toetuspunkt Glubokoje. Glubokoje garnison — Balti pataljon — pääsis suuri vaevu ümberpiiramisest ning taandus Luuga jõe.

Glubokoje langemisega pääsis vaenlane opereerima meie paremale tiivale ja seljataha.

14. novembril jättis Loodearmee Jamburgi maha.

15. jaanuaril tuli polk tagasi Luuga jõe taha, asudes positsioonile Itovo mõisa, Orlõ, Feodorovka, Kurovitsa, Prirettšje mõisa, Kusjemkino üldjoonele.

Positsioon oli kindlustamata, ainult Orlõ ja Kurovitsa külade ette, mis asusid Luuga jõe paremal kaldal, oli suve jooksul ehitatud kolmerealine traattõke. Paremal, Rootsi haudade ja Manovka rajoonis, asus kaitsel Balti pataljon, vasakul Suur-Kusjemkino külast kuni Soome laheni — Ingeri polk. Ingerlased ja Balti pataljon olid operatiivselt allutatud 4. Jalaväepolgu ülemale, moodustades ühise kaitselõigu, mida võiks nimetada Viru väerinde põhjalõiguks.

Maastik selles piirkonnas oli ka kinnine, kaetud suurelt osalt metsaga, rikas jõgedest ja soodest. Varasaabunud talvega olid jõed ja järved novembri keskpaigu kinni külmanud, ega moodustanud enam kuigi suurt looduslikku tõket. Sood olid vähese lume tõttu kergesti läbikäidavad jalaväele.

Muret tegi kaitselõigu ülemale ka Ingeri polgu meeoleolu, sest seal oli lahingmoraal langenud. Ingerlased võitlesid siis sangarlikult, kui oli väljavaateid Ingerimaa vabastamiseks punaste režiimi alt. Loodearmee taganemisega hajusid need lootused ja taganemisel Krasnaja-Gorka alt jäid paljud ingeri mehed, jõudes oma kodukohta, polgust maha, lugedes edaspidist sõdimist mõtteuks.

17. novembril oli äge lahing venelastega Kurovitsa ees. Lahingu tulemus — vaenlane taganes suurte kaotustega — 74 meest jäi vangi.

20. novembril tungis tugev vaenlase koondis Suur-Kusjemkino küla peale. Ingeri polk taandus Ropšasse ja seal edasi Mertvitsa poole. Kaitselõigu vasak tiib oli lahtine. Sinna suunis nüüd vaenlane suured jõud. II pataljon, kellele oli tehtud ülesandeks endised seisukohad

tagasi võtta, ei suutnud seda täita. Temal läks korda ainult seisma panna vaenlase edasitungi Volkovo—Arsia joonel.

22.—26. novembrini käisid siin vihased võitlused Kurovitsa, Arsia, Vanaküla, Kallivere külade pärast.

1. detsembriks jäi kaitseliin kindlalt püsima Itovo mõisa, Orlõ, Feodorovka, Korostelli, Venküla, Saarküla joonele. Selle kaitsejoone paremuseks oli võrdlemisi hea tuleväli ja vaatlusvõimalused positsiooni ees. Need olid elemendid, mis nii hädavajalikud kaitsele asuvatele väikestele jõududele ülekaalus oleva vastase tagasitõrjumiseks; olgugi, et see positsioon 2,5 km ulatusel läks üle lageda Feodorovka heinamaa ning puudusid kaevikud ja igasugused kaitseehitused.

Siin, Vabadussõja viimastel positsioonidel võitles 4. Polk kangelaslikult detsembrikuu jooksul.

Põhjalõigu vastu novembri lõpul tegutsesid 1., 3., 8., 46., 49., 50., 51., 55., 152., 160. ja 161. punased kütipolgud, 1. Svodnõi Polk, Obrastsovõi Ekspeditsioonõi Otrjad. Igas üksuses oli umbkaudseil andmeil umbes 500—600 tääki, 6 kerge- ja 2 raskepatareid. Ülekaal igal juhul 5-kordne.

2. detsembri õhtul avas vaenlane marulise suurtükkitule Feodorovka ja Orlõ küladele. Öö jooksul ründas ta kolm korda meie seisukohti, kuid taandus igakord suurte kaotustega. 40 punaväelast langes vangi.

3. detsembril ägeda suurtükkitule toetusel ründas vastane 5 korda meie seisukohti Itovo mõisa, Orlõ, Feodorovka rajoonis. Suurtükkitulest kannatasid raskelt Feodorovka ja Orlõ külad. Ka meie kaevikud ja traattõkked olid tunduvalt purustatud.

9. detsembril tungisid vaenlase ahelikud mitmes järgus meie seisukohtade ette. Kui esimene ahelik hakkas taanduma, avati vaenlase poolt tagant oma aheliku pihta tuli.

Esimesed ahelikud lamasid kuni videvikuni meie hävitava tule all, ainult vähestel läks korda ööpimeduses põgeneda.

10. detsembri õhtul ründas vaenlane tagajärjetult Korostelli rajoonis meie seisukohti.

11. detsembri õhtul avas vaenlane ägeda suurtükkitule Feodorovka, Orlõ positsioonide pihta. Suurtükkitulest süttis põlema palju hooned. Ka kaevikud ja traattõkked purustati kohati. Kõik rünnakud löödi tagasi.

Keskööil muutus vaenlase jalaväe kallaletung eriti intensiivseks. Punased tungisid peale mees mehe kõrval, ahelik aheliku järgi ning vallutasid osa meie kaevikuid.

Energilise vastulööbiga löödi sissemurdnud vaenlane tagasi. Vastane jättis lahinguväljale maha üle 200 langenu ja suure hulga haavatuid. Hulk punaväelasi langes vangi, nende hulgas 2 pataljoniülema ja 3 komissari.

12.—15. detsembrini olid vaenlase kallaletungid terves kaitsealdis.

17. detsembril kell 02.00 öösel avas vaenlane tugeva suurtükkitule polgu seisukohtadele. Pommitamine kestis koiduni.

Pealetungilaine ulatas seekord Korostelli külast Orlõ küalani. Kahe tunni jooksul lasi vaenlane Orlõ ja Keikino vahelisse rajooni üle 1000 gaasipommi. Õnneks polnud gaaside mõju kuigi suur. Lahing vaibus alles südaöö.

Ööl vastu 21. detsembril pommitas vaenlane meie seisukohti jällegi gaasimürskudega. Enne koitu ilmusid vaenlase ahelikud valgetes mantlites, varustatud traadilõikamiskääridega. Neid märgati aga õigel ajal ja aeti laiali.

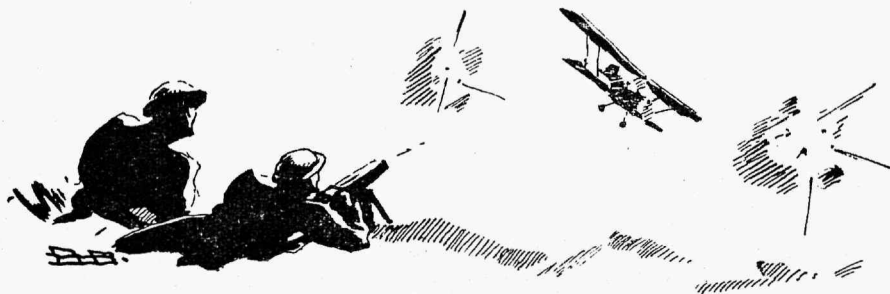
28. ja 29. detsembril tegi vaenlane veel kord meeleheitlikke katseid meie positsioone murda läbi, tungides peale kolonnides, kuid tagajärjetult.

3. jaanuaril algas vaherahu.

28. novembril 1918 kuni 3. jaanuarini 1919. a. võitles kogu meie rahvas sangarlikult oma iseseisvuse eest, sellesse võitlusse astus meie väeosadest esimesena 4. Jalaväepolk Narva lahingus 28. novembril 1918. a.

Sõja esimene periood oli meie sõjaväele, eriti 4. Jalaväepolgule raskeks tuleprooviks, kuid eestlasele omase visaduse ja vahvusega saadi üle kõigist raskustest.

Pikal sõjaajal varisesid manalasse 4. Polgu ridadest 29 ohvitseri ja 166 sõdurit.

Mõnda 4. polgu formeerimispäevilt.

Res.-kapten V. Lents.

Relvade muretsemisest.

Ajavahemikul 2.—28. novembrini 1918. a. käis Narva 4. Polgus kibe formeerimistö. Polku tuli mehi väikeste gruppide kaupa. Grupivanemad esitasid ilmudes polkumääratute peale küll pikad nimekirjad, kuid tegelikult kohalejõudnud meeste arv oli väike, sest hulk mehi oli teel kadunud. Kohalejõudnud jaotati roodude ja komandode vahel. Oldi hädas meeste varustamisega, sest puudus väljaandmiseks sõduri olulisem ese — püss. Püsse oli Narva sadamaladudes sajad, võib olla tuhanded, kuid nende ligi meid ei lastud ega neid meile ei antud. Ladusid valvas „Soldatenrati“ käsul hoolega teraskiivris Saksa sõdur. Ka Saksa sõjaväes oli jõudnud „Soldatenrat“ juba jämeda otsa oma kätte võtta. Sattusime kord Saksa staapi — „Soldatenrati“ istungile, mis toimus kusagil suures ruumis õige suure laua ümber. Istusid koos ohvitserid ja sõdurid väga tähtsate nägudega ja otsustasid meile, meie järjekordse palve peale, sõjariistu veel mitte anda.

27. novembri hommikul ilmus viimaks Saksa võimumees suure mustakaantega raamatuga koos linna esindajaga polgu staapi teatega, et „Soldatenrat“ on otsustanud Narva sadamaladudes oleva varanduse meile üleanda. Pilku raamatusse heites nägin seal korralikult sissekantud nimekirja püsside, padrunite ja kõiksugu muu varustuse peale; muuhulgas on meelde jäänud lehekülj, kus oli arvel tuhat uut vankriraatast, — kõik väga tarviline varustus meile algajaile.

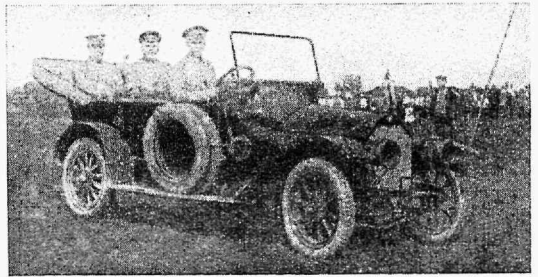
Igasugused tseremooniad ja läbirääkimised võtsid rohkesti aega ja alles õhtu eel läks korda laost kätte saada paarsada püssi. Siis oli juba ka teada, et vaenlane järgmisel, s. o. 28. 11., hommikul algab pealetungi Narvale. Läks siiski hästi! Jõudsimme vähemalt osa sõdureid varustada püssidega.

28. nov. hommikul hoidis vaenlane ladude ukсед kõva tule all, nõnda et ligipääsu ei olnud. Olime aga vähemalt raamatust näinud missugust väga tarvilikku varustust sisaldasid need aidad, kuid meie aga pidime vaenlase vastu väljaastuma peaaegu paljaste kätega.

27. novembril teatasid sakslased, et aitavad meil punaste pealetungi tagasilüüa ja siis lahkuvad Narvast. Kuid juba 28. no-

vembri ennelõunat tuli neilt teade, et „Soldatenrat“ on otsustanud Narva rinde maha jätta ja nad lahkuvad, jättes meid ilma püssideta saatuse hoolde. Jällegi „Soldatenrat“!

Tuli meilgi varsti lahkuda, sest käputäie meestega ei jõudnud meie mitmekümnekordseid hästivarustatud vaenlase hulki tagasi lüüa.

Jaapani sõjaväeline esindaja (vasakult esimene) 4. Jal.-polku külastamas 1919. a. suvel.

Narva linnavalitsusel läks korda, vist Laagna mõisast, hankida üks plaanvanker, mis anti meie korraldusse. Ladusime kogu polgu varanduse sellele vankrile. Sai väike koormake, mille otsas ilutses kirjutusmasin. Vahemärkusena olgu tähendatud, et see kirjutusmasin jäi Püssi mõisa maha ühes meie suhkrukottidega ja muu varustusega, kui sealst taandusime. Eriti suhkrust oli kahju, sest kaua peale selle pidime mõrudat teed jooma. Meelestub, et meie osade Narvast lahkumisel nägin seal nii mõndagi rõõmust säravat nägu, kes ootasid linna punaseid „seltsimehi“.

Jõuluõhtu Kembu karjamõisas.

Otsustasime jõuluõhtut pühitseda väärilt. Majas avastati gramofon, millele leitin. Krasting leidis ka ühe noodi koralliga. See ei olnud küll jõululaul, kuid Jumalasõna oli see ikkaagi. Majandusejaoskonnast saime tüki sealihha ja otsustasime vaenlaste eeskujul keeta jõululaupäeval sealihha kartulitega. Seapea küll puudus, kuid ega meie seepärast hädasse jäänud. Torkasime sealihale silma- ja suuau-gud sisse ja seapea oligi valmis. Mis siis veel muud üle jäi kui poisid kartulaid koorima, neile soola peale ja las' käia. Suus tundsid juba head keedulihha ja kartuli maitset, kui aga aega jätkuks söömiseks.

Punased olid läbi metsa meile tunginud sel-jataha, reserve ei olnud ja ei aitanud muud kui tuli asuda uutele seisukohtadele. Liha ja kartulid olid pajas alles läinud soojaks, kuid ometi ei võinud jätta maha kallist pühaderooaga. Ega jäänud muud üle kui kotisuu lahti, pada kummuli koti suule ja kallid pühade-toit sisse. Polnud viga, eks teises kohas keeda edasi. Kahala külas, meie uues peatuskohas, leidsime pühadelaua ees ja imiteeritud seapea jäigi söömata. Samuti jäi ka korral mängimata, mida lubasime teha tagasi tules. Kuid vahepeal olid punased gramofoni vedru keeranud katki ja seetõttu gramofon ei saanudki meid lõbus-tada.

Esimesed saapad.

Paljasjalgseid oli palju! Juba suuremal osal vahtisid varbad saabastest välja. Siis tuli rõõmusõnum: esimesed saapad Soomest on jõudnud kohale! Nüüd saab ehtsaid soome susse! Kuid — jõudsid kohale kroomna-hast nõörsaapad ömmeldud taldadega, — sõdurile pori ja lobjakaga ainult mõneks päevaks. Mul oli ka õnn sarnaseid saapaid saada ühes al.-polk. Vahtramäe'ga. Panime need saapad jalga, tõmbasime sokisääred pükste peale, sest sääresidemeid ei olnud. Siis olime oma teada nõnda šikid ja läksi-me küla vahele jalutama, lootusega võita kõigi neidude südamed. Kuid varsti tulime „lastud varestena“ tagasi.

Feodorovka kaitsel novembris 1919. a.

Res.-leitn. G. Tasuja (Lorenz'i) mälestusi.

S. Bauman.

Meenutades noid aastaid tagasi olnud sünd-musi ja sirvides vanu sõjamärkmikke, kerkib kõik uuesti esile. Kuigi neid mälestusi tajuvusest ei saa enam kustutada, oleks siiski kergem neid katta unustuse linikuga ja mitte enam kergitada selle ajajärgu karmi sündmuste üle heidetud ka-tet. Et aga pidime just meie olema need, kes määratud elama tol meie ajaloo pöördepunktil, kes pidime oma õlgadele võtma vastutava üles-ande, siis peame seda kandma lõpuni.

Esimene koolipoisilik vaimustus, millega haar-sime relvad, on süvenenud, muutunud kindlaks veendumuseks, et varsti oleme ise oma riigis va-bad kodanikud. Vaenlane on surutud Narva juurest Ingeri külade taha ja seal tahamegi tõm-mata riigipiirile kindla joone. Siiani — mitte kaugemale! Et pidada seda iseendale antud töö-tust, teame, et peame tegema ainult ühte — võit-leva väsimatult ja kõhklematult.

Ajaarvamine on läinud segi, aga kõikide ole-tuste järgi peab olema novembri lõpp. 4. polgu 3. rood, kes kaitses Feodorovkat juba pikemat aega, on kokkusulanud sõjakuudega. On järele jäänud vaid 40 meest. Üks osa on langenud, osa aga on haiglates.

Küla on mitmekordse käest-kätte käimise ta-gajärjel muutunud ahervarteks, aga ellujäänud hoiavad visalt kinni endi eluasemete rusudest, ega taha minna kaugemale, naabriküladesse või rinde taha, kuigi iga päev korduvad uued rün-nakud ja vaenlase kahurtuli pöörab ümber künd-matajäänud põllud. Tulistamisvaiksemal minu-teil kohendatakse elamute katuseid ja hoonete laiulipaisatud seinu.

Asume oma rooduga küla vasakpoolses ääre-majas, mis imekombel jäänud terveks. Vähe-malt katus seisab taladel ja seinapalgid on alles kõik omal kohal, kuigi need on relvade tulest tik-itud aukliseks nagu koidest läbisöödud. Aukude läbi võib vabalt vaadelda maastikku ja öösiti la-mades õlgedel, taevatähti. Asume positsioonil kolmnurgana. Maksimid igal nurgal.

Müllukerkiv päev on 24. november — tulista-misvaikne päev Feodorovkas! Ei oska end kohe kohandada sellele. Päev, mil ei kostu püssitule-praginat, ega pole oodata rünnakut, paneb pisut kõikuma meie enesekindluse.

Leitn. Rimmel, meie rooduülem, ei tea ka ku-hu rakendada oma väsimatut tahet ja indu. Ta liigub ringi ja virgutab loidusele kalduvaid mehi. Pataljoniülem kaptan Steinmann on läinud taga-lassse ja me pole teda näinud juba mõni päev.

Feodorovka on muutunud me „kindluseks“ — meie „Verduniks“. Püris korralikud jooksukraa-vid piiravad küla, millede ehitamiseks oleme ku-lutanud pea kõik valveloleku ööd, oodates vaen-last. Eeskujulik traataed kulgeb küla ees põlde. Selle püstitamine on olnud küllalt vaearikas.

Too päev kui harukordne osutub pikemaks kui tavalised sõjapäevad. Öhtupoolikki ei too midagi uut. „Kas padroneid on?“ küsib meestelt leitn. Rimmel, „vaadake, et relvad ei jää laokile.“ Rooduülema ärevate silmade taga vilksatub uudishi-muga segatud ootust ja see sisendab meilegi tead-mise, et vaenlaspoolel on midagi teoksil. Siis kaob rooduülem, vist staabi suunas. Uuesti kuulen ta ärevat häält telefonitorus, kui helisemise peale võtan toru.

„Soomusautod... tee tõkestadu... rünnak järgneb...“ Kuulen ainult lauskatkendeid. Ühendus on nigel, telefoniliinis peab olema mingi rike. Kuulatan veel, aga enam ei kosta midagi traadi teisest otsast.

Sild küla ees tuleb purustada kiirelt. Asetame teele barikaadi männipalkidest ja jääme ootama. Õnneks omame 6-tollise pommipilduja, millele kuhjame oma paremad lootused. Asetame selle majaseina varju, et niipalju kui võimalik varjata tulistamisest tekkivat valgust. Pikalt venivad minutid. Hämarik hakkab laiuatuma lu-

jutab tugevamini olemist kui ükski kahurituli või rünnakukära.

Väljume kaitsekraavidest uuesti majja. Vis-kun narile seina ääres ja korraks vilksatub mõte — kui õige kord heita jalast niisked kummisaupad. Juba Vabadussõja algusest pole saanud vabastada jalgu neist, või vähemalt ajast, mil need saime meretagant. Sokid jalgadel tunduvad libedatena ja niisketena, vist pole neist enam palju järelejäänud. Tunnen, kuidas varbad hõõruvad vastu libedaltniisket kummi. Surun püssi veelgi tugevamini kaenlasse ja vaatan pimedusse

Langenud punaväelaste laibad meie traattõkete ees 4. Jal-polgu kaitsepositsioonil Feodorovka juures, detsembri lõpul 1919. a.

melaigulistel põldudel, haarates külamaju ja tõsiseilmelist metsa. Ootame. On juba õige hämar, kui postid toovad teate soomusautodest. Nigelas valguses, mis veel jäänud, ei seleta õieti, mis liigub lõhutud silla taga teel, paistavad ainult ähmased äärejooned. Mu üllatuseks maksimid hakkavad kohe tööle ähmase kogu suunas. Ei tea, kust nad said käsu. Jälgin kaitsekraavist binokliga tegevust, niipalju kui silmale näha. Pommipilduja tulistab. Lõhkemised väljakul traataia taga on pea vahetud. Muld ja lõhkemistule punased nilpsatused moodustavad silmade ette nagu mingi liikuva eesriide punasest ja mustast. Üks lõhkenud mürsk viskab justkui handiratast ja kaob tiirutades vaatepiirilt.

Meie ei saagi soomusautodest näha rohkem, kui liikuvaid kühme silla taga. Siis kaovad need pimedusse.

Pimedus haarab ikka tugevamini — tuues kaasa toda närvepingutavat liinivaikust, mis mõ-

läbi kuulivade seinas. Vaevaliselt kumavad valged lumelaiatud põldudel traataia taga. Ei saa, ega suudagi edasianda mõtteid ja kujutelmi, mis tekivad sellises olukorras liinisõduri ajus. Või kas ongi need mõtted!

Iga viie minuti järele laseme Saksa rakette, mis pooleks minutiks valgustavad ümbrust. Plahvatus üleval laotusepimeduses paiskab laiali valguseringe. Hetke on näha põllud, purustatud sillatalad, tee ja mets.

Vaenlast ei tule. Viimaks postilt saabuv mees teatab kiirelt — tulevad! Viimaks ometi! Vis-kun voodilt kui üleskeeratult. Pingutus ajus ja liikmeis on kadunud hetkega. Hea, et see kõik on möödas.

Ulatan käe telefoni kuuldetoru järele ägeda helina peale. Telefonitraat katkeb aga klõpsatusdes enne kui kuulen torust ainustki sõna. See on ründajate esimene kuul.

4. Jal-polgu ühenduspidamise aurik Narva jõel 1919. a. suvel.

Ühe ropsuga oleme maja ees väljas. Surume endid majaseinte ligi. Veel kerkib üks rakett. Traataia taga lumelaiguline põld on muutunud üleni valgeks. Vaenlane on valgetes kitlites. Uuesti pimenedes algame tulistamist — maksimumid, püssid, pommipilduja. Kuid tunnen, niipalju kui meie ka ei tulista, vastuseista meie ei suuda tolele valgele massile traataia taga. Hakkab taguma uus mõte nagu korrapäraste vasaralöökidega... kuidas pääseda... kas pääseme... mis teha...

Tean koolivenda asetsevat oma patareiga Keikino külas, mis on meist pooltunni tee kaugusel. Kuid saates ühe mehe käskjalana sinna väheneks veelgi meie arv. Ent see on ka ainuke pääsemislootus. Rooman lähedal tulistava sõduri kõrvale — mingu ta nii ruttu kui suudab! Mees veab end majade varju ja kaob pimedusse.

Oli see pooltundi või rohkem, seda ei oska enam määrata, kui lõpuks hakkasid seljatagant kostuma suurtükipaugud. Ei ole ükski muusikapala kõrvadele kuuldanud nii magusana. Koolivend, kuulus oma osava laskmisega, ei lasknud siingi tumeneda oma kuulsuse oreoolil. Esimesed mürsud juba lõhkevad otse traataia taga, mis ootamatult paiskab segi enesekindla vaenlase, kes hüppab üles granaadi lõhkemisel, kuid järgnev šrapnell sunnib teda uuesti mahaheitma. Koolivend tulistab granaatide ja šrapnellidega vaheldamisi, mis vaenlase ajab veelgi rohkem

paanikasse. Paneme ka oma maksimumid tööle. „Vaimude leegion“ tõuseb ja laskub, laskub ja tõuseb jälle. Ent siiski nad peavad olema lihalikud olendid, kelle peale hakkavad püssikuulid. Igakord uuestitõustes on nende kogu hõredam ja hakkavad paistma mustendavad laigud lumel. Meie püssid saavad uut hoogu.

Hõredamaks ja hõredamaks muutub mass traataia taga ja lõpuks ei tõuse sealt ükski enam. Põldude taga, metsaveerul on süüdatud heinakuhjad. Nagu mingi pinge alt vallapäsenud leek lööb üles pimedada taeva poole, värvides tausta sinkjaslillaga. Vaenlase kahurid, mis asetsevad Keikino metsas, on süüdanud külamajades kõik mis vähegi võtab tuld. Oleme igast küljest leegikumast ümbritsetud ja näeme välja vist kohutavatena selles valguses. Koit omakorda laotab idakaarele kollast värvitooni, mis ruttu laieneb ja lõpuks hakkab valgustama kogu piirkonda silma vaate ulatuses. Heinakuhjade tuhakspõlenud hunnikud hõõguvad punaselt. Tuli külas rangeb viimaks ka pikkamööda.

Jõuab kohale pataljoniüleml, siis just, kui saame mahti heita esimesi pilke lähemalt traataia taha. Ööpimeduses oleks sinna nagu tuiskunud lumevall. Valgetes kitlites mehed lamavad risti ja põiki üksteise üle ja inimkehad on märgitud ja äärestatud punasega.

Pea kõigil on peos suured traadilõikamiskäärid. Surnutevall ei pane meid enam imestama, meid imestab rohkem, kust on võetud niipalju traadilõikamiskääre...

Korruga midagi hakkab liikuma laipade vahel. Salk „surnuid“, kes sel hetkel näivad tõesti vaimudena, tõuseb maast ja pistab sibama metsa poole. Kuid nad jäävad üsna apaatsetena kohe seisma meie mitmest kõrist karjutud käskluse peale. Neid on arvult 22. Nõrkemiseni väsinud, hirmust tuimad mehed.

Me elamust küla äärel pole midagi järelejäänud peale laialipaisatud puunottide. Poolpõlenud sabaga kukk kõõrutab püstijäänud aiaposti otsas, asjata kutsudes oma naisperet. Puuoksal ripub looma sisikond. Mu padrunite tagavarast viimse kuuli saab vana lammas.

Too koidik on rängeim mu sõjamälestusis, milliseid tahaks kustutada mälust.

Isiklikke mälestusi 4. polgu sõjategevusest 1919. a. lõpul.

Major E. Paurman VR II/3.

Meie Vabadussõja lõppu tähistavad ägedad võitlused Viru rindel, kus pooleteise kuu jooksul käis kõige intensiivsem lahingutegevus.

Et sõjategevuse raskuspunkt Vabadussõja lõpul kandus Viru rindele, põhjustas alljärgnev sündmustik.

Petrogradi värvavate alt taanduva Loodearmee kannul, tiivustatud suurest edust, tungivad edasi võimsad punaväe massid, kes koosnevad silmapaistvas osas N.-Vene tolleagestest kõige sõjakamatest väeüksustest — Kroonlinna madruste salkadest, sõjakooli kursantide üksustest ning puhtkommunistlistest väeosadest.

Taganemisel algab ka Loodearmee lõplik laostumine. Novembri lõpul on see väekoondis juba rivist välalangenud, välja arvatud üksikud väeosad, kes asuvad veel positsioonidel Narva jõe keskjooksul.

2. dets. 1919. a. algasid Tartus Eesti ja N.-Vene vahelised rahuläbirääkimised. Teatavasti olenesid ka rahulepingu tingimused ja meie idapiirjoon õige tunduvalt kummaagi võitleva poole relvade edust Viru rindel.

15. novembril asub 4. Jalaväepolk kaitsepositsioonil Luuga jõel, hoides oma käes Itovo mõisa, Keikino, Orlõ, Feodorovka, Priretšje mõisa, Luuga jõe läänekalda kuni Suur-Kusjemkino küalani.

Polgu lahingujõud: 53 ohvitseri, 1456 tääki, 26 raskekuulipildujat ja 18 kergekuulipildujat ning 20 mõõka.

Paremäl Mannovkas asub kaitsel Balti Pataljon — 22 ohvitseri, 80 tääki, 10 rk-t, 30 mõõka.

Vasakul Suur-Kusjemkino külast Narva laheni Ingeri-polk — 28 ohvitseri, 650 tääki, 9 rk-t, 8 kk-t ja 35 mõõka.

Ingeri polk ja Balti pataljon on operatiivselt allutatud 4. Jal.-polgu ülemale, moodustades ühise operatiivgrupi Mannovkast kuni Soome laheni.

Selle operatiivgrupi vastas teotsevad punaväe 7. Armeed 2. ja 6. Diviisi osad: 1., 3., 8., 46., 48., 49., 50., 51., 55., 152., 160. ja 161. kütipolgud (igas üksuses umbkaudsetel andmetel 600—700 tääki) ja 1. Svodnoi Polk (800 tääki), Obrastsovõi Ekspeditsioonõi Otrjad (300 tääki). Looduslist kaitset soodustavad tõkked — Luuga ja Rossoni jõed ning sood olid juba kinni külmanud ja läbikäidavad jalaväele; Luuga jõe kaldad olid kaitseks organiseerimata, väljaarvatud Ku-

rovitsa ja Orlõ külad. 4. Jalaväepolk, asudes sellele kaitsepositsioonile, kes oli läbi teinud võitlusrikka sõjakäigu Krasnaja-Gorka alla, peatus nüüd Babino-Glubokoje järvede joonel.

9.—15. novembrini möödub jällegi vihas-tes võitlustes.

Vaatamata kõigi läbitehtud raskustele, on meeleolu hea ja võitlustahe kindel. Sõdur tunneb jälle oma seljataguses kodumaa piiri. Üks öö puhkust ja rahulikku und ning füüsiline väsimus on unustatud. Läbitehtud raskustes ja tuliristsetes on meeskond kokkuliitunud ja karastunud vaimselt ja füüsiliselt.

16. novembril on punaste eelosad jõudnud meie positsiooni ette. 17. novembril punaste 48. Kütipolk piirab Kurovitsa küla kolmest küljest. Kurovitsa positsioonil asuvad 4. Polgu 1. ja 3. rood.

Tänu sapööridele, kes suvel ehitasid siia kaevikud ja kuulipildujapesad, on meie jõud ja relvad asetatud kaevikutesse ning varjatud vaenlase vaatluse eest. Positsiooni ees on traattõke. Näiliselt viib meiepoolne vaikus vaenlase arusaamatusse. Ähelikud lähenevad pikkamisi püstijalu. Maad katab öösel sadanud värske lumekord, mis helendab päikesesäras ja mõjub pimestavalt vastu päikest liikuvale vaenlasele.

Antud korralduse järgi pidi tuli avatama momendil, kui vaenlane asub rünnakule, kuid ühe kuulipilduri närvid ei pea vastu. Poole minuti jooksul ragiseb terve rinne. Vastane vajub lumme, esijärk avab tule. Kes tagapool, taganeb metsa, kuna esijärgul põgenemine võimatu. Lahingu tulemus: 75 punaväelast langeb vangi, nende kaotused langenutena suured. Ka meil on langenud 1 ohvitser.

Järgmised paar päeva mööduvad võrdlemisi rahulikult. 20. novembril ründab tugev vaenlane koondis suurtükiväe toetusel ingerlaste positsioone Suur-Kusjemkinos. Ingerlased taanduvad Ropša külla ja sealt edasi Mertvitsa poole. Kaitselõigu vasak tiib on lahti. Tugevad vaenlase jõud valguvad sellesse tühikusse. II pataljon saab ülesandeks endised seisukohad võtta tagasi, kuid suudab ainult ülekaalus oleva vaenlase liikumist panna seisma.

21. novembril avab vastase patareid tule Kurovitsa pihta.

Mürsud lendavad üle kaevikute ja langevad enamikus Luuga kaldaäärsele nõlvakule.

3. roodu käskjalg toob sedeli, millega palutakse tulla roodu kantseleisse — olevat saadetud diviisi- ja polguülematelt õnnesoovitegrammid polgu uuestiformeerimise aastapäevaks. Märkusena seisvat all, et olevat seks puhuks leitud ka mõned „külmatilgad“. Kutse meelitab, kuid koosviibimine ei kesta kaua, vaid vaevalt pooltundi.

Käib vägev raksatus, katuselt sajab alla telliskive ja jälle raksatus, mille järele maja juures olevalt põllult tõuseb must samm. 3. roodu staap kolib teise majja, vanaalt staabilt on korsten kadunud.

22. novembri koidikul juba lendavad esimesed „kohvermürsud“, missugused seekord langevad majade piirkonda. Varsti on kuulda lahingukära ka vasemal ja paremal.

Päeva jooksul lööme tagasi vaenlase kolm kallaletungi.

Oma suurtükitele toetust meil ei ole, aga tulime toime ka väga hästi ilma selleta.

Üks laiaõlgadega „Maksimi“ sihtur seletab: „Punased on oinad, otsigu omale teine koht, kus tungida peale, mis nad siin meie juures jändavad ning võtavad omale nahatäis nahatäie peale.“

Too ennustus täitubki veel samal päeval.

Kella 19.00 ajal õhtul selgub, et meist vasakul Priretšje mõisas istuvad juba vaenlased. Nende luureosad olla välja jõudnud meie seljataha. Priretšje mõis on vallutatud pimedas äkilise löögiga. Positsioonilt välja löödud 4. rood ei jõudnud ega saanudki sellest enam teatada naabritele.

Oleme seotud vaenlasega rindelt. Kaitset seljataha organiseerida pole võimalik.

Tuli maha jätta soodne positsioon ning asuda Luuga läänekaldale, rindega põhja, kus kaitsevõimalused 100% halvemad.

Asume ahelikus metsas, sihi serval. See pole õieti mingisugune positsioon; moodustame mingisuguse valveheliku. Kõneldakse, et uut positsiooni organiseeritakse Feodorovka ees.

Õe ning järgmine päev mööduvad siin metsakurus võrdlemisi vaikselt.

24. novembril enne videvikku algab roodu vasakul tiival äge laskmine ja „hurrar“ karjumine. Tähendab — rünnak! Varsti olemegi läbisegi kõik — omad ja vaenlased.

Rood koguneb uuesti Feodorovka lagendikul. Neetud metsakuru! 5 sõduri ja 1 oh-

vitseri elu maksis meil see valvehelikus olemine.

Peatume ja ootame, vast ehk tulevad mõned kadunuksloetud mehed veel järele, kuid omade asemel ilmuvad juba punased metsaservale. Üks neist karjub: „Nägemiseni homme!“.

Videvikus näitab pataljoni adjutant meile kätte uue kaitsejoone. See käib pikuti üle Feodorovka soo; maastik lage ja tasane, nagu kinnikülmunud järvepind.

Vasak tiib toetub metsaservale, kus väike kungas, kaetud harvade puudega ja võsastikuga. Siin ühe laiaokstega kuuse alla asutame roodu „staabi“, mis koosneb rühmade ning naaberroodude sidekäskjalgadest ja 2 telefonistist. Siit viib ka varjatud liikumistee tagalasse.

Meie ja vaenlase vahel on nüüd 0,5 km laiune lagendik. On vaatlust ja tuleala — selle poolest võiks siin sõdida lõpmatuseni, kuid on neetud lage ja pole ei kungast ega põõsast, rääkimata muidugi kaevikutest, mida jalamees nii väga vajab varjumiseks.

Roodule on antud kaitsta rinnet 1,5 km. Tuleb asuda ahelikku. Varsti on valmis ka omapärased olukorrahõõrad kaevikud, ehitatud kuhjadest toodud heintest ja lumest. Valgustusrakette on vähe järgi jäänud. Süütame roodu positsiooni ees n. n. erapooletul maa-alal 3 heinakuhja, meie eeskuju leiab järeltegemist naaberroodus. Vaatepilt on ilus. Valge lumevaibaga kaetud lumelagendikul leegitsevad võimsad küünlad. Selles ilutulestikus on nähtav igasugune liikumine, ega tihka vaenlanegi metsast välja tulla.

Olen tänulik põlisele, laia okstega kuusele, milline loovutas oma katuse all öökorteri. Vaenlase poolt küljest katame selle okstega, keskel leegitseb rõõmus tuli, külje all kuivad heinad — pesueht laplase kodu.

Kesköö paigu jõuab kohale ka roodu köök. On hea pikutada tuleääres, kuulda sõdurite vestlust, segatud mahlaka huumoriga, millist šargooni täiel määral mõistab ainult see, kes ise läbi käinud sõjast.

Ärgates tunnen teravat pistet paremas õlas ja selgub kohe — kahjutuli paremas õlas, parema jala saabas kõrbe.

25. novembril kindlustame positsiooni. Maapealsete kaevikute ehitamine ei edene. Väikesed labidad on ainult üksikutel — needki sõjasaak vaenlaselt. Pataljoni staabi kaudu saame 10 suurt labidat ning ühe kirve ja see on kõik meie pioniritööriistade kogu. Osa mehi kaevab püssitääkide ja padrunikastide tsinkkaante abil.

4. Jal-polgu 7. rood positsioonil Itovo mõisa juures 26. detsembril 1919. a.

Temperatuur — 5° alla nullijoont. Elamine ja olemine pikemat aega siin soo peal näib kujunevat raskeks.

Igale olukorrale leidub ikka vastav lahendus. Paari päeva jooksul on siiski kaevikud valmis. Need on õieti väikesed maa-pealsed koopad, pealt kaetud kuuseokstest katusega. Öösel võib neis teha lõkketuld.

Kallivere küla, kus asub meie 6. rood, ulatub kiiluna vaenlase asetusse. Seal käib äge lahing juba varahommikust peale. Aeg-ajalt raugab ragin, et siis jälle suurema hooga alata. Öhtuvidevikus jõuab lahing haripunktile. Kõlab nagu sajakas Kalliveres rahet vastu plekk-katuseid. Tulevahetus katkeb järsku, siis kostab ööpimeduses metsik „hurraa“ ja on tunne nagu lõikaks nüri mõök kõrva. Mõõdub pool tundi, enne kui vaikib metsik karjumine, tähendab Kallivere langes.

Järgmine päev möödus meie positsioonil veel võrdlemisi vaikselt. Lahing käib meist paremal Orlõ-Feodorovka ees, vasakul — Korostelli juures. Korostelli küla käib käest-kätte ja öhtul jääbki meile.

Kohendame päeva jooksul veel oma seisukohti nii palju, kui jõuame. Vaenlane lubab meid veel võrdlemisi vabalt liikuda ja ainult harva vilistab mõni kuul meie pea kohal, kuid seda ei pane keegi tähele.

Öhtul luuakse telefoniühendus patareiga.

Järgmisel päeval on meil uue positsiooni tuliristsed.

Kella 11.00 ajal avatakse vaenlase poolt suurtükitali — ikka 2 pauku korraga — kostab pauk ja samas lõhkeb ka mürsk meie positsioonil. See on uudis ja enneolematu, peavad olema mingisugused uued riistad, kaeviku-suurtükid.

Suurtükitali!... On juba teada, et see on „saatemuusika“ ja sellele järgneb

„tants“. Nii see ongi... Veidi aja pärast tuleb metsaserval nähtavale hiiglapikk hall ahelik, jookseb meie poole ning heidab maha. Sellele järgnevad ikka veel ja veel uued ahelikud. Lõpuks on neid 6—7 järku soo peal hüppeid sooritamas. Arvuliselt võiks neid seal olla sama palju, kui terve meie polk.

Kummaline lugu... Meie püssitulest nad ei hooligi, kuna olemasolevad kaks automaati vaikisid kui kokkuräägitult paari valangu järgi. Sihturid muidugi koperdavad nende kallal ning on ametis rikke kõrvaldamisega.

Anname püssidest kiirtuld. Üks sõdur tulistab püsti seistes.

„Lama! Mis sa seisad?“ Vastus on — et lamades ei nägevat hästi märke.

Hall mass tikub aga ikka ligemale nagu paharettide kari.

Saan telefoniühenduse patareiga. Mõni minut pärast seda langebki esimene mürsk kuid mitte vaenlase pihta, vaid oma kaevikute taha. Ei jõua veel karjuda torusse, et see käis omadele, kui kõrvad lukku lähivad ning mulla- ning lumesegu sajab pähe. Telefoniühendus katkes, üks telefonistidest lamab meelemärkusetult. Soo! Nii siis saame nüüd omadelt suurt- ja vaenlaselt väikest tuld.

Teine telefonist — agar mees, haarab aparadi kaenla ja jookseb läbi tiheda tule piki telefoniliini. Leiamegi mürsukillust katkestatud koha. Aparaat külge ja — ühendus on uuesti käes. Ongi ülim aeg, sest on kuulda, kuidas komissarid suure söimu ja käruga ajavad mehi rünnakule.

On nii, et õnnetusele järgneb õnn. Järgmised meie patareimürsud langevad sinna, kus kõige sõjakamalt karjutakse. Näen, et

vaenlase sõdurimüts ja püss tõusevad maast õhku.

Automaadi-mehed on jõudnud rikked kõrvaldada ja täidavad nüüd oma, seni tühja koha, üldises kontserdis... Mõjub!... Terve see hall mass on surutud maa külge ning veidi aja pärast algab metsik jooks tagasi.

Roodu tuli 5 sapööri ja 1 regi saagede, kirveste ja okastraadiga. See on kui kal- lis jõulukink! Metsas algab nüüd kiire traattõkete ehitamine. Igast rühmast on päeval pooled mehed tööl. Nii intensiivselt ei ole see töö kunagi edenenud, kui nüüd, sest kõigile on selge, et see on positsioon, kust ei ole enam taandumist. On ikkagi suur vahe, kaitsta positsiooni, mille ees traattõke, või ilma traattõkketa. Traattõke, ka kõige primitiivsemgi, loob kindlusetunde kaitsjaisse.

Õo saabudes algab tööd uus vahetus. See osa on kõige raskem. Nõndanimetatud „rogatkad“ rändavad meeste õlgadelt positsiooni ette; on pikk maa tassida — roodu paremale tiivale on ligi 2 km.

Uuel päeval märkame, et meie vastase poolel käib samalaadne tegevus. Küll ei il- mu metsa ette traattõkkeid, kuid metsast on kuulda kirvelööke ja raiumist. Ju seal vist ehitatakse onne, sest siin-seal kerkivad üles suitsuvined.

Vaenlase seisukohad meiega võrreldes on otse kadestustäratavad. Nemad asuvad metsas, varjatult meie silmade ning kuulide ja samuti ka halva ilma eest, kuna meie asume lagedal sool.

Järgnevad kolm-neli päeva mööduvad harvas tulevahetuses, mida nimetame päri- selt vaikseteks päevadeks; kuid on tunne, et see vaikus on halbaennustav. Igatahes on õigem valmistuda järgmise tormi vastu. Seda ka teemegi! Kolme õö-päeva jooksul on meil tuluus traattõke valmis, kogu positsiooni ulatuses. See on saavutus, mille üle võib õigusega tunda uhkust... hoopis teine tegu ja nägu! Eks tulgu nüüd, puna- sed, traati lõikama! Nüüd on meil kaevi- kud, traattõke, puuduvad veel varjendid, kus pooleldi magamata, väsinud ja külme- tanud sõjamees võiks oma luud-liikmed väl- ja sirutada ja magada tunnigi soojas ruu- mis.

Kurovitsast peale oleme maadelnud päe- vi ja öid metsas ja soos, tukkudes mõne tunni õö-päeva jooksul puu all või kaevi- kus. Välimiselt oleme kõik tõelised metsa- vennad oma pesemata, tämmaste nägude- ga; siit-sealt kulunud ja tule ääres paiguti läbipõlenud riietega. Ehitada onnid lage-

dale soole on sama hea, kui rahua ajal ase- tada 10-ringiline märk mõnesaja meetri pea- le laskmiseks. Ka sellele leidub olukorra- kohane lahendus. Otse meie positsiooni taga on külluses heinakuhje. Järgmisel, poo- leldi kuuvalgel ööl, ehitab iga rühm omale sapöörikirveste ja -saagide abil onni, päe- val selleks otstarbeks metsas valmistatud materjalist. Feodorovkast on päeval toodud hangud ja rehad ning valmivad onnid moonduvad õö jooksul heinakuhjadeks. Ei puudu ei vardad ega ka malgad. Seljata- gusesse on jätetud uks ja aknaava. Ühe rühma kuhjast ulatub välja ka „tsugunka“ plekktor; kuhja südames on soe ja hubane.

Järgmisel ööl lasen ehitada roodu staa- bile samasuguse onni, või õigemini kuhja. Jätame jumalaga vana kuuse, kes meid se- ni varjas saju ja tuule eest. Tasapisi lai- dame ka oma endist „korterit“, nagu seda ikka teevad üürilised uude korterisse koli- misel... „Vaat! Oli ikka külmavõitu see „kuusekorter“ — tahab palju kütta!”

Uues korteris seame end sisse mõnusal- t. Nüüd on meil malmist ahi sees, mis levitab soojust. Selle peal praetakse inglise pekki, valatakse „tinamenti“, ahjus küpsevad kar- tulid, keeb katlakene teeveega. Milline luksus!

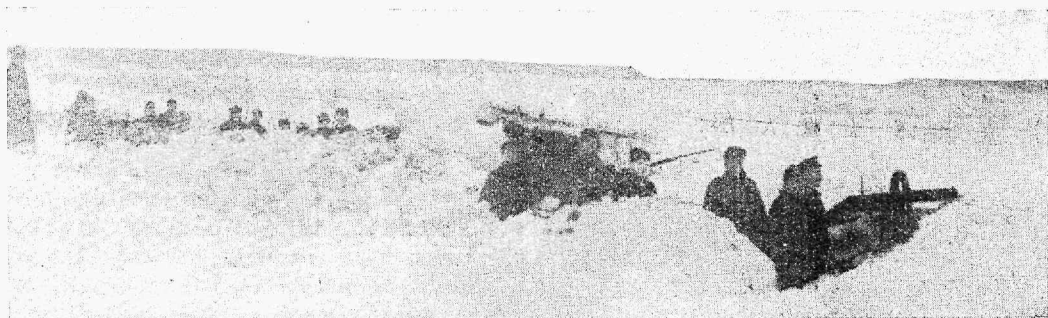
Liigun kaevikutes ja onnides. Meeleolu kõigil hea. Üks endine Vene kaardiväes teeninud sõdur seletab, et tema olevat seda „surmaraihet“ taga ajanud küll Maailmasõ- jas mööda Poolamaad ja juba siingi sõjas terve aasta jooksul, aga ennem leiad nõela maast, kui et surm sabapidi pihku jääks.

Ilus jutt! Kuid kas laseb see surm siiski end lõpmatuseeni pilgata?

Rühma kaevikutes olles, avatakse vaen- lase poolt äge tuli, kuid suuremaks löömin- guks siiski ei kujune.

Näen, et lahingut algades pistetakse kaevikust välja mingisugused pakikesed. Kui tulistamine lakkab, pärin, mis pakid need on? Seletus: olevat „soomus“ vaen- lase langemisel ja siit-sealt vaenlase maalt kahtlase kaubaga hangitud tsaari, duuma ja kerenski rahakogud. Lahingu vahea- gadel neid loetakse ja imetletakse enese rikkust, kuid lahingu ajaks peab selle üle- kohtuse vara enesest kaugemale panema. See võib külge tõmmata vaenlase kätte- maksu. Kah omaette toiming ja meelelahu- tus selles proosalises olukorras!

Arvuliselt on rood kokku kuivanud. Krasnaja-Gorka sõjakäik ja novembrikuu lahingud on viinud kümnekond sõdurit ja ühe ohvitseri sinna, kust enam ei ole tagasi- pöördumist. Sama võrra ja rohkemgi on

4. Jal-polgu jalamaakuulajad positsioonil Oriõ küla all, detsembris 1919. a.

evakueeritud haavatutena. Sama seisukord on kõigis teisteski allüksustes.

Õhtuvari langeb Feodorovka soole... Päeval sadas lund ja tuiskaski, kuid õhtuks pehmenes ilm ja vaikis tuul. Rindelgi jääb pikkamisi vaikseks. Videvikus asuvad oma kohtadele valvepostid eespool traattõket.

Enne keskööd kostab äkitselt traataia ees ehmunud inimese metsik kisa, siis... püssipauk. Sellele järgneb teine, kolmas ning mõne minuti pärast pauguvad püssid kõigis kaevikutes. Rakettide valgustusel on näha, kuidas vaenlase luuresalk valgetes moondamismantlites tulise kiirusega jookseb üle lagendiku metsa poole. Meie valvepostid asuvad uuesti kohtadele. Rindel rahuneb varsti ja veidi hiljem kostab kustki kaevikust tubli norin... Uni laotab tiivad sõja tallermaale.

Ärkan mingisugusest vapustusest. Esi- mesel hetkel, olles veel uneuimas, on tunne, nagu oleks tegemist maavärisemiga. On- nist väljudes on pilt selge. Põhjataevas sähvivad välgud, eemalt kostavad pikse- taolised kõrgatused, õhus undab, vuriseb ja — trahh! trahh! langevad mürsud meie kaitsepositsioonile.

Lasevad vaenlase kerge- ja raskepata- reid. Sinna sekka klähvivad ka need vastikud kaevik-suurtükid. Metsas tekitab mürskude lõhkemine ilmatu ragina. Kell on 04.00. Feodorovka kohal lööb taevas punaseks — hooned põlevad. Aeg-ajalt on tunne, et just nüüd lõhkeb see peakohal.

Möödub tund, kaks tundi; kärsitult oota- me päevalgust. Mil lõpeb ometi see ma- terdamine!

Saabub viimaks aovalgus, kuid nüüd just kõveneb ja tiheneb tuli, ja on teadagi, et nüüd tuleb, mis tulema peab. Silmad puurivad läbi hommikuse hämaruse vaen- lase poole.

Nii see ongi... hallid kogud liiguvad juba metsaserval. Pikkamisi kujuneb neist ahelik ja hakkab liikuma meie poole. Suur- tükituli raugab. Nii nad tulevad päris jul-

gelt, mees mehe kõrval, tihedates ridades. Vist oleme nende arvates kas sumud, või põgenenud?!

Nüüd vast avab tule meie patarei! Ühes sellega algab ka tulistamist ahelik ja meie tuli naelutab vaenlase ahelikud maa külge. Kokkuvarises jällegi see kallalätung!

Õsine tulepõrgu viis siiski rivist ainult 2 meest. Üks neist suikus igavesele unele, kuna teise saadame ära raskelthaavatuna. Selgub, et mürsk oli langenud otse kaevi- kusse.

Keskpäevaks jääb vaikseks.

Kütmata onnis on külm ja tühi kõht nu- riseb. Hommikul jäi katel tulemata ning te- da ei maksa oodata enne ööd. Tuld teha ei kõlba päeval, sest reetlik suitsuvine tõm- bab enesele vaenlase tähelepanu.

Üks sidemeestest on õhtul toonud külast seljatäie õhk-kuivi puid ning on valmis ise- gi vande all tõendama, et need põlevad peaaegu suitsuta. Varsti ongi ahjus tuli. Katlakestes sulab lumi teeveeks. Kuid need kiidetud suitsuta puud levitavad siiski suit- su. Jälle trahh! trahh! lõhkevad kaevik- suurtüki mürsud. Väevalt jõuan väljuda ja enese järgi sulgeda ust, kui onni sisemuses käib hele laks! Kolin, karjumine, ja uks lendab pärani. Üle-pea-kaela tormatakse välja ja jookstakse mõnikümmend sammu tagapool asuvasse lohku, kuid kaks meie hulgast ei jõua kuigi kaugele ja jäävad la- mama onni lähedusesse. Kahju! Kaks on jälle rivist välja langenud. Veel üks mürsk lõhkeb otse meie onni taga. Purustatud onn hakkab suitsema ning varsti neelavad lee- gid ahnelt kuiva heina. Sisse põlevad püs- sid ja katlakased ning muudki vajalikud esemed, kuid päästa pole võimalik, sest need neetud kaevik-suurtükid lasevad püs- sitäpsusega.

Kolime jälle oma endisse mahajäetud korterisse, laiaokstega kuuse alla. Tema kroon ja jäme tüvi mõjuvad kuidagi rahus- tavalt. Sinna jäämeigi asuma kuni vahe- rahuni...

Liinisõdurist väejooksikuks!

Martin Bergfeldt.

19. maikuu päeval 1919. aastal seisis 4. Jalaväepolgu ratsamaakuulajate komando Narvas. Samal päeval umbes kella 12.00 ajal saime polguülemalt käsu kiires korras väljasõita Jamburgi, sest 7. rood olla Jamburgi punastelt ära võtnud ja vajab kiiret abi.

Saduldasime kiires korras hobused ning väljasõit läks lahti valju laulu saatel. Meeste meeoleolu oli ülev, sest iga mees tahtis vaenlase kannul esimene olla.

Komandoülemale kohuseid täitis tol ajal üks noor jalaväe ohvitser; oli muidu kange sõjamees, kuid ratsaväe tegevust ei tundnud peagu sugugi. Olime linnast umbes 6 km jõudnud eemale, kui eemalt Kobõljäki metsa vahelt hakkas paistma kaks inimkogu. Et meil kellegil pikksilma ei olnud, siis ei saanud ka kindlaks teha, kes need on. Sõitsin komando ees komandoülemaga kõrvuti. Mida ligemale saime kogule, seda rohkem tõusis minus kahtlus, kas ei ole siin tegemist punastega. Teatasin oma kahtlusest ka komandoülemale, kes aga naerunäol andes mulle mõista, et ära ole argpüks, sest eesolevad kogud on kindlasti 7. roodu patrull. Mina ei jäänud tema seletusega rahule ja palusin luba paar „muusikanti“ ette saata („muusikantideks“ nimetati meil piilureid). Saades loa saatsin paar keskkooli õpilast — Triibmann'i ja Lehova ette, kes selleks ise avaldasid soovi. Olid ka selleks parajad mehed, kes otsisid igat võimalust punastele lähemale pääsemiseks.

Olime jõudnud inimkogudele juba õige lähedale. Umbes paarsada sammu kogudest eemal olles nägime, kuidas need kadusid tee kõrvale. Samal hetkel kõlasid kaks püssipauku, mille peale meie mõlemad piilurid valust karjatasid. Mõlemad said haavata ja Triibmann'i hobune kukkus surnuna maha. Nüüd oli meile selge, kes olid need inimkogud.

Samal ajal avati ka paremal-pool maanteed asuvast küla varemetest meie pihta äge püssituli ja eest Kobõljäki küla otsast olevast võsast suurtükituli. Punaste kolmetolline patareid asus seal, vaevast meist poole kilomeetri kaugusel. Küla varemetes asus aga punaste jalaväe otsa, kes andis nüüd meile tuld seljatagant. Nii olime jäänud kahetule vahele. Meie vaatlaja, kes Narva saksa kiriku tornist märkas meie täbarat seisukorda, lasi avada suurtükitule punaste jalaväe pihta. Et meie aga asusime punastega peagu kõrvuti, siis tabas meid ka oma tuli.

Seisukord oli väljapääsematu. Kahelpool maanteed olid sügavad kraavid ja külameeste traadist kopliad. Nii oli ahelikku sõitmine võimatu; ka oli punastele kallaletungimine kahtlane, sest punased olid hästi varjatud, kuna meie aga olime lahtisel maastikul. Ei jäänud muud teed üle, kui põgeneda tagasi Narva poole. Saades käsu taandumiseks, komando sõitis täie hooga Narva poole tagasi. Sain vaevast kohapealt ära sõita, kui suurtükimürsa kild minu lagipea kiskus lõhki. Hoop oli nii tugev, et löi hobuse seljast maha, kuhu meele märkusetult jäin lamama. Kui kaua nii lamasin, seda ei tea, kuid meelemärgusele tulles nägin punaseid Triibmann'i lõppenud hobuse kallas askeldamas, kiskudes sellel valjaid peast ja sadulat seljast.

Sain seisukorra tõsidusest aru, ning veeretasin ennast maanteekraavi varjule. Olin nüüd küll kuulide eest varjatud, kuid pea oli veel saadud hoobist nii segane, et ei saanud aru kuhu poole tuleb hakata minema. Tuli meelde, et Narva pool on maastik lage, kuna Jamburgi pool asub mets. Pead üles tõstes, et vaadata, kus pool on mets, nägin et samad punased, kes rüüstasid hobust, liiguvad nüüd teed mööda minu poole. Nad olid mind algul pidanud surnuks, kuid nägid mind hiljem varjumisel kraavi.

Haarasin karabiini seljast ning võtsin ühe punase „kirbule“. Tabatuna langes ta vastaspoolsesse kraavi, kuna teine samasse kraavi hüppas, kus minagi olin, kust ta mind hakkas tulistama. Ka varemetes olevad punased avasid nüüd minu pihta tule, kuid nende kuulid lendasid tegemata kahju minust üle. Lastes kraavis oleva punaväelase pihta mõne kuuli hüppas see korruga üles ja jooksis teisel pool teed olevasse kraavi. Seega ei olnud aga hädaoht kaugeltki veel möödas. Ümberpöördues nägin, kui küla varemeist jooksid 4—5 punaväelast välja ja hüppasid maanteekraavi, minust 50—60 sammu Narva poole. Pääsemine näis nüüd olevat lootusetu, kuid sellepeale vaatamata ei kaotanud ma kindlat meelt, vaid hakkasin kraavi mööda edasi roomama. Punased asusid vastaspoelses kraavis ja ma ootasin kogu aeg, mil nad üle tee tulevad. Julgust neil aga selleks ei olnud, sest kes pea üle kraavi serva tõstis, see minu poolt tina sai. Nii liikusin küünarnukkide ja põlvede abil edasi kuni neist jõudsin mööda ja umbes 80 sammu eemal asuva kivihunniku taha jäin peatuma. Nüüd oli minu seisukord kaugelt parem ja ma sain veidi puhata.

Pühkisin kuuekäisega silmad veidi verest ja porist puhtaks ja hakkasin vaatlema mis teevad punased. Olin küll kõrgeel maanteel, kuid kivihunniku taga hästi varjatud, nii et ka varemets olevad punased ei saanud mind tulistada. Kraavi põhjas olevad punased olid aga minust umbes meetri võrra madalamal, seega mulle hästi nähtavad. Avasin nende pihta tule ja saades välja lasta kümnekond padrunit, hakkasid need põgenema kraavi põhja mööda Jamburgi poole. Nüüd olin täiesti seisukorra peremees ja väljaspool hädaohtu. Lamasin veel mõne aja kohal ja jälgisin, kas punased seljatangant minule kallale ei tule, kus neil hõlbus oleks olnud mind tulistada. Et seda ei olnud näha, hakkasin liikuma Narva poole. Meie patarei tulistas kogu aeg punaste seisukohti ja nii ei olnud minul karta, et nad mulle tulevad järgi. Ka jõudu olin juba kogunud niivõrd, et võisin liikuda vabalt. Roomasin kivihunniku tagant välja, laskusin kraavi ja hakkasin liikuma Narva poole, aeg-ajalt silmas pidades seljatangust. Sain nii umbes pool versta käia, kui jõudsin lammutatud maanteeasilla juurde. Siin asusid ka punaste purustatud soomusauto riismed. Silla alt leidsin neli meie sõdurit. Küsisin neilt, et mis nad seal teevad? Seletasid, et neid on saadetud ratsakomando vahtmeistri laipa ära tooma, kui seda peaks õnnestuma punaste juurest kätte saada. Et aga külavaremetes on näha punaseid liikumas, seepärast olla nad siin silla all varjul, kuni laskmine raugneb, et siis linna tagasi minna. Mina neidi mehi ei tundnud ning minu järelepärimisele vastasid mehed, et nad olla sapöörid ja olnud siin silda lammutamas, kus ka said uue ülesande.

Nägin, et meestel surnu koristamine ei olnud kuigi meelegärele, seepärast ütlesin, et mina olengi see arvatav surmasaanud vahtmeister ja et nemad pole julgenud mind tulla ära tooma, seepärast olen tulnud ise. See jutt meestele küll ei meeldinud, kuid viisakad olid nad minu vastu siiski, olles nõus mind isegi kandraamil

viima linna. Loobusin nende abist ja hakkasime kõik viiekesi liikuma Narva poole. Umbes poole tunnise liikumise järele jõudsimme Jaani eeslinna, endise postijaama hoonete taha varjule. Siit leidsin eest ka kõik oma komando mehed, peale haavatud Triibmanni. Paljudel neist puudusid aga hobused, sest sattudes punaste tule alla, hüppasid mõned ratsanikud hobuste seljast maha, et leida varju. Nii pääsesid hobused lahti; ka minu hobune puudus. Lühikese otsimise järgi saadi hobused Lilienbachi mõisa lähedalt, traataia tagant kätte. Nüüd algas sõit täies hoos rivikorras oma asukohta tagasi; mina aga võtsin omale kaks saatjat kaasa ning sõitsin polgu ambulantsi, mis asus linna raekojas. Läksin sidumisruumi, kus asus juba haavatud Lehova õige raske sisemise vigastusega. Pärast Lehova haava kinnisidumist hakkasid öde ja velsker kohe minu pead sidemega lappima, milline toiming võttis aega umbes ühe tunni. Selle aja sees ilmus ka haavata saanud Triibmann sinna. Peale minu haava sidumist kästi mind eestuppa heita voodisse. Eestois aga minule lamamine ei meeldinud ja võttes oma püssi lahkusin kellegile teatamata ambulantsist, istusin hobuse selga ja sõit läks lahiti komando asukoha poole ilusa valge mähisega peas, sest mütsi ei olnud — see jäi maha minu haavamispaigale.

Jõudes komando asukoha lähedale Väike-Aguli tänava nurgale, tuli komando juba mulle vastu n. a. o. Kotsep'i juhatusel. Komando, vaevalt jõudes koju, oli saanud uue käsu liikuda nii kiirelt kui vähegi võimalik Pulkovo teed mööda Väike-Lutski mõisa, mis asub Jamburgi külje all. Seal seisis punaste patarei ja et sellele mitte anda võimalust taganeda Petrogradi poole, selleks pidi komando taganemistee äralõikama.

Nähes, et komando läheb liinile, otsustasin ka mina minna kaasa.

Samal ajal, öde, ambulantsis mind mitte leides voodis, kõlistas komandosse, kas seal ei

4. Jal-polgu ratsamaakuulajate komando väljumis tegevusele 1919. a.

teata kuhu mina olen jäänud. Et aga mina komando ruumides üldse ei käinud, siis ei teatud ka seal minu kadumaminekust midagi. Nüüd kõlistas öde polgu staapi, kus arvati, et ma haavatasamise tagajärjel vist mõistuse olen kaotanud ja ei tea kuhu jooksnud. Minu nimi pandi jooksikute nimekirja ja asi oli seega esialgu korras.

Jõudes Väike-Lutski ümbrusse selgus, et meie mehed olid juba Jamburgi võtnud oma alla. Punaste patareil õnnestus aga siiski meie nina alt minema pääseda. Olime jäänud veidi hiljaks, ka puudusid meil igasugused kaardid ja side oma väeosadega. Tuli liikuda äärmiselt ettevaatlikult, et mitte jälle saada hommikuse saatuse osaliseks.

Võtsime nimetatud koha oma alla ja jäime ootama edaspidiseid korraldusi. Saime ka „soomust“ — petroleumi ja tubakat õige suurel arvul. Nii viibisime seal 3 ööd-päeva, mil tagasi tulime Narva. Jõudes kolmandal päeval Narva, oli linna Pimeaias parajasti kontsert. Panime kiires korras hobused talli ja läksime kontserdile. Mulle oli nüüd juba tehtud uus sidumine. Ka riided ja müts olid enam-vähem korralikud — kõik saadud kolme päeva jooksul „soomusena“. Olnud vähe aega kontserdil, ilmusid mi-

nu juurde polgu noorem arst Viiburg ning pataljoni ülem kapten Steinmann ning küsisid, miks mina ära jooksin väeosast. Minule paistis lugu esialgu naljakana, kuid siis selgus, et nemad tahavad mind viia polgu staapi ühes. Seletasin neile asjakäigu ära, mille peale nad jäid rahule, kuid otsustasid sellele vaatamata mind siiski viia polgu staapi. Vaidlesin vastu, et mina pole midagi kurja teinud, mispeale mind ka jäeti vabadusse.

Teisel päeval kutsuti mind polgu staapi, kus minu „süütegu“ ära kuulati. Ütlesin, et tulin sõdima, mitte aga haigemaija magama. Et minu teos ei olnud midagi kuritahtlikku, siis noomis polguüleml ainult mind ja saatis arsti juurde, kes haava uuesti pidi siduma. Mina muidugi ei läinud sinna, vaid pöördusin tagasi komandosse. Polgus aga võeti mind jälle nimekirja.

Nii lõppes see Jamburgi äravõtmise lugu minule õige ebameeldiva seiklusega. Kuid pea paranes iseenesest ära, ilma et oleks tarvis olnud kuskil lamada.

Peale selle sain veel kord Komorovka küla juures haavata, kuid ambulantsi ei riskeerinud enam minna, kartes kergesti jälle sattuda väejooksikute nimekirja.

Taandumisel 4. polguga Narvast.

N. Peebus.

28. novembril 1918. a., Narva lahingu päeval, valmistasin ohvitseride nimekirja varustusraha väljamaksmiseks. Nimekiri sai küll valmis, aga raha välja maksta ei jõudnud — polk sai käsu Narva maha jätta, sest Narva-Jõesuus olid punased maale tulnud ja ähvardasid polgu taganemisteed läbilõigata ja Narva linna ühes 4. polguga sissepiirata.

Pakkisin polgu raha kokku, milline oli iseenesest mitmesuguste rahade segu: vene postmargid keisrite kujuga, kümne, viieteistkümne ja kahekümne kopikalised, 20 ja 40 rublalised „kerenskid“, vene duumarahad, suurem osa aga oli „Ober-Ost“ raha.

Polgul siis veel mingisugust muud kraamivarustust ei olnud, ega olnud ka voori, rääkimata rahakastist.

Taganemisel pakkisin polgu raha roogukite sisse, sidusin nõõriga kinni ja asetasin omale selga, nagu oli teistelgi meestel — kellel kimp seljas, kellel seljakott.

Narvast taganedes saime juhuslikult kätte Laagna mõisale kuuluva kahe-hobuse

plaanvankri, mille peale ladusime mõned asjad; vist oli seal hulgas ka paar kuulipildujat.

Jõudnud 8 km Narvast välja Peeterristile, olid punased meil tee peal vastas, kuid väikse lahingu järgi, mis peeti täiesti pimedas, punased jooksid laiali.

Repniku mõisas asusime öökorterisse. 1. Diviisi intendandiks määratud polkovnik Rotberg korraldas siin polgule õhtusöögi. Pesuköögi katlasse pandi 2 tündrit kartulaid. Öö oli küll pikk, kuid katel suur ja puud märjad ning tuli väike; hommikul ärgates olid kartulid ikka veel kõvad ja jäid söömata.

Lõunasöögi korraldamiseks peatuti Vaivaras seltsimaja juures, kuid ka sellest ei saanud asja, sest vaenlase sõjalaev sõitis mereranna lähedale, eesmärgiga dessanti maale saata.

Polk pöördus mereäärselt maanteelt Vaivara jaama, kus moodustati enneolematu „soomusrong“. Raudtee rullikute peale pandi

üks „Maksimka“ ettepoole laskmiseks ja teine „Maksimka“ tahapoole laskmiseks. Kolonn liikus keskel. Jõhvi alevisse sissemarssides laulsime „Isama ilu hoieldes“.

Nii möödus teine sõjapäev.

Jõhvis asusid staap ja majandusjaoskond. Roodud võtsid uue kaitseliini sisse Oru jaama, Konju küla juures, kus umbes 5 päeva paigal seisti ja punastega sõditi. Siin maksin ka varustusrahad välja. Seejuures sel-

gus, et palju sõdureid ja ka mõned ohvitserid olid kadunud.

Jõhvist taganemisel oli meil juba hobuvoor. Rannu külas kuulsime esimesi suur-tükipauke, mis lasti meie poolt. Suurt headmeelt valmistas mulle kui laekahoidjale Käsmu mõisast leitud suurtükikestade kast; viisin selle mõisa sepa juurde, kus korraldasin sellele lukuseadeldise.

Sellest sai polgu rahakast.

Taandumisel Salmistus.

Mehed vaikivad. Sünge ja hall on taevas juba nädalaid. On midagi painajaliku õhus. Täna... kogu päev vaikus, ei ainustki pauku. Loojuv päike valgustab hetkeks lumiseid välja punase valgusega.

Oleme merekaldal. Kuni Pedassaareni on meri rahulikult jääs, kuid kaugust katab tihe udu — lahtine meri aurab. Meie rood on määratud Salmistusse. Välivahtkond on saadetud ette küla idaservale.

— Nüüd on taganemisel lõpp! — ütleb keegi meestest.

— Lõpp muidugi, kuhu sa siis veel... vaat, Tallinna tornid varsti näha, salvab irooniliselt teine. „Siin peaks veel kinni pidama nii palju kui jaksu on, sest raske on siis midagi teha, kui oled juba löödud liikuma. Jah! Siit ei või enam sammugi taganeda,“ on kõikide otsus.

Vahepeal on lahke perenaine asetanud toidu lauale. Kell võib olla 18.00. Kummulikäänatud kausi põhjal põleb küünal. Aknad on kaetud paksu vaibaga. Õhus ristlevad toidulõhnad... On soe ja mõnus.

Asume lauda ja ahnelt liiguvad näljased suud, kuid alla neelata — ei õnnestunud.

Külje pealt, otse maa poolt avati maja peale marutuli.

„Leidsid ka kuradid paraja aja!“ kirus see mees, kes viimasena lauda asus ja seetõttu kõnevõimeline oli.

Robinal haarasid mehed püssid ja väljusid ukse poole. Keegi komistas laua otsa. Kütünal kukkus ja kustus. Pimeduses oli kuulda kuulide plaksumist ja uksele tormavate meeste lühikesi, kiireid samme...

Suikudes sai püss alati hoitud käes, aga täna, lauda sööma asudes, panin selle seinanälgjale. Nüüd suures segaduses olin enam kui üks kord kogu seinä kõigis suundades läbi traalinud, aga mida polnud — see oli minu püss. Keegi kaasvõitleja oli juba läinud sellega.

Seisatasin hetke, et jõuda selgusele, kas otsida veel, või põgeneda toast. Mõistus oli kui tardunud. Kõrvus kuulsin oma enese südamelööke ja mind valdas pöörane hirm. Kobades kätega seinä, hakkasin liikuma ukse poole, kust juba ammugi oli väljunud viimane kui mees, ja just nüüd, kus olin põgenemas, kukub mulle pihku püss. Muidugi teise mehe püss, aga ega sellest midagi. Automaatselt on kuul rauas ja sõrm triklil...

Ühe hüppega olen väljas. Pimedusest nagu haaraks mind tuhat kätt... Kuhu minna? Mul puudub täielikult orienteerumisevõime, mehed aga on kõik juba läinud. Üks hetk kõhklemist — siis... luuni lõikava raginaga lahastavad kuulid minu kõrval oleva väravaposti. Instinktiivselt surun end majaseina vastu ja puht kompamismeele kaudu tunnen, et mind varjab tugev kivimüür.

Rahunen imekiirelt. Mõistus töötab harukordse loogilikkusega. Kiirelt valmib otsus.

Et laskmine punaste poolt toimub ühtlaselt, võrdlemisi kitsalt rindelt ja ühtlase suunaga, siis järeldan, et vaenlane on ahelikus ja tulistab paigalt, ilma edasiliikumata; et kuulipilduja puudub, siis peab see võrdlemisi väike salk olema, sest pealetungi korral panid punased eelkõige „Maksimid“ tööle. Hindanud sarnaselt olukorda, leian selle enesele olevat rahuldava ja otustan vaenlasele hakata vastu.

Mõned meetrit majanurgast eemal asub kartulikoobas. Silmapilk olen selle varjus ja avan kiirtule vastase suunas. See on kui torge erilaste pessa. Kuule tuleb mitmekordse tihedusega. Lahingkontakt tule näol annab suurepäraselt mõnu: lisan kiirust juurde ja süvenen laskmisse. Kuid siis kivistun järsku, nii et ükski liige ei kuula sõna. Peaaegu minu püssiraua ees ajab end pimeduses sirgu mees. „Kus on mehed?“ kü-

Meie kaitsepositsioon Krivasool (Kriušas) 1919. a.

sib ta. See on välivahtkonna ülem küla idaservalt, kes taandudes tuleb laskmise peale minu juurde. Nüüd asume kahe püssiga tööle ja tulistame täie hooga. Kui kaua see madin võis kesta, ei tea, aga püssid on üsna tulised, kui märkame, et padruneid on vähevõitu. Katkestame laskmise. Venelased paristavad endises tempos edasi, kuid mõne minuti pärast lakkavad ka nemad.

Seisukord muutub ebakindlaks. Kes teab! Vahest ehk tulevad nüüd külla sisse?... Ei aita muud kui avame jälle tule ja „muusika“ algab uuesti.

„Vaat kus kuradid!“ kirub kaaslane. Muidugi pole punased sel õhtul jänesed, neid on tarvis enne otsustavalt lüüa ja sellega tuleb 4. polk toime alles järgmisel päeval.

Avan oma viimased 15 padrunit, lõõn salved täis ja otsustame Salmistu jätta saatuse hooleks, kuna edaspidine vastupanu võimatu ilma laskemoonata.

Hoonete varjus jõuame varsti külast välja; seejuures ei unusta me vahete-vahel vaenlast tulistamast.

Siin meenub mulle, et viimases majas seisib meie roodu „voor“: tugev kõrb hobune reega, millel mitu kasti padruneid, meeste seljakotte — mõnedes isegi „soomust“ — ja kogu roodu kirjavahetus ühes polgu päevakäskudega. Otsustan need äratua. Kaaslane lööb käega ja kaob pimedusse.

Torman majja. Keset põrandat seisab latern, mille vilkuv tuli annab ähmast valgust. Haiglase läikega silmis tammub peremees ühel ja samal kohal, hoides kramplikult käes kastikest, milles arvatavasti oli raha. Küsin mehelt hobuse asukohta, kuid vastust ei saa. Raputan teda tugevasti ja peaaegu karjudes kordan küsimust, kuid jääne ilme ta näos ütleb, et ta minust ei saa aru.

Jooksen rehe alla. Hirmunud loom on tükkinud rehealuse kõige kaugemasse nurka ja väriseb kõigest kehast. Hetk hiljem lükkan rehealuse väravad lahti ja asun hobust välja tooma. See aga ei õnnestu, kuna väravad on suunatud vaenlase poole ja ükski vägi ei suuda hobust sundida minema vastu surma külvajaile kuulidele. Juba kolm korda olen ma reheall teinud pöörast ringsõitu ja lõpuks olen jälle hobusega nurgas, peaaegu haganikus.

Laon mitu kuradit üksteise otsa, kuid miski ei aita. Pidin juba loobuma ettevõttest, kui tuleb meelde, et meie rehealustel on ju harilikult olemas veel tuulamisväravad. Sekundi töö on avada paar haaki, lükata maha ristpuu ja — ragisedes avanevad väravad tagaseinas. Norsates tormab loom ise avausse.

Ent seega ei lõpe veel seiklus — ma olen sattunud õunaaeda. Kui pöörane sõidan tuhatnelja puude vahelt läbi, aia kõige viimsesse soppi ja seal olen kui mõrmas — ei edasi ega tagasi. Korralikul tallamehel oli ka korralik aed tehtud ümber õunaia.

Kukkun veel kord sajatama. Pealmise aialati saan kuidagi maha kiskuda, kuid järgmine on kui kinnitunud ja aed on tugevasti oma meeter kõrge.

Ent siin aitavad punased mind ise hädast välja. Kuulen korraga puhtas venekeeles: „Vsod, plii!“ („Rühm, tuld!“) ja kohutav tinarähe lõikab raksatusega läbi niiske pimeduse. Mu hirmust värisev hobune teeb meeletu hüppe kõrgusse, aed ragiseb koorma all pilbasteks ja algab metsik sõit. Mu jalad lohisevad lumes, käed hoiavad kramplikult köit, milline on mässitud ümber koorma... Mul on hirm, on häbi, on kahju, et nii pean mahajätma Salmistu, meie rinde põhjapoolsema tugipunkti.

Kauguses kõhatab veel üksikuid püsse ja tuules on tunda lähedase mere lõhna...

Ju-Se

Krasnaja-Gorka operatsioon 1919. a. sügisel.

Kapten J. Saidlo.

(Algus „Vab. Tähistel“ nr. 10.)

VIIMASED KATSED KRASNAJA-GORKA VALLUTAMISEKS.

Nagu juba eelmises „Vab. Täht.“ numbris mainitud, seigus 22. okt. Ülemjuhatajale, et Krasnaja-Gorka au tegutsevate jõududega ei olnud lootust saavutada osustavaid tagajärgi. Operatsiooni pikalevenimine võrdus aga selte lütmisega. See pärast käskis Ülemjuhataja 1. Diviisi ülemal võimaluse korral toetada aseadm. Pitkat ühe jalaväepolguga ja teha seda kohe. 1. Diviisi staabiülem tegi ka järgmisel hommikul korraldused 4. polgu kahe pataljoni koondamiseks Peipia, Stremeni rajooni aseadm. Pitka käsutusse, kolmandal pataljonil aga jääda esialgu Luuga jõe joonele, kuid olla vaimis väljaastumiseks esimesel nõudmisel, mis ka toimus juba järgmisel päeval, s. o. 24. okt.

Kogu 4. polk 1500 täägi ja mõõgaga, 46 kuulipildujaga asus liikvele: I ja II pataljon Ingeri järvede joonelt ja III pataljon Luuga jõelt üle Voronina Djatliitsõ, Gostiliitsõ rajooni.

4. polgu III pataljoni väljaastumisel Peipiast 25. okt. 10. ja 11. rood tõrkusid sellele sõjakäigule minemast ja põhjendasid oma tegevust sellega, et see ei ole enam kodumaa kaitsmine, vaid Loodearmee abistamine, millest nad ei taha osa võtta, sest Loodearmee olevat neid ja ingerlasi endistes operatsioonides petnud ja suutuvat Eesti Vabariigile vaenulikult. Pataljonis leidsid ka kaks meest, kes kevadel olid punaste kätte langenud vangi ja seal põgenedes sattunud Loodearmee juurde, kus neid oli arreteeritud ja väga halvasti koheldud, enne kui oma väeossa lasti. Nende meeste ettekanded asja kohta esitati ülemate kaudu Ülemjuhatajale. Tänu pataljoniülema kapten V. Kochi ja kõigi ohvitseride energilisele väljaastumisele ja selgitustööle lahendati varsti vahejuhtum ning pataljon tegutses järgnevatel võitlustes sama laitmatult kui teisedki.

Aseadm. Pitka arvates üheks suureks teguriks sõdurkonnas tõrksa meeleolu loomises Krasnaja-Gorka operatsiooni vastu oli meie tolaeagne ajakirjandus. Ajakirjandus suhtus sellele ettevõttele eitavalt, isegi vaenulikult, sest temale ei olnud operatsiooni kaugemad eesmärgid teada. Väeosad said värsked ajalehti suurel hulgal*) ja sõdur luges neid hoolega ning oli sel teel kogu aeg kontaktis avaliku arvamisega, millena tema ajalehtedes avaldatud seisukohti õigusega võttis. Vabariigi Valitsuse ja Ülemjuhataja poliitilised ja sõjalised kaalutlused ei võimaldanud igakord avalikkust informeerida asjust nii, nagu nad tõepäraselt olid. Pealegi käesoleval juhul oli ajakirjandus Loodearmee vastu vaenulik juba enne sügiseste ühiste operatsioonide algust ja seega ka aegsasti aidanud kaasa ebasoodsa meeleolu tekkimisele sõjaväes.

Peale 4. polgu, tahtis aseadm. Pitka saada 1. diviisi ülemalt ka soomusautot, kuid sellest tuli loobuda, sest masin osutus nii pikaks teekonnaks halbadel teedel tehniliselt kõlbmatuks.

Samaks ajaks (24. 10. 19.) kõvenes ka merevägi. Adm. Cowan oli Läänemerde nõudnud monitor

*) 9. polk näit. sai sept. 1919 mitmesuguseid ajalehti 314 eksemplari ajal, mil polgus oli 1500—2000 meest, seega 1 eks. ajalehte 5—7 mehe peale („Eesti rahvaväe 9. jalav. polk“, lk. 141).

„Erebusi“, oma 15⁰⁰ suurtükkidega, kellelt kindluste pommitamiseks loodeti tõsist abi.

Enne 4. polgu väljaastumist Peipiast andis aseadm. Pitka 24. okt. kell 13.15 polguülemale polk. A. Seimanile järgmised ülesanded:

— liikuda polguga Lopuhhinka rajooni ja võita oma käsutusse Ingeri Polk, kes tegutses Gostiliitsõ, Mišelovo piirkonnas ja Kuperjanovi Part, Pat. kaks roodu ühes ratsasalgaga, kes asusid Ust-Ruditsõ külas leitn. Soodla juhatusel;

— asuda kohe pealetungi kava koostamisele tegevuseks Oranienbaumi ja Borki suundades ja teha selleks juba vajalikke ettevalmistusi väeosadele.

Kõik kavatsused pidid siiski esialgu jääma saladuseks. Põhjustest lubas aseadm. Pitka polk. Seimanile rääkida isiklikult, milleks teda kohe sadamasse kohtamisele kutsus.

Arvatavasti sai polgu ülem sellel kohtamisel aseadm. Pitkalt lähemaid andmeid olukorra kohta rindel ja ka täpsemaid ülesandeid kavandatava pealetungi teostamiseks.

Senini olid paremal tiival tegutsenud Ingeri Polk ja leitn. Soodla grupp kumbki iseseisvalt ja oma tegevust kooskõlastanud vaid kokkulepete alusel. Ingeri Polk sai kõik korraldused vahetult operatsiooni juhilt aseadm. Pitkalt. Leitn. Soodla grupile tegi katseid ülesandeid anda mereäärse võitlusgrupi üldjuht kapten Unt, mis temal aga raskeks osutus, sest neid kahte gruppi lahutas 15 km laiune raskelt läbitatav maa-ala, mis küllalt suur selleks, et võimatuks teha vastastikust lahingulist koostööd. Ingeri Polguga aga moodustas leitn. Soodla grupp nii maastiku iseäralduste kui ka elava lahinguside tõttu organilise teraviku ühiste taktikaliste huvidega, mis nüüd omakord liitusid 4. polgu ülesandega üheks teravikuks.

Operatsiooni üldjuht tehtud korraldustega moodustaski kõigest oma rinde paremal tiival tegutsevaist väeosist võrdlemisi tugeva võitlusgrupi ühe ülema juhtimisel.

Neist kindluse vallutamise plaanest, mis viimasel päeval täitsid nii operatsiooni üldjuhi kui ka osavõtivate väeosade ülemate päid, tõmbasid 26. oktoobri sündmused häiriva kriipsu läbi.

Ajaks, mil 4. polgu esimesed pataljonid Lopuhhinkasse jõudsid, oli juba teostunud N.-Vene 6. diviisi osade sügav läbimurre Loodearmee vasaku ja Ingeri Polgu parema tiiva vahele. Selle asemel, et alustada pealetungi Oranienbaumi, Borki peale, tuli hakata likvideerima vastase läbimurret, mida raskendas asjaolu, et Loodearmee oli 26. okt. kadunud igasugune side, mida ei läinudki korda niipea jalule seada. Ingeri Polgu I pataljon oli aga muutunud pärast selle päeva sündmusi lahinguvõime- tuks ja ka II pataljoni peale ei võidud ilmnened asjaoludel panna kuigi suuri lootusi. 4. polgu meeleolu ei olnud ka soodne läbimurre likvideerimiseks, sest see oleks tundunud meeskonnale otseselt Loodearmee abistamisena. Läbimurret likvideerimata ei võidud aga asuda polgule antud ülesande teostamisele.

Kõik need olukorda raskendavad asjaolud olid aseadm. Pitkale juba 26. okt. kell 14.50 teada, kuid uljas juht jäi oma otsuse juurde kindlaks, millest teatas Ülemjuhatajale ja 4. polgu ülemale polk. Seimanile, kellel käskis vastane tagasi visata ja asuda oma esialgse ülesande täitmisele.

Vähe hiljem sai aseadm. Pitka Ülemjuhataja staabist al.-polk. J. Rinki allkirjaga telegrammi, milles kindr. Judenitš palus Ülemjuhatajat käskida aseadm. Pitkat Loodearmee aidata löögiga punaste tiiva pihta Ropša suunas. Telegrammis oli märgitud: „Ülemjuhataja käskis aidata nii palju kui võimalik“. Seega olid aseadm. Pitkale antud tegevuseks vabad käed.

Pitka vastas, et Loodearmee osad on eile ilma teatamata ja vastupanuta teadmata kuhu kadunud ja sellepärast ei ole keda aidata. Sellele järgnes õhtul kell 22.30 järgmine Ülemjuhataja direktiiv: „Pidage kindlasti silmas oma peaülesannet. Sündmused Teie paremal tiival ei tohi põhjuseks olla Teie üldise plaani muutmiseks. Teie edusammud pehmel tiival saavad olema kõige suuremaks toeluseks ka P. L. armeele“. Vähe hiljem sai aseadm. Pitka Operatiivstaabi kaudu ka teada, et Loodearmee osad asuvad üldiselt joonel, nagu nad näidatud skeemil lk. 421.

Inglise laevastiku juhatajaga oli aseadm. Pitkal kokkulepitud, et Inglise laevad, nende seas ka monitor „Erebus“, algavad vastase positsioonide ja kindlustuste pommitamist 27. okt. hommikul kell 7.45. Kõik ettevalmistused monitori kohale toimetamiseks Kalištše lahte olid tehtud ja ka jalaväele pealetungiks käsud antud. Nii pidi siis algama üldine pealetung Krasnaja-Gorka vallutamiseks unte abinõudega ja kõvendatud jõududega.

Mereäärses Kalištše võitlusgrupis algas tegevus 27. okt. hommikul juba varakult. Kella 6 ajal algasid pealetungist osavõtjad Scoutspataljoni „A“ ja „D“ kompanii ning Kuperj. Part. Pat. osad koonduma küünide juurde Vana-Kalištše, Krasnaja-Gorka teele, et sealseid vastase seisukohti pärast suurtükkitule ettevalmistust läbi murda. Kandõ külast oli demonstreeriva ülesandega saadetud Scoutspat. „B“ komp. ühes jalamaakuulajate komandoga Gorõ-Valdai küla peale.

Kell 7.40 algas meie ja Inglise laevastik, mis koosnes 20 laevast ühes monitor „Erebusiga“, pommitama vastase kindlustatud seisukohti meie rinde es ja Krasnaja-Gorka ning Seraja-Lošadi patareid. Kell 8.10 avas ka Väljapatarei nr. 14 raske-rihm tule vastase kaevikute pihta.

Vastase patareid avasid kell 8 laevastiku, Kalištše sadama ja meie maaväe pihta tule. Inglise laevastiku tuli kestis kuni kella 9-ni. Viimase tunni olid laevad kindluse tiheda suurtükkitule all, mis aga tõsisemat kahju ei sünnitanud.

Meie ahelikud tõmmati vastase positsioonide eest Sjurjevskoje ja Saarisoo vahel pommitamise ajaks vähe tagasi, et vältida tabamusi oma vägedesse. Kui nad aga suurtükkitule lakkamisel kaevikuile lähenesid, anti neile sealt püssidest ja kuulipildujatest tuld ning nad ei pääsenud edasi. Tulevahetus kestis õhtuvidevikuni (kella 16), mil tuldi tagasi külladesse, jättes küünide juurde vaid Scoutspat. „D“ komp., kes selleks ajaks tuli varust sinna. Samuti jõudsid ka Scoutspat. „B“ komp. ja jalamaakuulajate komando vastase traataedadeni Gorõ-Valdai küla all, kus olid tulevahetuses kuni lõunani (kella 13.40) ja tulid siis tagasi, sest ei olnud lootust edasipääsuks.

Nii kordus täpselt sama lugu, mis varemalt 19. ja 21. okt. Samasuguste jõududega ja samades suundades teostatud löögid jooksid kinni vastase kindlustatud positsioonidesse ja raugesid seal. Vahe oli vaid suurtükkitule jõus, mis käesoleval juhul kujunes väga võimsaks.

Lahingutest osavõtjad on seda suurtükkituld kirjeldanud ja hinnanud mitmeti. Ühteväisi ülistatakse tule võimsust, kuid märgitakse ka vähest tabamust ja tagajärgi. Esimesed monitori rasked

mürsud kukkunud koguni mõni kilomeeter meie ahelikude seljataha. Kui tule mõju oli suur juba pealtvaatajatele, siis seda masendavam aga neite, kelle pihta ta oli juhitud.

Üksiku 1. Petrogradi Meremeeste Eriülesannetega Pataljoni 1. roodu komissar, kes oma rooduga asus 27. okt. kaevikutes Sjurjevskoje ja Saarisoo vahel, kirjeldab pommitamise mõju üldjoontes järgmiselt:

„Kuuldus kõrvale mingisugune ebaharilik varem kuulmatu hääli. Vähe aja pärast tõusis kaevikute ees tohutu tulekeeltest lõhestatud suitsusammast ja kõlas kohutav plahvatus. Muld lendas kõrgele ülesse. Esiti ei saanud millestki aru. Kaevikutes karjuti: „Miin! Miin!“ Natukese aja pärast võisime jõuda selgusele, et see ei olnud miin, vaid väga suurekaliibriline mürsk. Vaenlane laskis väga tabavalt. Mürsud ei langenud ainult kaevikute lähedale, vaid ka otse kaevikuisse. Kohutavad plahvatused mõjusid masendavalt. Nii-suguse tule all ei oleks vana kuri ise ka püsinud paigal. Juba tunduski, et kaevikuisse ei saa jääda paigale. Olime rooduülemaga kaevikute kohal ja julgustasime mehi. Ühe mürsu põhjaga sai roodu ülem surma.

Juhtimise võttis komissar enda kätte. Pommitamine jätkus. Varsti palus üks rühmaülematest luba mehi tule alt kaevikutest välja soo peale viia, mida lubati, sest kaevikutesse oli võimatu jääda. Pommitamine kestis ja peaaegalikult just kaeviku vasaku tiiva pihta. Varsti tuli sama rühma ülem teatega, et mehed on hakanud taanduma. Kohale minnes olid nad juba niikaugele läinud, et enam kätte ei saanud. Side oli pataljoni staabiga katkenud. Komissar käskis siis parema tiiva meestel püsida oma kohtadel ja kui tarvis tule alt välja nihkuda kas kõrvale või 500 m tagapool asuvasse kraavi. Ise aga läks sündmustest teatama pataljoni staabi. Seal läks pataljoni komissar ratsa taanduvaid mehi kinni pidama, kes juba olid pataljoni staabistki jõudnud mööda. Varust sai roodu komissar 65—75 meest, kellega jookstes tõttas kaevikute vasakule tiivale, kuhu jõudes nägi juba lähenemas vastase ahelikke. Samas märkas ta, et ka parempoolne kaevik oli tühi. Seal askeldas vaid üks kuulipildur rikkiläänud kuulipilduja kallal, kuna teised olid suurtükkitule tõttu ära läinud. Nüüd paigutas komissar oma mehed meie ahelikku vaatluse ja klp. tule all hõredalt üle terve kaeviku ja avas nende pihta püssitule. Vastase (meie) ahelikud peatusid ja ei tuginud millegipärast kaevikuisse. Varsti tuli tagasi parema tiiva poolroodu ja kaitsjate seisukord kujunes kindlamaks. Vasak poolroodu oli kinni peetud ligi Krasnaja-Gorkat. Meeskonnas oli palju põrutatud.“

Sellest vastase pool asetleidnud sündmuste kirjeldusest selgub, et suurtükkituli oli küllalt tabav ja väga suure moraalse ja ka materjaalse mõjuga. Meie meeskonna võitlusind aga oli raugenud ja üks mõjunud siin ka samad tegurid, mis väljakutsusid tõrkumise 4. polgu III pataljonis. Meie sõdur ei tahtnud siin Venemaal sõdida, ega olnud temale küllalt kägakatsutavalt selge, milleks neid kindlusti Eestile nii hädasti oli vaja.

Kui järgmisel päeval tehti katsed korrata sama manöövrit, ei tahtnud üks Kuperj. Part. Pat. rood ja Scoutspat. „A“ ja „E“ komp. traataedade peale minna ja tulid umbes kella 14 paiku sootu tagasi külladesse. Monitor ja kaks Inglise vahilaeva tulistasid tol päeval kella 9.40—11.30 kindlustusi ja jalaväe positsioone. Seega oli suurtükkitule toetus ka sellel päeval küllalt võimas, aga see ei saanud ükski anda otsustavaid tagajärgi.

Inglise monitor käis kindlusi pommitamas ka veel 30. okt. kella 10—12.40, millele kindlused vastasid. Meie jalavägi aga enam pealetunge ette ei võtnud, kestis vaid luurajate tegevus.

LAHINGUD PAREMA TIIVA KINDLUSTAMISEKS.

(Vaata skeemi lk. 421.)

Kui mereäärse Kaitse võitlusgrupis ettevalmistused otsustavaks pealetungiks toimusid suurte lootuste tähe all, mis olid rajatud võimsale suur-tükitule mõjule, siis parema võitlusgrupi juht polk. Seiman ei võinud heilitada kaugeltki roosilisi väljavaateid. Parem tiib oli lahti, tee edelasse oli vastasele täiesti vaba ja oli ka teadmata, kui kaugel ta selles suunas oli juba tunginud.

26. okt. keskpäeval, kui 4. polgu I pataljon jõudis Lopuhhinkasse, tuli ta kohe edasi saata, et tõ-

löögiga põhja poolt Gostilitsõ; Gostilitsõ, Poroški tee lõhkuda või barrikadeerida.

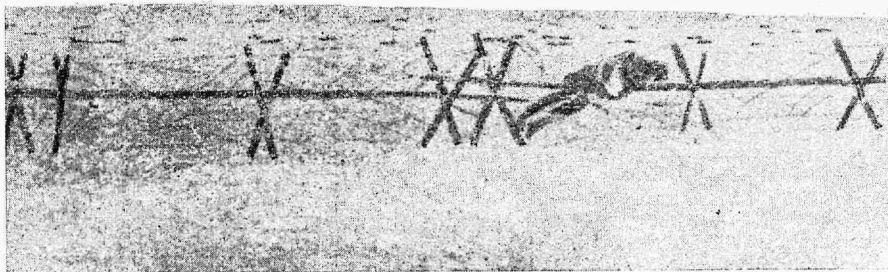
2) 4. polgu III pataljonil tungida peale lõuna pool Novaja-Burja, Perelesje, Gostilitsõ teed ja vallutada Gostilitsõ löögiga lõunast ning asuda joo-nele Iljino, Novaja, Lapinskaja mčis, Poroški. Ingeri Polgu I pataljon jätta seejärele varru Gostilitsõsse, II pataljonil aga koonduda Mišelovo, Poroški rajooni 6. roodu kõvenduseks ja see joon kõvasti oma käes hoida.

3) 4. polgu I pataljonil vallutada Vitino, Sokuli joon ja tugev luure saata lõuna poole.

4) 6. ja 7. roodul asuda Nov.-Burja ja Ižorskaja külast Zaostrovje varru.

5. ja 8. roodul jõuda Lopuhhinkasse ja sinna jääda varru.

5) Leitn. Soodlal ähvardada Krasnaja-Gorkat lõuna poolt oma äraaagemise järele.

Punaväelaste laibad pärast mitmepäevaseid lahinguid 4. Jal.-polgu positsioonide ees Feodorovkas 13. detsembril 1919. a.

kestada taanduvate ingerlaste kannul edasitungivaid punaste 6. diviisi osi. 3. ja 4. rood jõudsid vaevalt taanduvate ingerlaste juurde Djatlitsõsse, kui punased nad sealt juba välja surusid. Ka 2. roodul, kellel käsk oli Gostilitsõ tagasi võtta, ei läinud see korda. Ööseks asusid 4. ja Ingeri Polgu osad Kožeritsõ, Žerebjatka, Lopuhhinka rajooni.

Ilm oli sajune ja külm, meeskond rännakust väsinud ning häälestatud vaenluskult igasuguse tegevuse vastu, milles kuidagi võis peituda Loodearmee abistamise tunnuseid. Esimene kokkupuude vaenlasega selles rajoonis lõppes kohe meie taandumisega. See kõik kokkuvõetuna laseb oletada, et 4. polgu ja veel enam ingerlastel meeoleu eelpoolkirjeldatud põhjustel ei olnud sugugi soodne sõjakaks pealetungiks.

Hoolimata sellest asus grupi üldjuht polk. Seiman likvideerima punaste läbimurret oma paremal tiival ja täitma ka oma peaülesannet, nagu seda operatsiooni juht aseadm. Pitka nõudis. Polk. Seimani operatiivkäsus, mis allüksustele laiali saadetud 26. okt. kell 23.15, kajastus terve rinde tegevuse idee järgmiselt: „27. oktoobril kell 8 algab Eesti vägede operatsioon Krasnaja-Gorka äravõtmiseks“. Edasi oli antud üldülesanne tervele polk. Seimani võitlusgrupile, nimelt, vallutada järgmise päeva jooksul Vitino, Sokuli, Iljino, Novaja, Poroški joon. Järgnesid üksikülesanded:

1) Ingeri polgu tungida peale põhja pool Novaja-Burja, Perelesje, Gostilitsõ teed (välja arv.), panna Poroški vastu välja tiibkaitse ja vallutada

6) Väljapatariil nr. 1 tulega toetada Gostilitsõ küla vallutamist ja siis kanda tuli Djatlitsõle, kui see veel selleks ajaks võetud ei ole.

7) Pealetungi alguseks 27. okt. kella 8.30 väe osadel olla oma lähtealustel: 4. polgu III pataljon — Žerebjatka ja Ingeri polgu osad Perelesje rajoonis.

Käsus ei olnud 4. polgu I pataljonile lähtealust määratud arvatavasti seepärast, et ta seisiski seal kus tarvis, s. o. Kožeritsõ rajoonis.

Paremal Loodearmee osadega ei olnud polk. Seiman sidet leidnud. Vaenlase kohta teatas polgu ülem, et 49. polk on Gostilitsõ ja kaks roodu Kroonlinna madrusid Djatlitsõ rajoonis.

Selle käsu täitmiseks hakati kohe ettevalmistusi tegema. Nähtavasti koondati Ingeri Polgu I pataljoni paljukannatanud osad ühes 4. rooduga Žerebjatka rajooni, kuhu tõmmati veel II pataljoni ka 5. rood.

Öösel sai polk. Seiman leitn. Soodlalt Ust-Ruditsõst teateid, et tema asuvat selles külas kahe Kuperj. Part. Pat. rooduga, Vjarepolis olevat temal kaks kerget suurtükki ja eskadron. Selleks, et Ust-Ruditsõst kuhugi välja tungida, peaks külla nii tugev varu maha jääma, et ta suudaks küla kaitsta, sest iga tehtud väijatungimise katse juures, kas Lomonossovo või Mišelovo poole olevat punased kohe katsunud vastassuunast küla vallutada. Seepärast ei olevat ilma tugevama varuta mingisugust võimalust suuremaks pealetungiks, võivat ainult demonstreerida.

Kui käsuga oli pealetungi algus määratud kella 8.30, siis tegelikult algasid lahingud kella 10 paiku. Vallutamise esemeiks kujunesid Vitino, Djatliitsõ, Gostilitsõ küla.

3. rood tungis kahes grupis Vitino peale, valutas küla ja sai sõjasaagiks väliköögi, ratsahobuseid, padruacid jne. Kuid õhtul löid punased roodu külast tagasi. Rood asus siis Šundorovo, Kljassina, Bor, Kožeritsõ külla (vaata skeem lk. 421).

1. ja 4. rood tegid ägedais võitlusis katseid vallutada Djatliitsõ küla ja jõudsidki kord juba külla, kuid olid sunnitud vaenlase ülekaalu tõttu õõseks taanduma oma lähtealusele.

4. polgu III pataljoni ühes Ingeri Polgu I pataljoni ja 4. ning 5. rooduga tungisid Gostilitsõ peale. 4. polgu 12. roodu kolm rühma haarasid Gostilitsõ sügavalt seljatagast üle Novaja küla ja tekitasid sellega vastase ridades suurt segadust. Vastane taandus Gostilitsõ mõisast meie poole samanimelisse külla, sattus aga, lähistades orgu, meie rindelt pealetungivate osade tule alla ja kandis suuri kaotusi. 10. rood ühes ühe rühmaga 12. roodust tungisid Gostilitsõle peale lõuna poolt ja kaitsesid Djatliitsõ Gostilitsõ teed.

Kui 12. roodu kolm rühma olid juba vallutanud Gostilitsõ mõisa ja ka küla ning 10. rood ka oli neisse asulaisse jõudnud, siis selgus, et 12. roodu rühmade kannul oli kaks roodu punaseid tulnud Novaja külla, kust hakkasid tungima Gostilitsõ mõisa peale. Vastupealetungiga puhastati lõpuks ägeda lahingu järele Novaja küla uuesti.

11. rood, jalamaakuulajate komando ja Ingeri Polgu 4. ja 5. rood vallutasid Prelesje ja Zrekino, võttes seal ka vange. 11. rood pöördus sealt Gostilitsõ külla ja mõisa, kus juba 10. ja 12. rood es olid. Ingeri Polgu 4. rood asus Porožki, Gostilitsõ tee valvele. 5. rood jäi varru Perelesje külla ja Ingeri Polgu I pataljon Zerebjatkasse. 6. rood demonstreeris Mišelovo suunas, kust vaenlane vastas hõreda tulega. Leitn. Soodla oma partisanidega tungis Lomonossovo peale, kuid arvatavasti ilma suuremate tagajärgedeta.

Päeva jooksul oli polk. Seimani grupp lahingutes võtnud ümmarguselt 100 vangi, 2 klp., ratsahobuseid ja voori.

Väljapatari nr. 1 toetas oma tulega Gostilitsõ ja Novaja vallutamist.

Kokkuvõttes päevase tegevuse tulemusi, näeme, et meie kätte oli langenud tähtis Gostilitsõ teedesoilm ja lõkkidega Vitino, Djatliitsõ pihta oli segatud punaste 6. diviisi sügavat läbimurret, mis 27. okt. hommikul ulatus juba Zabina küalani. Pealetungi käsus antud ülesanne täideti osaliselt, nõutud viiest külast vallutati ainult üks.

Loodearmeeга meie parem tiib sellel päeval veel sidet ei saanud. Armees vasak tiib püsis Ivozi, Voudila, Vana-Skvoritsõ, Väike-Istinka joonel. Kõik juhtide jõud olid pingutatud selleks, et leida jõude vasaku tiiva kindlustamiseks, mis aga osutus väga raskeks seepärast, et kõik nad olid seotud punaste ülekaalukate pealetungidega rindelt. 27. oktoobri õhtuks suudeti siiski koondada 2 jala- ja 2 ratsapolku kindr.-m. Permikini juhatusel Vana-Skvoritsõ rajooni, kust algasid tegevust alles järgmisel päeval.

Kavatsetud pealetungist ei teadnud ei aseadm. Pitka ega polk. Seimani. Esimene teatas Briti missioonile ja Ülemjuhatajale, et vaenlane on Kipenist 15 versta edela poole jõudnud ja tema ei või oma rinnet lõpmatuseni paremale pikemaks venitada. Loodearmeelt tuleb nõuda, et nemad oma vasakut tiiba ajaviitmata kindlustaks ja edasi tungiks, vastasel korral on tema, Pitka, sunnitud oma parema

tiiva tagasi tõmbama ja operatsiooni üldse lõpetama.

28. oktoobril tungis vastane alates kella 7 polk. Seimani grupile tervelt rindel kõvasti peale. Bor, Kožeritsõ juures ja Gostilitsõ, Zaostrovje teel löödi kõik kallaletungid 4. polgu I pataljoni ja 7. roodu poolt tagasi, ning väeosad jäid oma endistele seisukohtadele.

4. polgu III pataljoni piirkonnas surus vastane 10. roodu kella 15—16 vahel Novaja külast välja, kuhu jäi maha ka üks klp. ühes hobuse ja kaarikuga ning 4 sõdurit. Haavata sai rühma ülem lipn. J. Pool ja 8 sõdurit. Rood tõmbus Gostilitsõ mõisa positsioonile teiste sama pataljoni roodude juurde, kuhu pisima jäädi.

Mišelovo ja Ust-Rutitsõ juurest andmeid ei ole ja seepärast võib arvata, et seal oli vaikne.

Keskpäeval, kui vastase pealetung oli käimas ja lahingud selle tõkestamiseks ja tagasitõrjumiseks alles täies hoos ning tulemusi veel raske oli ette aimata, sai polk. Seimani teateid, et üks vastase polk haarab teda lõuna poolt. Grupi juhil ei olnud ikka veel sidet paremale ja seepärast ei teadnud tema, kui kaugele vastase osad seal on jõudnud, seepärast teatas ta kella 13 ajal aseadm. Pitkale, et kui varsti sidet paremale ei saa, siis tema taandub ja järgmine kaitsepositsioon oleks Teglitškoje järvi, Rjaditsõ, Voronina ms., Lubenskoje järve üldjoonel. Need taandumise mõtted keerlesid küllalt põhjendatult grupi juhi peas veel mõningad tunnid peale selle teate saatmist.

Ei ole küll teada mis ajal, aga mõningail andmeil võime siiski oletada, et just sama päeva lõuna paiku oli polk. Seimani saatnud meie Merejõudude Juhatajale veel järgmise telegrammi, mis säilinud ingliskeelse tekstina ja on tõlkes järgmine: „Pea teatama, et kõik Eesti 4. jal. polgu mehed, kellel õnnestus põgeneda enamlaste vangistusest Loodearmeesse, kaebavad eranditult halva kohtlemise üle nimetatud armees.

Tulevikus ma ei saa takistada oma mehi, et nad aktiivselt ei väljendaks rahulolematust Loodearmee vastu. Ma nõuan sammude astumist, mis takistaksid selliste asjade kordumise ja ka seda, et kõik minu mehed, kes praegu on Loodearmees, sealt vabastataks“.

Siit selgub, et vaenu Loodearmee vastu, mis valitses polgu meeskonnas, jagas ka teatud määral polgu ülem ja on inimlikult mõistetav, et ka temas ei olnud erilist indu selle armee abistamiseks.

Kella 16 paiku aga jõudis Loodearmee Ratsajäagri Polgu side ühe ohvitseri juhatusel 4. polgu I pataljoni juurde ja teatas, et nende polk asub Perejarovo külas ja on täna vallutanud Vitino, Semenovski Polk asuvat Volkovitsõs. Nemad tungivat eile õhtust saadik tankide toetusel peale ja tahtvat vallutada Krasnoje-Selot.

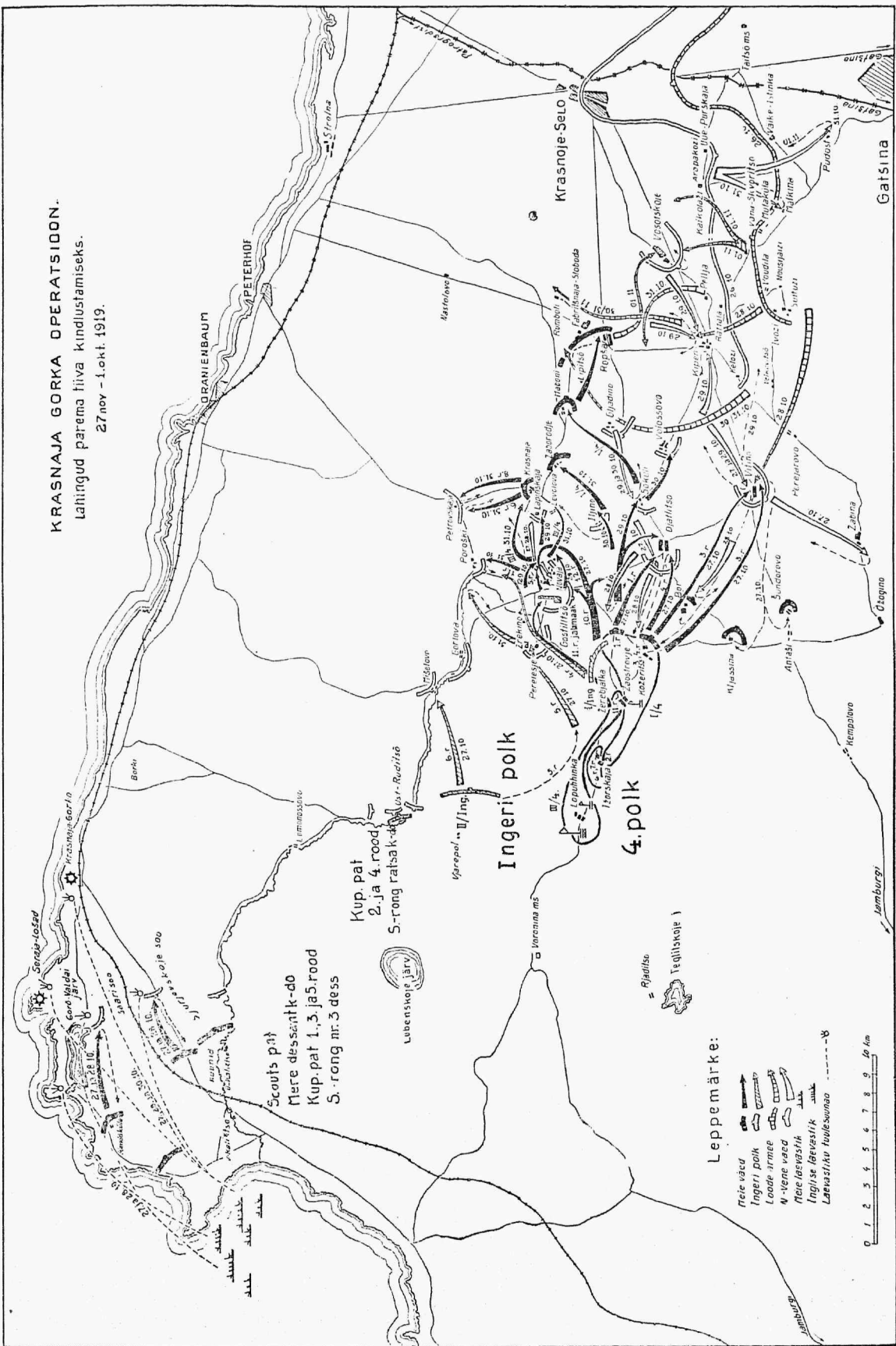
Selleks ajaks olid ka 4. polgu I pataljoni peale suunatud vastase löögid raugenud ja kell 17 juba teatas polk. Seimani aseadm. Pitkale, et polk vaenale kaitsejoonele edasi jääb. Mõnikümmend minutit hiljem, kui teated Loodearmee tiiva jõudmisest Vitinosse jõudsid polk. Seimani, teatas ta juba palju optimistlikumalt aseadm. Pitkale: „Seisukord läks kindlamaks. Põhja-Lääne väeosadega on side loodud. Nemad tulid Vitino juurde välja. Esimesel võimalusel saan oma operatsiooni jatkama.“

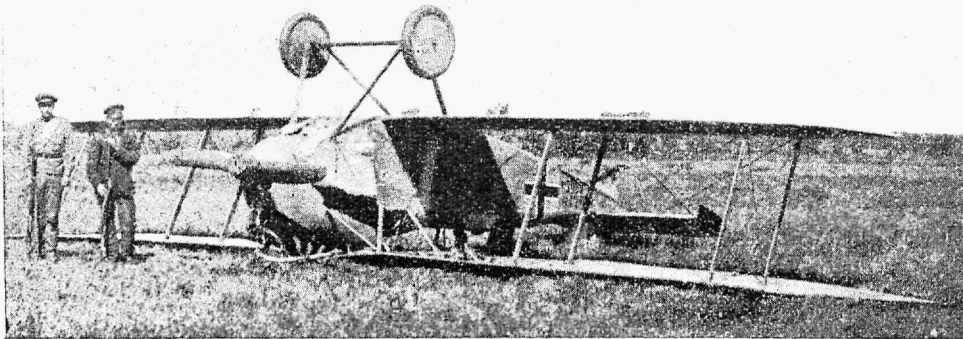
Dokumentidest ei selgu, millal sai aseadm. Pitka selle polk. Seimani ettekande kätte, aga õhtul hilja kella 23.20 ajal saatis ta adm. Cowan'ile ülevaate olukorrast, milles selgitas uuesti Loodearmee teguviisi oma paremal tiival, mida nimetas „äraandlikuks“. Alles täna kuulnud tema, et selle

KRASNAJA GORKA OPERATSIOON.

lahtingud parema tiiva kindlustamiseks.

27 nov - 1. okt. 1919.

4. Jal-polgu püssitulega 1919. a. suvel mahatulistatud Landeswehri lennuk.

armee osad koonduvad kusagil Volossovo jaama rajoonis, mis 25 km rinde seljataga. Selle armee taandumise pärast on kõik vastase jõud koondatud meie parema tiiva vastu, mille pikemaks sirutamise tõttu rinde keskkohi ja parem tiib on nõrgemaks jäänud. Siiski vaenlane läheb meist paremalt ikka mööda ja seepärast oleme sunnitud seda järkjärgult tagasi tõmbama. Olukorda tuleb arvata katastroofiliseks. Nii ei saa meie ärakasutada inglaste poolt rindelt antud suurtükiväe toetust. Aseadm. Pitka palub adm. Cowanilt monitori mürskude tagavara nüüd kasutada vaid veel Seraja-Lošadi ja Krasnaja-Gorka hävitamiseks.

Keskpäeval Ülemjuhatajale saadetud teates nimetab aseadm. Pitka samuti Loodearmee tegevust „andeksandmatuks“ ja „väljakannatamatuks“ ja palub rutulisi otsustavaid samme selles asjas.

Operatsiooni juhil oli Loodearmee tegevuse puhul tõesti põhjust meeletu tunda. Oli ju tema 27. ja 28. kuupäevaks tegevusse rakendanud kõik oma jõud, millega lootis saavutada otsustavaid tagajärgi ja nüüd, naabri taandumise tõttu, tuli asuda pealetungi asemel kindlustama oma tiiba. Jääb küll lõpuliikult selgusetuks, millistel kaalutlustel aseadm. Pitka 4. polgu suunas oma rinde paremale tiivale, kas ülesandega haarata Krasnaja-Gorka forti paremalt ja lõigata ära ühendus Petrogradiga, või nägi ta selles tegevuses siiski rohkem oma tiiva kindlustamist kui otsest Krasnaja-Gorka vallutamist, mida kavatses kujunenud olukorras saavutada vaid mereäärsete jõududega. Võib olla, et ka juht ise juba siis kahtles oma ettevõtte edus.

Seejuures on selge, et operatsiooni juht oma elava löögijõu enamiku (70 prots.) suunas paremale tiivale, kuna tulejõu mass merelt jäi eraldatuna omaette vasakule tiivale. Säärane jõudude killustamine ei võimaldanudki saada hiljem otsustavaid tulemusi ei siin ega seal.

Õhtused teated on nähtavasti rahustanud operatsiooni üldjuhti, kes siiski optimistina ja veel suurema teoinimesena juba järgmise päeva hommikul vara kell 6.45 andis polk. Seimanile järgmise käsu:

„Pange ette vaenlaste pahemale tiivale liikuda Vitinost üle Ropša, Nastolovo, Strelna peale, esialgu oma alla võttes Volossovo, Gjadino ja Haboni küla. Seda nõuan nendelt ka inglaste kaudu. Samal ajal tuleb Teil Djatlitsõ, Sokuli, Iljino, Zaborodje ja teisi väikseid külasid selles sihis puhastades, rutulise marsiga Petrovskaja peale liikuda. Sealte edasi väsimata oma lõpuliku eesmärgi poole tungida.“

Kadunud olid kõik operatsiooni lõpetamise jutud ja näib, nagu rühiks operatsiooni juht endiselt täie hooga oma eesmärgile, olgugi et eelmise päeva võitluste tulemused olid mere ääres sootuks halvad, sest roodud, kes olid saadetud peale tungima, tulid omavoliliselt ja isegi lahinguta lähtelusele tagasi. Viimane asjaolu võis operatsiooni juhile küll seekord teadmatuks jääda. Aga võib ka olla, et mõned meie teadmata põhjused sundisid paremale tiivale säärast käsku andma. Üldine olukord nagu ei lubaks oodata selle käsu täitumist täiel määral.

Polk. Seimani grupist 4. polgu I pataljoni osad asusid paremal tiival Antaši, Sundorovo joonel, kuna punased ööl vastu 29. okt. Loodearmee osad Vitinost jälle välja löid. Hommikul kella 6 ajal vallutasid 5. rood haarates põhja poolt ja 9. ning 10. rood lõuna poolt Novaja küla. Saadi üle 30 vangi ja mitmesugust sõjasaaki. Kell 13.34 käsis polk. Seiman 4. polgu pataljonidel alata kohe 26. oktoobril antud operatiivkäsu täitmist. Algasid lahingud, mille tulemusena 1. ja 4. rood vallutasid varsti Djatlitsõ ja Sokuli küla. 5. rood löödi aga Lapinskaja mõisa alt tagasi ja tuli Novajasse. Seege ei ulatunud selle päeva operatsioonid kaugeltki veel Petrovskajani, mille vallutamist käsk nõudis.

Päeva jooksul 4. polgu poolt võeti 70 vangi.

Nüüd hakkas polk. Seimani grupis end tunda andma laske-, toidu- ja hobusemootorite puudus ning haavatute evakueerimise võimatus. Peipias, kuhu oli kujunenud toidu ja laskemoona baas, saadi 50–60 küüthobuse asemel kokku ainult 5–6. Veeautosid oli vähe ja needki materjaalosalts nii korratud, et lagunesid halbadel teedel enne, kui esimeste koormatega kohalegi oleks jõudnud. Sanitaautosid 1. Diviisi ei andnud, seletades, et need on endale vajalikud. Polgu oma voor nii kaugel maa jaoks väga halbadel teedel märjal aastajal ei olnud ligikaudugi suuteline täitma väeosa nõudeid. Seisukord ähvardas sellest küljest kujuneda hukutavaks, mille kohta aseadm. Pitka kirjutas Operatiivstaabi ülemale muuseas:

„Parema tiiva kauguse ja äärmiselt puudulikkude veoabinõude pärast on haavatute vedamine väljakannatamatu. Palusin 1. Diviisist sanitaarautot, aga sealt vastati, et neil olevat üks ja seda ei anna. Kõik saadaval olevad hobused on pandud paremale tiivale mõna vedama, siiski on roodusid, kes kolm päeva leivata. Palun Teie rutulist korraldust, et sanitaarautot, veoautot ja üks sõiduauto viibimata paremale tiivale saadetaks,

vastasel korral operatsiooni edasi jätkata ei saa. Kui meie haavatud koristamata kraavidesse surema peavad, siis on see sõjaväe mässule kihutamine ja mina sõjaväe meeleolu ega terve seisukorra eest vastutamisest oma peale võtta ei või.“

Seega on peale punaste ja Loodearmee tulnud juurde uus ja väga kardetav vaenlane — transporti puudus ja selle paratamatud tagajärjed — nälg, laskemoona puudus ja surm haavatuile.

Loodearmee seisukord oli vahepeal paremaks kujunenud, aga kahtlaseks jäi ta ikkagi. Nende ratsapolk kadus Vitinost, kuid seevastu teatas meie Operatiivstaabi ülem, et Loodearmee osad on juba 28. okt. õhtul võtnud ära Kipeni ja Võssotskoje.

Õhtul teatas aseadm. Pitka adm. Cowanile: „Minu parem tiib purustab vaenlast ja tungib jälle edasi. Kui võimalik, palun homme hommikul Krasnaja-Gorkat ja Seraja-Lošadit pommitada ja loodan, et teil läheb korda neid purustada.“

Nähtavasti sai aseadm. Pitka adm. Cowanilt nõusoleku, sest 30. okt. Inglise laevastik pommitas forte. See päev möödus operatsiooni juhil jällegi võitluses endiste pahedega. Ta otsis transporti parandamiseks abi Operatiivstaabi kaudu, kus protesteeris 1. Diviisi staabi tegevuse vastu, kes oma sanitaarautot ei andnud 4. polgule haavatu teveks, jättes neid kraavidesse surema. Peale lõunat sai ta oma kaebustele Loodearmee peale kui ka transportolude kohta Ülemjuhatajalt järgmise vastuse: „Autod saadetakse polk. Seimani käsutusse. Soovitav oleks, et Eesti väeosad ei liheks ida poole Djatliitsõ, Peterhofi joont (see ei puutuks aga ingerlasi). Arusaamatult on Teie palve, et mina venelasi juhiks, sest Loodearmee minu alla ei käi.“

Aseadm. Pitka oma vähe hilisemas ettekandes Ülemjuhatajale ütleb, et tema seda just ongi kogu aeg taotlenud, et ei oleks tarvis meie väeosi saata Djatliitsõst ida poole ja selleks ongi pöördunud kõikide poole, kellel arvas mõju olevat, et Loodearmee pandaks liikuma meie seljatagusest Peterhof, Strelna peale ja kui see oleks varem toimunud, siis oleks tema kahtlemata juba oma ülesande täitnud.

Nüüd olid andmed sõdurkonna suhtumisest operatsiooni jõudnud väeosade ülemate kaudu ka aseadm. Pitkani, millest ta ka Ülemjuhatajale teatas, pannes terve süü selles asjas ajakirjandusele, kes oma rahujuttudega ka kõige kindlamad vabariigi väeosad võitlusvõimetuks tegevat.

Loodearmee oli levitanud Narvas Briti missioonis teateid, et nende kindr.-m. Permikini väeosad olid vallutanud Djatliitsõ. Aseadm. Pitka palus nüüd adm. Cowanilt tühistada see teade kui lausa vale, sest mainitud küla oli vallutatud 29. okt. polk. Seimani juhtimisel tegutseva 4. polgu osade poolt ja sellele lisaks veel nüüd Iljino.

Ingeri Polgu seisukord peale katastroofi 26. okt. ei olnud kuigi kiiduväärt. Eriti ei saanud I pataljonile kuidagi hinge sisse. Selle nähte üheks põhjuseks oli hea kaadri, nii allohvitsereide kui ka ohvitseride puudus. Ohvitseri oii I pataljonis ainult kolm meest kohal. Pataljoni ülem kapten Meriluoto palus Ingeri Polgu ülemat ühendada I pataljon, kui lahinguvõimetu, II pataljoniga ja teda enast ametist vabastada. Ta palus ka määrata erapooletut juurdlust sündmuste kohta 26. okt., sest praegu levivat selles asjas palju põhjendamatu kuulujutte.

Võitlusgrupi üldjuht polk. Seiman hindab Ingeri Polku selles seisukorras peaaegu lahinguvõimetuna.

Kuu viimane päev oli Krasnaja-Gorka rinde parempoolses võitlusgrupis meile edukas. 4. polgu I pataljoni osad vallutasid peale lõunat Haboni ja Zaborodje küla. Punased suuremat vastu ei pannud.

9. ja 10. rood ühes jalamaakuulajate komandoga vallutasid Vilpovitsõ küla, Lapinskaja ja Krasnaja mõisa, seega oli kogu rinne nihkunud 3—5 km edasi.

Õhtupoole suunati Petrovskaja võtmiseks 8. ja 6. rood, Poroški peale — 11. rood ja Ingeri polgu I pataljon. Mõlemad asulad olid küllalt kõvasti kindlustatud ja lähenemist tõkestas ka jõgi külade ees. Sillad olid väga tugeva tule all. Tagajärgedeta tuld õhtuks tagasi Krasnaja, Novaja, Djatliitsõ, Zrekino üldjoonele.

Polk. Seimani läks korda 29. 10. saavutada kokkulepet ühtlustatud tegevuseks vaenlase vastu Loodearmee löögigrupi juhi kindr.-m. Permikiniga, mille tagajärjel tema tegevus hakkas andma tõhusaid tagajärgi. Ühtlasi 4. polgu osadega tungis edukalt peale ka Loodearmee vasak tiib. Meie kaasabiga nad võtsid punastelt Volossovo, Gljadino, Lipitsõ ja julgete löökidega vastase tagalasse sundisid teda lahkuma Kipeni alt ning taanduvate osade kannul vallutasid ka Ropša ja Rumboli.

Seega oli lõplikult pareeritud punaste 6. Diviisi löök, mis 26. ja 27. oktoobril oli juba muutunud väga ohtlikuks nii meile, kui ka Loodearmeele. Nüüd oli see kolonn laiali paisatud ja 6. Diviisi rinde osa Krasnoje-Selo, Djatliitsõ vahel peagu lahti. Seevastu punased arendasid kõva lööki Aropakozi, Pudost ja Aropakozi, Malkina suunas ning ähvardasid juba Gatšina, Kipeni teed. Selle vastase löögi likvideerimiseks otsustas Loodearmee vasaku tiiva löögigrupi juht kindr.-m. Permikin vallutada Võssotskoje ja arendada siis edu Krasnoje-Selo suunas. 31. okt. alustatud operatsioon viidi edukalt lõpule 1. nov. Võssotskojele tungiti peale tankide toetusel lõunast ja anti samal ajal otsustav löök Ratsa-jäägrite ja Talabski Polguga põhja poolt Ropša suunast. Selleks kindr.-m. Permikin va-

4. Jal-polgu ratsamaakuulajad Udrias, 1919. a. algul.

1. Kergepatarei Keikino all, detsembris 1919. a.

jaski, et meie 4. polgu osad vahetaks need polgud vabaks Ropša juurest.

Võtnud Võssotskojes vang'i ühe punaste polgu staabi ühes komissari ja polguülemlaga ning saades palju vange ja sõjasaaki, kavatses kindr.-m. Permikini grupp suunduda Krasnoje-Selo peale, aga sai sama päeva õhtul käsu loobuda igasugustest pealetungi-üritustest.

Algas Loodearmee taandumine, mida põhjustas N.-Vene 15. armee tegevus Luuga all. Luuga linn oli juba 31. okt. langenud punaste kätte ja tee Loodearmee tagalasse seisis selles suunas täiesti lahti. Kindral Judenitš oli viimaseil päevil sealt kogu oma 1. Diviisi ära toonud Gatšina alla ning seega rinnet, mis seal ennegi nõrk oli, veelgi tunduvalt nõrgendanud.

4. polgu ülem, arvatavasti kokkuleppel kindr.-m. Permikiniga, käskis oma I pataljonil vahetada Loodearmee osad Ropšast ära. Kui 4. polgu 1. ja 3. rood läksid polk J. Balahhovitši*) väeosi Ropšast

*) Kindr.-m. S. Balahhovitši vend.

vahetama, selgus, et Fabritšnaja-Sloboda Ropša külje all, oli punaste käes, millest vahetatavad meie osadele ei teatanud. Meie roodud, olles arvamisel, et lähevad sinna vahetama Loodearmee osi, sattusid ootamatult punaste tule alla. Aseadm. Pitka, saanud polk. Seimanilt ettekannde selle vahetamise kohta, käskis kõik venelastelt ülevõetud külad nalle tagasi anda järgm. päeva (s. o. 2. nov.) jooksul, see ettepanek teha kirjalikult allkirja vastu ja teatada, et vastasel korral ööl vastu 3. nov. jätame meie need külad tühjadena maha.

Aseadm. Pitka teatas neist sündmustest ka Ülemjuhatajale ja adm. Cowanile. Ta ütles muuseas, et on liigse parema tiiva pikendamisega sunnitud kõrvale kalduma oma otsesest ülesandest, tegetsemisest põhja suunas. Midagi head sellest mängust ei tulevat. Tema arvates tahtvat Loodearmee teda meelega oma ülesande täitmisest kõrvale kallutada ja kasutada oma vasaku tiiva kaitseks. (Järgneb.)

ÜKS SÕJASÕIT.

Junior.

(Järg. Algus „Vab. Täht.“ nr. 10.)

Näib, nagu polekski Vabadussõjast saadik olnud nii kõvu talvepakaseid kui siis. On jäänud mulje, nagu oleks just hommikul 23. märtsil 1919. aastal olnud oma elus nähtud kõige krõbedam külm. Igatahes metsad olid härmatises, nagu jõulu postkaardil ja vinge tuul tahtis puhkuda hinge seest välja. Eile puhastati Säanna. Täna on järg Rõuge käes.

Tükk maad Rõuge suunas läheb vahejuhtumisteta. Mustahamba karjamõisas luuakse side Rõuge kirikumõisat kaitsva Tallinna Kaitsepataljoni osadega. Kapten F. Vreeman otsustab vabastada Rõuge ümbruse väikse haaranguga, tungides Rõuget

ründajatele peale küljelt. Ta jagab oma roodu kaheks. Esimese poolrooduga ta läheb Rõuge mõisasse, teise jätab Mustahambasse maha, korraldusega teatud ajal liikuda läbi metsa Jaani-Peebu külani, milles andmete kohaselt pidid asuma venelaste peajõud. Teine poolroodu pidi olema metsas paigal, kuni esimene poolroodu liigub Jaani-Peebu küla ja Rõuge vallamaja poole mõisa poolt, ja algab lahingu. Ning siis ründata vaenlast küljelt.

Rõuge mõisas on peatus. Kõik näib olevat vaikne nagu külmal talipäeval ikka. Keskpäeva poole tundub, et päikselgi on juba rohkem jõudu ning katuseräätastesse

tekivad jääpurikad. Künkad näivad olevat rahus, kuid kusagil siin peituvad kaks vastaspoolt. Kus pool on see või teine, seda ümbrus ei anna millegiga välja. Kuid siin on ju sõda, selles pole ju kahelda. Kirik on paigal ja upitab oma torni taeva poole ja kõik on veel vait. Muidugi kusagil kaugel kajab püssipauke, täriseb kuulipilduja. See aga on väga kaugel, hele taliilm aga toob selle kõrvu sealt kusagilt, kus on ka mehi ja hädaohte.

Ning siis algab pealetung. Lagedal väljal enne surnuaeda juba võtab meid vastu vaenlase kuulipilduja tuli. Kuid need vastased pidid olema viletsad sõjamehed, et lasid meil siiski tungida orust vastu kallakut maanteedele.

Ilmastikus ja kõiges tundub salapärasust. Ees on jälle tükk lagedat välja, kuid vaenlase käsigranaadid lõhkevad üsna meie lähedal. Kärgetused käivad, kuid viskajaid pole näha. Alles hiljem taibatakse, et on tegemist vaenlase poolteisetollilise kauriga.

Vaenlane taganeb ees, tulistades nõrgalt. Kuid korra ees ei saa teda näha. Korra nagu vilksatas paar küürus kogu ja see on ka kõik.

Edasi Rõuge vallamaja poole. Mida kiiremini, seda parem. Oma kilomeeter või paar lähevad veel võrdlemisi kergelt, kuid siis läheb palavaks. Ühel kungastikul Rõuge vallamaja kohal võtab meid vastu see-sugune tihe kuulipildujatuli, et ahelik ei pääse enam edasi.

Algab äärmiselt tihe tulevahetus. Vaenlasel on kaks maksimumi, meil mitu kergekuulipildujat.

Kuid kui mitte varem, siis vähemalt nüüd pidi juba astuma tegevusse Mustahambast teist teed kohale tulnud poolroodu. Kus nad on, miks nad ei haara, nagu kästud, küljelt? Neil ju oleks võimalus sundida meid kinnipidavaid kuulipildujaid taandumisele.

Kuid mets jääb vaikseks. Ikka ei kuulu ega kuulu oodatud raginat sealtpoolt.

Kuhu nad jäid? Vaenlast nad pole kohanud, oleks siis ju olnud kuulda laskmist. Kuhu jäi siis ohvitseriasetäitja oma poolrooduga?

Tehakse katset tungida edasi, kuid vaenlase kuulipildujatuli on tihe ning tooks suuri kaotusi. Pealegi peab ju lahingu otsustama pealetung küljelt.

Kapten Vreeman rooduülemana muidugi muretseb sellest kõige rohkem, kuhu on jäänud teine poolroodu. Asi näis muutuvat täbaraks, sest padrunitagavarad on lõppemas. Siis ta otsustab minna metsa oma meeste juure, liigub ümber aheliku parema tiiva, et minna ise juhutama teist poolroodu.

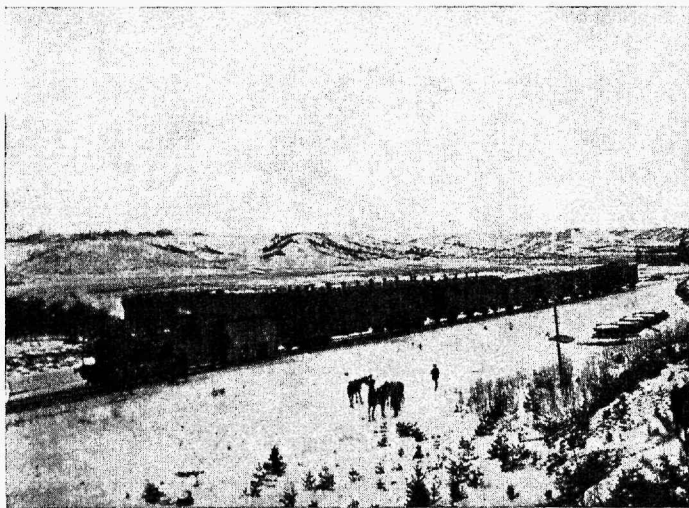
Metsast kuulduki häält. Aheliku juurest metsast kuulus venekeelseid hüüdeid. Seda vist kuuleb ka kapten Vreeman ise. Ta laskub hangele põlvili ja hakkab kiikriga silmitsema eelseisvat metsa. Siis aga kärgetab metsast kogupauk ning üht julget juhti pole enam. Ta langeb lumele oma meeste silmi ees.

Metsale suunati nüüd tuli. Püsis nõrka lootust, et vast heitis ise maha, ehk on ainult haavatud. Kuid silmad ei märganud lamavas kogus enam mingit elumärki.

Poleks puudunud palju, et poistes oleks pääsenud lahti paanika. Mitte ülema surma pärast üksi, mitte vaenlase ägedast tulest, vaid laskemoonapuudus oli juba peaaegu täielik. Kuid rühmaülematel jätkus oskust sugereerida ahelikule, et igal juhul on tarvis hoida korda ja jääda paigale.

Kuidas päästa oma langenud ülemat? Parema tiiva mehi nihkus ettepoole ning kolm meest roomasid oma langenud ülema juure. Leidsid ta pea kuulidest läbilastuna, tähendab surm oli olnud silmapilkne. Kuna vaenlane seda tiiba enam ei tulistanud, saadi ta tuua aheliku seljataha varjatud kohta.

Kuid siis vaibus varsti ka üldse vaenlase tuli. Saabus kohale ka teine poolroodu. Ei mäleta, millega nad seletasid oma hiliinemist.

Soomusrong „Kapten Irv“ staabiosa Irboska jaama lähedal Kolomna küla juures, veebruaris 1919. a.

Vaenlane oli taganenud. Siis selgus ka tema visa vastupanu põhjus. Olime haaranud liiga kaugemale vaenlase küljesse. Meie rünnak aga oli olnud küllalt aukartustäratav, et vaenlane asus taganema kõigi meile pooliti seljataha jäänud jõududega. Samal ajal, kui küngastel käis lahing, orgu mööda olid liikunud lõuna suunas vaenlase Rõuge all olnud osad ja nende voorid. Kuna meie rünnak oli sihitud nende taganemisteele, siis kaitsti seda meeleheitlikult, et ei langeks meile saagiks ei voorid ega taganevad mehed. Kui meil oleks olnud aimu üsna ligidalt mööda kihutavatest vooridest! Või kui vaenlasel oleks olnud aimu meie laskemootna lõppemisest! Oru poole vaenlase taganemisteed tule alla võtma oleks pääsenud küll, selleks peaaegu polnudki takistusi.

Ülesanne oli siiski täidetud, vaenlane Rõuge alt põgenema löödud. Kuid olime kaotanud oma ülema, viimase ohvitseri roodus, ja 11 meest kergesti haavatutena, kelledest mõned jäid rivvi edasi.

Kuid veel rohkemgi — sama lahingu tagajärjel järgmisel päeval langes meie kätte ka Viitina mõis.

24. märtsil rood sõidab Võrru tagasi. Siin algavad ettevalmistused oma ülema matusteks. Siin alles, lähemas tagalas, hakkab poistele tunduma, kui kallid tõeliselt oli nendele nende õpetaja ja juht, keda nüüd enam ei ole. Kuid mitte ükski oma õpilastele, vaid kogu linnale ja isegi maakonnale oli kallid Võrumaa esimene Kaitse Liidu ülem ja okupatsiooniaegse pörandaaluse töö juhte. Teda tunti laialdaselt ka isiklikult ning tema populaarsus oli suur. Kunagi vaevalt Võru linn on näinud nii suuri ja nii kurbi matusteid.

Rood sai oma ülemat saata vaid kuni Pindi tee alguseni. Seal peatus matuserong. Rood lasi oma aupaugud ning andis oma ülemale viimast au.

Mõni tund hiljem rood asus uuesti regeledele. Algas uus sõjasõit. Kuid mitte enam tagasi Viitina juure, vaid Setumaa poole. Kuuldus, et soomlased ei püsi rindel ja on hakanud, rinnet tühjaks jättes, ära tulema. Seda auku paikama saadeti nüüd meid.

*

A S „TEKLA”

RIIDEKAUPLUSED:

TALLINN, S. KARJA 15

TALLINN, PÄRNU 6

HAAPSALU, KURESSAARE,

MUSTVEE, NARVA, PET-

SERI, PÄRNU, RAKVERE,

VALGA, VILJANDI, VÕRU.

MAJATARVETE SPETSIAALARI
A-S.

D. Mirvitz & Pojad

TALLINNAS

- S. Tartu mnt. 13
- Estonia puistee 13
- Väike Karja 7

R. Glassmann

Tartus, Suurturg 1

Soovitab

Shokolaadi
Martsipaani

A/s. Merilaid & Ko
Aurulaeva omanikud

Tallinn, Aia 5-a
Telefon 451-88

Elektri lae- ja lauagarnituurid

Elektrilambid, keedunõud, triik-
masinad. Elektri taskulambi
patareid ja kestad. »Philips«
raadioaparaate. Jalgrättaid ja
nende osi. Soovitab suures
valikus odavate hindadega.

T. Aua A/S. Kapsi & Ko ja »Philips«
materjalide ladu
TARTUS, SUURTURG NR. 12

Betoonitoru-tööstus

O. Varev

TALLINN

Paldiski mnt. 42-a. Telefon 428-87.
Veerenni tän. 49. Telefon 462-01.

Soovitab odavate hindadega:

tsementtorusid, kaevurõngaid, põllu-
torusid, müüri-, õõnsaid-, parkett- ja
katusekive, aiaposte, tsement ja ter-
razzo hauakaste.

ELEKTRI-ARMATUURIDE,
PLEKI- JA VASESEPA
T O O K O D A

*Igasuguste vasetööde tegemine,
nikeldamine, kroomimine, hõbe-
tamine jne.*

J. EEK & J. SIRK

Tallinn, Dunkri 2, tel. 434-08

*Plekk-katuste katmine, parandus-
ja värvitööd. Elektri šveisimine.*

Weemärk ja
kanalifassioon

W. Sichorn

Tallinn, Müürivahe 52
Telefonid: 450-90, 440-82

CAESAR MALKIN

TIMBER EXPORT

TALLINN, RAUA T. 42-6
TELEFONID: 305-78, 305-70

Suures valikus kodu- ja välismaa

karusnahku

NAHA- JA KARUS-
NAHATÖÖSTUS

LADU: VENE TÄN. 13
TELEFON 432-09

Müük suurel arvul

E. Kopelowsky & Co

Pärnu mnt. 6-45
Telef. 461-29, 461-19

Pandimaja kauplused

soovitavad suures valikus
uusi ja pruugitud esemeid

Kauplus, Maneeži t. 4, tel. 301-23:

Valmisrõivad: ülikonnad, palit-
tud, kasukad, joped, karusnahad, pea-
katted, jalatsid jne.; vaibad (põranda
ja voodi); tasku- ja käekellad, sõrmu-
sed, paberossitoosid ja muid kuld- ja
hõbeasju, fotoaparaadid, binoklid, las-
keriistad, sporditarbed, kohvrid jne.

Kauplus, Narva mnt. 18, tel. 306-84:

Moodne mööbel: nagu riide-,
puhveti- ja raamatukapid, kirjutus-
ja söögilauad, toolid, sohvad, tugitoo-
lid, voodid jne.; õmblusmasinad, kir-
jutusmasinad, jalgrattad, muusikariis-
tad, grammofonid, teemasinad,
peeglid, pildid, pildiraamid, seinä-
kellad, laelambid jne.

Võetakse asju komisjonimüügiks

KÜLASTAGE PANDIMAJA KAUPLUSI!